

પ્રસ્તાવના

વિ. સં. ૧૯૮૬ માં આ પુસ્તકની પહેલી આવૃત્તિ બહાર પડી હતી. આજે છ વર્ષના ગાળે બીજી આવૃત્તિ બહાર પડે છે. પ્રથમ આવૃત્તિ માત્ર ૨-૩ વર્ષમાંજ ખસાસ થઈ ગઈ હતી અને મામણી તો અવારનવાર આવ્યાજ કરતી હતી; પરન્તુ મદારે આજ સુધીનો બધો સમય 'જૈન' પત્ર પાછળ અને વિધ વિધ જૈન સાહિત્યના પ્રકાશનો પાછળ રોકાઈ ગયો હોઈ, મોડે મોડે પણ હું જ્ઞાતાની એ ઇચ્છાને સંતોષી શકું છું એ મારા માટે આનંદનો વિષય છે.

આ પ્રકાશને ખાસ કરીને જૈન શાળાઓમાં ભણતા બાળકોને અને બહેનોને તેમજ સામાન્ય અભ્યાસી અને કથા સાહિત્યની રસિક જનનાને સંતોષ આપ્યો હતો. જો જૈનસમાજ જૈનધર્મના પ્રકાશનો પરત્વે ખૂબ રૂચિ ધરાવતો થાય તો બીજી આવૃત્તિ તો શું પણ આવી અનેક આવૃત્તિઓ બહાર પડે. ઈચ્છું છું કે પહેલી આવૃત્તિને જનતાએ જે ઉત્કર્ષ અને પ્રેમથી સત્કારી, તેવીજ રીતે આ આવૃત્તિને પણ સત્કારશે.

પ્રત્યેક મનુષ્યના હૃદયમાં નીતિ ધર્મની છાપ પાડવા માટે ચરિતાનુયોગ-ધર્મ કથાનકો વિશેષ ઉપયોગી છે. મનુષ્યનું હૃદય બહુધા અનુકરણ કરવા પ્રતિ વધારે લલચાતું રહે છે અને એથીજ ઉત્તમ સ્ત્રી પુરુષોના ચરિત્રો વાંચવાથી જન હૃદયમાં ધર્મપ્રેમ, શ્રદ્ધા, ટેક, નીતિ, સત્ય, ધ્વજાયર્ષ, અદિસા વગેરેની છાપ જન્મી પડે છે અને મનુષ્ય તે ગુણો પોતાનામાં વિકસાવવા યથાશક્ત્ય પ્રયત્ન કરે છે, એથી જ અમે આપણા જુના રાસોમાંથી કથાઓને સક્ષિપ્તમાં અને સરળમાં ઉતારવા પ્રયત્ન કર્યો છે. જેમાં મુખ્ય બોધ ધ્વજાયર્ષ પાલન, અનેક દુન્યવી આકર્ષણોમાં ન લલચાતાં સ્વધર્મમાં દૃઢ રહેવું, દયા અને સત્યના સિદ્ધાંતને વિકસાવવો, નવકારમંત્રની શ્રદ્ધા વગેરેનો છે.

રાસત્રયોમાં આપણને કેટલીક અતિશયોક્તિ લાગે છે; છતાં પૂર્વકાળમાં એવા અનેક બનાવો બનતા હોય છે; એટલે આપણે એ બનાવોના શુભદોષમાં ઉતરવાનું નથી, પણ અનેક સંકટોમાં મહા-પુરૂષો અને સતી સ્ત્રીઓ પોતાના ધર્મનું કેવી રીતે પાલન કરે છે તે જોવાનું છે અને તેજ બોધ આપણે સહુએ ગૃહણ કરવાનો છે.

જૈનો કલ્પિત અને નીતિનાશક પુસ્તકો વાંચી અનાત્મિક બાવનાઓ પોષે, તે કરતાં જૈનધર્મના ઉપદેશાત્મક પુસ્તકો વાંચી સદ્ગુણ મેળવે અને બાળ, યુવાન, વૃદ્ધ સૌ કોઈ આવાં પુસ્તકોનાં વાંચનથી, ધર્મનીતિનાં રહસ્યને સમગ્ર સન્માર્ગ તરફ વળે, તો લેખકનો શ્રમ સમાજની યતિચિત્ત સેવારૂપે સફળ થયો ગણાશે.

અંતમાં આ કથાસાહિત્ય પુસ્તકની વધુને વધુ આવૃત્તિઓ બહાર પડે તે રીતે જનતા, શાળાના સંચાલકો, શિક્ષક-સિક્ષિકાઓ, બાળકો અને બહેનો તેને અપનાવી લેશે એવી આશા તો સ્વાભાવિક રીતે જ રાખી શકાય.

મ આવણુ શુભ બીજ }
તા. ૧૮-૭-૩૬

જીવજીત સંઘવી

વાર્તાઓનો અનુક્રમ

વાર્તા નં.	નામ	પૃષ્ઠ
૧	મહાસતી અંજના	૧
૨	મુરમુંદરી	૨૫
૩	હંસરાજ વછરાજ	૫૦
૪	લલિતાંગ કુમાર	૯૨
૫	ઠંદણ રાજપિં	૧૦૬
૬	શાંતિનાથ ભગવાન	૧૧૨

૧ મહાસતી અંજના

અનેક મહાપુરુષો અને મહાસતીઓનું ઉત્પત્તિસ્થાન
મુખ્યત્વે આપણું આ ભારતવર્ષ છે. રામાયણના સમયની
આ વાત છે. મહાસતી અંજના પોતાના પર અનેક સંકટો
આવવા છતાં અપૂર્વ સહનશીલતા અને ધીરજ રાખી પતિવ્રત-
ધર્મનું અડગ રીતે પાલન કરી ઇતિહાસમાં પ્રસિદ્ધ બની
છે અને ભવિષ્યની બહેનોને પતિ-ભક્તિનો ઉમદા પાઠ
શીખવી ગઈ છે તે આપણે તેનાં આ ચરિત્ર પરથી જાણીશું.

મહાસતી અંજના મહેન્દ્રપુરના રાજા મહેન્દ્રની એકના
એક પુત્રી હતી. રાજા મહેન્દ્રને બીજા સો પુત્રો હતા; પરંતુ સો
બાઈઓ વચ્ચે માત્ર એક જ બહેન હોવાથી રાજાની તેના
પર ઘણી પ્રીતિ હતી. રાજા મહેન્દ્રની રાણી હૃદયમુંદરી
પણ પુત્રીને લાડ લડાવવામાં જરા પણ કચાચ રાખતી ન
હતી. અંજના પૂર્વના મુસંસ્કારે બહુજ સુશીલ અને શાણી
હતી. રૂપમાં તો તે સાદાત્વ ઉર્વશી કે રંભાનો અવતાર હતી.
બુદ્ધિમાં, શુભમાં, ચાતુર્યમાં અંજના એટલી બધી આગળ
વધી હતી કે સૌ કોઈ અંજનાને દેખી તેના રૂપ શુભની
મુક્તકંઠે પ્રશંસા કરતા હતા.

અનુક્રમે અંજનાના બાલ્યાવસ્થા વીતાવી યૌવનાવસ્થા પામી
એટલે તેનાં સર્વ અવયવો પૂર્ણ તેજસ્વો બની મુંદરતાની

પરાક્રાષ્ટાએ પડોંચ્યા. પુત્રીને ઉમર લાયક થયેલી તેણે પિતાને તેનાં લગ્નની ચિંતા થવા લાગી. અંજનાને મટે ચોખ્ખું ગરની તપાસ કરવા મહેન્દ્ર રાજાએ દેશ પરદેશ અનેક માળખો મોકલી આપ્યા, છતાં તેને ચોખ્ખું કોઈ રાજકુમાર ન મળવાથી રાજાની ચિંતામાં વૃદ્ધિ થવા લાગી.

એકવાર મદારાજા કંચેરી ભરીને બેઠા છે, તેવામાં પ્રધાને કહ્યું:—મદારાજા, અંજના બહેન મટે બે રાજકુમારોની ખબર મળી છે.

‘તે કોણ છે? પ્રધાનશ્રી.’ રાજાએ આનંદથી પૂછ્યું.

પ્રધાને કહ્યું:—મદારાજા, એકતો હિરણ્યાલ રાજાના પુત્ર વિદ્યુતપ્રભ અને બીજા પ્રહ્લાદ રાજાના પુત્ર પવનંજય.

‘જરાજર છે પ્રધાનશ્રી, પણ તે બેમાં વધારે શુભવાન કોણ ગણાય?’ મદારાજાએ પ્રશ્ન કર્યો.

પ્રધાને જવાબ આપ્યો:—મદારાજા, પવનંજય કરતાં વિદ્યુતપ્રભ શુભમાં અધિક છે; પરંતુ મહાનિમિત્તિયાએ કહ્યું છે કે વિદ્યુતપ્રભ અઢાર વર્ષની ઉંમરે તપ કરવા જંગલમાં ચાલ્યા જશે અને ૨૬ મે વર્ષે મોક્ષ પામશે. જ્યારે પવનંજય દીર્ઘાયુષી છે. તો અદ્ય આયુધ્ય વાળાને કન્યા આપવા કરતાં દીર્ઘાયુષી પવનંજયને અપાય તો વધારે સારું. કેમકે અદ્યકાળના સુખમાં લોભાઈ, પુત્રીને છાંદગી ભરના દુઃખમાં મૂકવી તે ઉચિત ન ગણાય.

આ સાંભળી મહેન્દ્ર રાજાએ પવનંજયની સાથે અંજનાનો વિવાહ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. એટલામાં પ્રહ્લાદ રાજા દેશાટન કરતા કરતા મહેન્દ્ર રાજાની રાજસભામાં આવી

શ્રી જૈન સાહિત્યની કથાઓ

પહોંચ્યા. મહેન્દ્ર રાજા તેમને દેખી ઘણા આનંદ પામ્યો અને સત્કારપૂર્વક યોગ્ય આસને બેસાડ્યા. ત્યારબાદ મહેન્દ્ર રાજાએ પોતાની પુત્રી અંજનાનો વિવાહ પવનંજય સાથે કરવાનો વિચાર પ્રહ્લાદ રાજાને જણાવ્યો.

પ્રહ્લાદ રાજા કબુલ થયા અને લગ્નનો દિવસ નક્કી કરી સ્વસ્થાનકે રત્નપુરીમાં આવી પહોંચ્યા.

થોડા દિવસ બાદ પવનંજયનું લગ્ન કરવા માટે પ્રહ્લાદ રાજા ચતુરંગી સેના લઈને વાજતે ગાજતે મહેન્દ્રપુરમાં આવ્યા અને નગર બહાર માનસ સરોવરપર તંબુ નાળી સુકામ કર્યો.

લગ્નને માત્ર ત્રણ જ દિવસની વાર હતી. એક રાત્રે સૂતા સૂતા પવનંજયને પોતાની ભાવિ પત્ની અંજનાને જોવાનો અને તેની સાથે વાતચિત કરવાનો વિચાર ઉભો થયો. તેથી તે ઉભો થઈ પોતાના મિત્ર પ્રહસિત પાસે આવ્યો અને કહ્યું. ભાઈ, આજે મહેન્દ્રે અંજનાને જોવાનો વિચાર થયો છે, કેમકે તેના રૂપ શુભની પ્રશંસા સાંભળી મહારાજ મન તેને મળવા આતુર બન્યું છે. જો કે લગ્નને માત્ર ત્રણ જ દિવસની વાર છે, પરંતુ એટલો વખત ધીરજ રાખવી તે મારા માટે એક વર્ષ સમાન છે.

પ્રહસિતે જવાબ આપ્યો:—ભલે ભાઈ, જેવી તમારી ઇચ્છા. મહેન્દ્રપુરથી સારી રીતે પરિચિત છું. વળી મધ્ય રાત્રી થઈ ચૂકી છે. એટલે આપણને અંજનાના મહેલે જતાં રોકત નહિં નડે.

એમ કહી બંને મિત્રો શુપશુપ ધાવણીમાં

નીકળ્યા અને મહેન્દ્રપુરમાં દાખલ થઈ દરબારગઢમાં આવી પહોંચ્યા. ત્યાં ઉગેતા એક પહેદગીરને પોતાનો પરિચય આપી તેઓ શોભા અંજનાના મહેતમાં દાખલ થયા અને શુભ રીતે એક જાણુ ખૂજામાં ઉભા રહ્યા. તે વખતે અંજના પોતાની બે સખીયો સાથે વાર્તા વિનોદ કરતી હતી. અંજનાનું તેજસ્વી અને મોહક સ્વરૂપ દેખીને પવનંજય બીભર સ્થંભી ગયા અને એકી ટોચે અંજના સામે નેહન રહ્યા.

અંજના પોતાની સખીઓ જોડે આનંદ કરી રહી છે. તેવામાં વસંત તિલકા નામની એક સખીએ કહ્યું. અંજના જોઈને, તહમે તો જાહુ જ લાગ્યથાળી છે, કેમકે પવનજી જેવા તમને પતિ મળ્યા.

આ સાંભળી ખીજી સખી મિથકા બોલી:-પણ વસંત તિલકા, વિદ્યુત્પ્રભ જેવા પવનજી તો નહિં જ, કેમકે તેઓ અઢારમાં વર્ષે તપ કરશે, અને ૨૬ મે વર્ષે મોક્ષમાં જશે. આ સાંભળી અંજનાએ કહ્યું:-ખરેખર, ધન્ય છે તે વિદ્યુત્પ્રભને કે જેઓ આવું મહાન કાર્ય કરી જન્મ સફળ કરશે. તેમના ચરણમાં મારા હજારો નમસ્કાર છે.

વિદ્યુત્પ્રભના વખાણ કરતી અંજનાને પવનંજયે સાંભળી કે તરતજ તેના આખા શરીરમાં ક્રોધની જ્વાળા બ્યાપી ગઈ. તરત તેણે પાસે ઉભેલા પ્રહસિતને કહ્યું:-મિત્ર, સાંભળ્યું કે ? અત્યારથી જ અંજના વિદ્યુત્પ્રભનું સ્મરણ કરે છે. કેવી દુષ્ટ છોકરી છે! આવી દુરાચરણી અને પ્રેમ વગરની સ્ત્રી પરણીને શો સાર કાઢવાનો છે ? પ્રહસિત, જો હું હમણાંજ તેને તેના દુષ્ટ વિચારનો જાહેરા આપું છું. એમ

શ્રી જૈન સાહિત્યની કથાઓ

કહી પવનંજયે અંજનાને મારવા માટે પોતાનું બાણ તૈય
કર્યું. તરતજ પ્રહસિતે કહ્યું. મિત્ર સખુર. સાહસ ન કર
જમે તેમ તો તે એક સ્ત્રી જાતિ છે, ક્ષત્રિઓએ જમે તેવ
મપરાધી સ્ત્રી જાતિનો વધ ન કરવો જોઈએ. માટે ચાલ,
આપણે અહિંથી હવે નીકળી જઈએ.

બંને મિત્રો અંજનાના મહેલમાંથી શુભ રીતે બહાર
નીકળી છાવણીમાં આવી પહોંચ્યા. પવનંજયે પ્રહસિતને
કહ્યું. લાઈ, મહારે હવે અંજના સાથે પરણવું જ નથી. માટે
આપણે જલ્દી રત્નપુરીમાં જતા રહીએ. આ સાંભળી પ્રહસિતે
કહ્યું. લાઈ, એમ ન બને. વડિલની આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન કરવું
તે નીતિ યાત્રથી વિરુદ્ધ છે. વળી તું લગ્ન કર્યા વગર
છાનો માનો આદ્યો જાય, તો મહારાજા પ્રહલાદ અને સ્નેહિ
જનોને કેટલો બધો આઘાત થાય! માટે જમેતેમ પણ તારે
અંજના સાથે લગ્ન તો કરવું જ જોઈએ. આખરે પવનંજયે
મિત્રની સલાહ માન્ય કરી.

લગ્નદિવસ આવી પહોંચ્યો. અંજના અને પવનંજયનો
હસ્તમેળાપ થયો. પોતાના પર પવનંજયને અભાવ થયો
છે, તેવો અંજનાને સ્વપ્નેય પણ ખ્યાલ ન હતો. હસ્ત મેળાપ
થતાં અંજનાના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ; પરંતુ પવનંજ-
યને હસ્તમેળાપ અગ્નિના અંગાર જેવો વસમો લાગ્યો. તેમ
છતાં જેમ તેમ કરી દુભાતાં મને લગ્નક્રિયા પૂરી કરી.
સદેન્દ્રરાજાએ અંજનાને પુષ્કળ દરિયાવર આપ્યો. સાથે
સંતતિલક્ષ્મી સખીને મોકલી. પવનંજય અને અંજના લગ્ન
બંધથી જોઈ રત્નપુરીમાં આવી પહોંચ્યા. અંજના

સસારને પગે પડી. મદદાદ રાત્ર અને રાત્રીએ નવ-દંપતિને આશિર્વાદ આપી પુત્રગ રત્નાદિ આભરણો આપ્યાં. અંજના પવનંજય વળા મહેલમાં દાખલ થઈ અને પોતાના છવનું અહેલામય માનવા લાગી.

રાત્રિ થઈ. અંજના પતિદેવ પધારવાની વાટ જોવા લાગી. પણ પવનંજય આવ્યા નહિ. જેમ જેમ રાત્રિ જતી જાય, તેમ તેમ અંજના ક્ષણેકણે પવનંજયનું સ્મરણ કર્યા કરે. પવનંજયને પોતાના પર તિરસ્કાર થયો છે અને તે આવવાના જ નથી, એ ખીયારી અંજનાને ક્યાં ખબર છે! આખી રાત્રિ પસાર થઈ, પરંતુ પવનંજયના દર્શન અંજનાને દુર્લભ થઈ પડ્યાં. સવાર થતાં વસંતતિલકાને વાત કરી, પણ વસંતતિલકા શું જાણે! ખીજે દિવસ ગયો, ત્રીજે દિવસ ગયો, પણ પવનંજય દિવસે કે રાત્રિયે અંજનાના મહેલ તરફ દ્રષ્ટિ પણ કરતા નથી. અંજના સમજી કે ગમે તે કારણ હોય, પણ હાલ મહારા પર કુદરતનો કોપ ઉતર્યો લાગે છે.

કેટલાક દિવસ વીત્યાબાદ એકવાર અંજનાના પિતાએ તેના માટે મેવો, મિઠાઈ અને આભરણો મોકલાવ્યાં. અંજનાએ તે સમજી વસંતતિલકા જોડે પવનંજયને મોકલાવ્યું. પવનંજયે તે હાથમાં લઈને, વસંતતિલકાના કેળતા મેવો, મિઠાઈ ત્યાં ગાનાર ગવૈયાને આપી દીધાં, વસ્ત્રના ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા, અને ઘરેણાં ચંડાળને આપી દીધાં. આ જોઈ વસંતતિલકા એકદમ ગૂપચૂપ ત્યાંથી ચાલી ગઈ, અને અંજના પાસે આવીને સવિસ્તાર હકીકત જાહેર કરી. અંજના સમજી કે ખરેખર મહારા સ્વામી મહારા પર કોપાયમાન થયા લાગે.

શ્રી જૈન સાહિત્યની કથાઓ

છે. અંજના સફળ થી, ગંભીર હતી અને સહન શીલ તાની મૂર્તિ હતી. તે મનોગત બોલી:-આમાં પવનંજયને શો વાંક? વાંક તો મારાં કર્મનો જ. પૂર્વે મેં એવું પાપ-કર્મ કર્યું હશે, કે જેથી હું અત્યારે મહારા પતિની દૃષ્ટિમાં તિરસ્કારને પાત્ર બની છું; ખેર. એમ વિચારી તે પતિદેવનું અહર્નિશ શુભ ઇચ્છતી, ધર્મધ્યાનમાં વખત વ્યતીત કરવા લાગી.

*

*

*

સમય સમયનું કાર્ય કર્યું જાય છે. પતિના વિયોગમાં બાર બાર વર્ષનાં વહાણાં વહી ગયાં છે. પવનંજય અંજના તરફ દૃષ્ટિ સરખી પણ કરતા નથી. અંજના પોતાના આત્માની નિંદા કરતી પંથપરમેષ્ઠિનું હરહંમેશ સ્મરણ કર્યા કરે છે.

એકવાર લંકાના રાજા રાવણનો દૂત રત્નપુરીની રાજ-સભામાં આવ્યો અને પ્રજ્ઞાદરાજને કહ્યું. મહારાજ, હુદ-બુદિ વરૂણ અમારા રાજા રાવણને તાબે નહિ થતાં બુદ્ધ કરવા માગે છે, તો આપ લશ્કર લઈ મદદે વેળાસર પધારો, એવું અમારા રાજા રાવણે અન્ય રાજાઓની જેમ આપને પણ દહેવરાવ્યું છે. પ્રજ્ઞાદ રાજાએ જવાબ આપ્યો:-ભલે દૂત હમણાંજ હું લશ્કર લઈ મદદે આવી પહોંચું છું. શીકર કર્યો નહિ. એમ હઠી પ્રજ્ઞાદ રાજાએ લશ્કરની તૈયારી કરવા માંડી. આ વાતની પવનંજયને ખબર પડી, એટલે તેમણે રાજાની પાસે આવીને કહ્યું. પિતાજી, બુદ્ધમાં જ્વાની ને પરવાનગી આપો, કેમકે આપે હવે બુદ્ધકાર્યમાંથી

નિવૃત્ત થવું જોઈએ. હું દુઃખમ વરુણને દસાવી મદદ
રાજા રાવણનો જય કરાવોશ. પ્રહલાદે પવનંજયને યુદ્ધમાં
નહિ જવા માટે વાળું કાઢું, પરંતુ પવનંજયનો ખૂબ આગ્રહ
જોઈ આખરે પ્રહલાદ રાજાને તેને યુદ્ધમાં મોકલવાની પરમ-
નગી આપવી પડી. પવનંજય યુદ્ધમાં જવા માટે તૈયાર થયો

આ વાતની આખા ગામમાં ખગર પડી ગઈ. અંજનાના
કાને પણ આ વાત આવી. પવનંજય લશ્કરી પોશાક પહેરી,
તૈયાર થઈ માતાપિતાની રજા લેવા મહેલમાં આવ્યા. માતા-
પિતાની રજા માગી. બાઈ લોખંડીને મળ્યા, સગાંબંધાઓને
મળ્યા, પણ તે અંજનાના દ્વારે આવ્યાજ નહિ. આથી
અંજનાને પારાવાર દુઃખ થયું. તેણે વિચાર કર્યો કે હું રાજાદાર
જઈને પતિદેવને યુદ્ધવિજયનો આશીર્વાદ આપું, એમ ધારી
વસંતતિલકા પાસે તેણે દહીં મંગાવ્યું અને તે એક સુવર્ણના
કચોળામાં ભરીને, રાજ્યદાર પાસે આવી, એક ખૂણામાં
ભીંતને અડેલીને અંજના સ્થિરવત ઉભી રહી.

પવનંજય સર્વની રજા લઈ રાજદરબારમાંથી બહાર
નીકળ્યા કે તરતજ દૂર ઉભેલી અંજના પર તેની દ્રષ્ટિ પડી.
તે તેને ઓળખી શક્યો નહિ. સ્થિર ઉભેલી અંજનાને જોઈ
પવનંજયે તેના મિત્ર પ્રહસિતને આશ્ચર્યથી પૂછ્યું:—અહો,
આ સામેની ભીંત પર આવું સુંદર ચિત્ર કયા કુશળ ચિત્ર-
કારે ચીતર્યું !

મિત્રે જવાબ આપ્યો:—પવનંજય, તે ચિત્ર નથી પણ
તમારી પત્ની અંજના છે.

અંજનાનું નામ સાંભળતાંજ પવનંજયના કાનીઓમાં ધોધાવ

વ્યાપી ગયો. તે જોલ્યો:-અરે! હજીયે તે મારો કેડો મૂકતી નથી, અને યુદ્ધ જેવા પ્રસંગે મને અપશુકન આપવા આવી છે? એમ કહેતાંજ રોષપૂર્વક પવનંજય અંજના પાસે જઈ પહોંચ્યો. અને જોરથી તેણે પોતાના પગ વડે અંજનાને લાત મારી. અંજના એકદમ તમ્બર ખાઈ જમીન પર પટકાઈ પડી અને બેહોશ બની ગઈ. પવનંજય તેની અવગણના કરી સત્વર ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. વસંતતિલકા દૂરથી આ કારમું દ્રશ્ય દેખીને અંજના પાસે આવી પહોંચી. જળ છંટકાવ અને પવનના ઉપચાર વડે તેણે અંજનાને શુદ્ધિમાં આણી અને સ્વસ્થાનકે લઈ ગઈ. આટલું થયાં છતાંય, અંજનાનો પતિ પ્રત્યેનો સદ્માવ જરાયે ઓછો થયો ન હતો. તે મનપૂર્વક પતિદેવનો યુદ્ધમાં વિજય ઈચ્છી, પતિના શુભ ચિન્તનમાંજ સમય પસાર કરવા લાગી.

હવે પવનંજય લશ્કર સાથે યુદ્ધમાં જાય છે. ચાલતાં ચાલતાં સાંજ પડી, એટલે વગડામાં તંબુ નાખીને એક સ્થળે તેમણે પડાવ કર્યો. ઘોડા વખત બાદ ચંદ્રદેવ આકાશ-માંથી બહાર નીકળ્યા. આખું જંગલ પ્રકાશની ભવ્ય રોશનીથી છવાઈ ગયું. જમીનપરવારી પવનંજય અને પ્રહસિત વિનોદ વાર્તાલાપ કરતા બેઠા હતા, તેવામાં અચાનક પવનંજયની દ્રષ્ટિ ઘોટક દૂરના એક સરોવર પર પડી. તે વખતે સરોવરમાં એક ચક્રવાક પશુનું યુગલ ચાંચમાં ચાંચ મીલાવી પ્રેમક્રિયા કરતું હતું; પવનંજય એડી ટોચે તે પશુનાં જોડાં તરફ જોઈ રહ્યો. તેવામાં ચક્રવાક પશુ રાત્રી ખરેખર પડતું થઈ પડી ઉઠી ગયું.

ચક્રવાકી, ચક્રવાક ઉડી જવાથી તેના વિરહે મૂશ્વા લાગી; અને આડી અવગી ચાંચા અફાળી આકંઠવિલાપ કરવા લાગી. આ જોઇ પવનંજય આશ્ચર્ય પામી જોતી ઊઠ્યો: મિત્ર પ્રહસિત, જે પેલી ચક્રવાકી ત્હને સ્વામી જતો રહેવાથી, કેટલી બધી વેદના પામે છે ! જે આજો દિવસ પ્રેમ—આનંદ અનુભવે છે, અને માત્ર રાત્રિનાજ વિયોગે અથાગ ઝુરવ્યા કરે છે, તો મ્હારા જેવો અધમ માણસ, જે સ્ત્રીને પરણીને, દિવસે કે રાત્રિએ, આજ બારબાર વર્ષ થયાં સામું જોતો નથી, તે સ્ત્રીને પતિવિરહે કેટલો પરિતાપ થતો હશે! મિત્ર પ્રહસિત, શું ત્હને લાગે છે કે અંજના નિષ્કલંકિની હશે? પવનંજય સફલાવ આવતાં જોડ્યો.

પ્રહસિતે કહ્યું: મિત્ર પવનંજય, અંજના એ એક મહાસતી રત્ન છે. તેની તને ખબર નથી. આટઆટલાં વર્ષો સુધી તેં એનો ત્યાગ કર્યો, યુદ્ધ સમયે તે તને શુભ શુકન આપી તારું દર્શન કરવા આવતી હતી, તે વખતે પણ તેં તેનો તિરસ્કાર કર્યો, છતાં પણ તેના શુદ્ધ અંતઃકરણમાં ત્હારા પ્રત્યે લેશમાત્ર પણ તેને અભાવ થયો નથી. પ્રતિશ્લેષે તે તારું જ સ્મરણ કર્યા કરે છે અને તારું શુભ ઇચ્છે છે. ગમે તેવો પતિ મૂર્ખ, અભણ, કૂર કે કોધી હોય; પરંતુ સતી સ્ત્રીઓને તો તે પ્રભુત્વ જ છે. પતિને સંતાપનારી, પગલે પગલે કટુ શબ્દો વડે પતિને તિરસ્કારનારી અને પતિના દુઃખને ખેદ પમાડનારી પણ જગતમાં અનેક સ્ત્રીઓ છે. પણ સાચેજ અંજના જેવી હબરો બાંકે લાખોમાં જવલ્લેજ હશે! ભાઈ, અંજના એક પતિમતા અને પતિભક્ત સત્તારી

છે. તેં તેનો વિના વાંકે જ ત્યાગ કર્યો છે. તું જો તેને મળીશ તો તને ખાત્રી થશે કે તે એક નિષ્કલંકીત અને પવિત્ર સ્ત્રી છે. આ સાંભળી પવનંજય બોલ્યો:-ભાઈ, ચક્રવાકીનો વિરહ જોઈ મહુને અંજના પ્રત્યે સફલાવ થયો છે અને તેને મળવા માટે મન અત્યારે તલપાપડ થઈ રહ્યું છે, માટે ચાલ. આપણે બંને અત્યારે તેને મહેલે જઈએ. કારણ કે મધ્ય-રાત્રી થઈ છે, અને છાવણીમાં બધા ઉઘે છે. આપણે વહેલી સવારે પાછા આવી જઈશું અને પછી લસ્કર સાથે આગળ દૂર કરીશું.

બહુ સારું. એમ કહી બંને મિત્રો ઘોડેસ્વાર થઈ છાવણીમાંથી બહાર નીકળ્યા અને શહેરમાં દાખલ થઈ અંજનાવાળા મહેલ પાસે આવી પહોંચ્યા.

રાત્રિના બારેક વાગ્યા હશે. આખું નગર શાંત નિંદ્રા લેતું હતું. માત્ર અંજના પતિ વિયોગે કંઈપાંત કરતી અને પોતાના કર્મને દોષ દેવી અર્ધભગૃતાવસ્થામાં હતી. અંજનાના આવાસથી ઘોડેક દૂર પવનંજય ઉભો રહ્યો. અને પ્રહસિત આગળ આવી મહેલનું દાર ખખડાવવા લાગ્યો. આ સાંભળી વસંતતિલકા જાગી ઉઠી. પરિચિત અવાજ સાંભળી તેણે દાર ઉઘાડ્યું. પ્રહસિતે અંદર પ્રવેશ કરતાં હતું. વસંતતિલકા, અંજના ક્યાં છે ?

વસંત તિલકાએ કહ્યું:-અંજનાન્દેન પાછાના ખંડમાં સૂતા છે. પરંતુ આપનું અચાનક અહિં દેમ આગમન થયું ? આપ તો પવનંજય સાથે મુદ્દમાં ગયા હતા ને !

‘હા, તે વાત ખરી છે, પણ પવનંજયને અંજ પ્રત્યે સફલાવ ઉત્પન્ન થયો છે તેથી તેઓ મારી સાથે તે મળવા માટે અહિં આવેલા છે.’

અચાનક પુરૂષનો ધતો અવાજ અંજનાના કાને પડ્યો. અંજના સફાળે જાગૃત થઈ ગઈ અને દિવાનખાનાની બહાર આવી બેઠી ઉઠી:—અત્યારે અર્ધ રાત્રિએ મહારા મહેલમાં કયા દુષ્ટ પુરૂષે પ્રવેશ કર્યો? જલદી બહાર નીકળો; નહિતો હમણાંજ હું જૂમ મારી તમારી અવદશા કરાવીશ.

આ સાંભળી પ્રહસિત બોલ્યો:—ખેન, હું પવનંજયને મિત્ર પ્રહસિત છું.

પવનંજયનું નામ સાંભળતાં અંજના હર્ષવિશયી બેઠી ઉઠી:—પ્રહસિત, તમારા તે મિત્ર કુશળ છે ને ?

‘હા, અંજના ખેન. પવનંજયને તમારા પર સ્નેહ-ભાવ જાગૃત થયો છે. તેથી તમને મળવા માટે તેઓ મારી સાથેજ અહિં આવ્યા છે.’

‘કયાં ■ મહારા બહારા પ્રાણાધાર?’ અંજના આવેશ-પૂર્વક બેઠી ઉઠી.

એટલામાંજ પવનંજયે મહેલમાં પ્રવેશ કર્યો. વસંતતિલકા અને પ્રહસિત એક બાબુ આજ્યા ગયા. પવનંજય અને અંજનાનો મેળાપ થયો. તેઓ દિવાનખાનામાં ગયા. પવનંજયે અંજનાને દુઃખ આપ્યા બદલ ક્ષમા માગી. અંજનાએ પોતાના પૂર્વકર્મનો દોષ દાઢી પવનંજયને તેમ કરતા વાર્યા. અને એ ત્યાં મુખ દુઃખની વાતો કરી આંસુ સાર્યા. પવનંજયે,

કારણથી અંજનાનો ત્યાગ કરેલો, તે કારણની તેને ખાત્રી
તાં ખૂબ પશ્ચાત્તાપ થયો. તેણે અંજનાની સહનશીલતા
ને પતિલકિત માટે ધન્યવાદ આપ્યો. બાકીની રાત્રી આ દંપ-
તિએ પ્રેમ મુખમાં પસાર કરી. આ વળતે જ ને સ્નેહી યુગ-
ને ફેટલો આનંદ થયો હશે, તેનું વર્ણન કરવું અશક્ય છે.

પ્રભાત થવા આવ્યું હતું, એટલે પવનંજયે છાવણીમાં
જવા માટે અંજનાની રજા માગી. હુઃખિત મને અંજનાને
જાણ આપવી પડી. પરંતુ અંજના બોલી:-નાથ, આપના
કાર્યોગથી હદાય મહને ગર્ભ રહે અને કોઈ મારા પ્રત્યે
પ્રશ્ન શંકા લાવે નહિ, એટલા માટે આપ મહને આવ્યાની
નિશાની તરીકે કંઈક આપતા જવ. કેમકે હમણાં જ હું
જન્મસ્વલાપણામાંથી મૂક્ત થઈ છું. પવનંજયે નિશાની તરીકે
અંજનાને પોતાના નામ વાળી હીરાની વીંટી આપી. અને
અંજના તરફનો શુભ-આશીર્વાદ ગૃહણ કરી પ્રહસિત સાથે
પવનંજય છાવણીમાં આવી પહોંચ્યો.

હવે અંજનાને પવનંજય આવ્યા તેજ દિવસે ગર્ભ
રહ્યો છે. ગર્ભનું રક્ષણ કરતાં સાત માસ વ્યતિત થયા છે,
તેવામાં એકવાર અંજનાની સાસુ કેતુમતી, અંજના શું કરે છે
તે જોવાસાડ તેના મહેલે આવી. અંજનાએ સાસુનો સ્નેહપૂર્વક
સત્કાર કર્યો. સાસુની દૃષ્ટિ અંજના પર પડતા તેણે અંજનાનું
વિકસેલું સૌંદર્ય અને વૃદ્ધિ પામેલો ઉદર જાગ જોયો.
એતાંજ તેના હાટેહાડમાં કોયની જ્યાણા વ્યાપી ગઈ. તે
વિરસ્કાર્યુક્ત ચળે બોલી:-અંજના, આ તેં શું કર્યું ?

હે કુલટા, તેં ઘરમાં આવો અમારી આખરને ટવંક લગાડ્યું પાપિણી, ધણી પરદેશ જાય, ત્યારે તું પરાયા પુરુષ સંગ કરી ભર કર્મ સેવે છે ? રે કુલટા ! હું હમણાંજ તારા સસરાને દહી અડિંથી તને કઢાવી મૂકું છું.

આ સાંભળી અંજના લયથી સ્તબ્ધ ગની ઉભી રહી અંજ વિવેકપૂર્વક સાસુ પ્રત્યે જે હાથ જોડી બોલી:-સાસુજી, મહાર પર જોડું આજ ન મૂકો. તમારા પુત્ર સુદમાં ગયા તેજ દિવસે તેઓ રાતના મારા મહેલે આવ્યા હતા, અને નિશાની તરીકે મને તેમની નામવાળી આ વીંટી આપતા ગયા છે. એમ કહી અંજનાએ તે વીંટી કેતુમતીના હાથમાં મૂકી.

વીંટી જોઈ કેતુમતીના ક્રોધમાં ઉમેરા થયો. લાલચોળ નેત્રો કરી તે બોલી:-જા. જા. લુચ્ચી. છેતરવા આવી છું ? હું નથી જાણતી કે જે દિવસે તે ગયા, તેજ દિવસે તારો તિરસ્કાર કરીને ગયા છે, ને ઉલટી જોડી રીતે તું તેમને ગળે પડે છે ! બોલ, આ વીંટી તું ક્યાંથી ચોરી લાવી ? સાચું કહે, નહિ તો હું ધડીવાર તને અડિં નહિ રહેવા દઉં.

સાસુના ભયંકર શબ્દો સાંભળી અંજનાનું હૃદય દુઃખથી ભરાઈ આવ્યું. તેના નેત્રોમાંથી ચોધાર આંસુ વહેવા લાગ્યાં. આંસુ લૂછતાં લૂછતાં અંજના બોલી:-સાસુજી, હું સાચુંજ કહું છું. હું તદ્દન નિર્દોષ છું. આવસંતનિલકાને પણ પૂછી જુઓ, તેમ છતાં તમને વિશ્વાસ ન આવે તો પવનંજય પધારે ત્યાં સુધી મને તમારી પાસે રાખો. હું ઘરનું તમામ કામકાજ ચાકરડી - રીચ અને એકું જુકું ખાઈને રહીશ.

શ્રી જૈન સાહિત્યની કથાઓ

સાસુનો ક્રોધ તો મ્હાતોજ ન હતો. તે બોલી:—મ્હારાજ્યમાં ત્હારા જેવી વ્યભિચારિણી કુલટાના પગલાંજ નાં એમ કહી ક્રોધથી ધમધમતી તે ત્યાંથી ચાલી ગઈ. તેણે પ્રહ્લાદ રાજાને કાન લાંબેરણી કરી ઉશ્કેર્યો અને કહ્યું અત્યારે ને અત્યારેજ અંજનાને કાળાં વસ્ત્ર પહેરાવી, કાળાં રથમાં બેસાડી તેના પિયરને રસ્તે મોકલી આપો.

કેતુમતીના જહાંગીરી હુકમનો અમલ થઈ ગયો. પ્રહ્લાદ રાજાને પણ અંજનાની લેશ માત્ર પણ દયા ન આવી. રાજાએ સારથીને બોલાવી અંજનાને કાળાં વસ્ત્ર પહેરાવી કાળા રથમાં બેસાડી અધવચ જંગલમાં મૂકી આવવાનું સૂચન કર્યું. હુકમ મુજબ સારથી અંજનાના મહેલે આવ્યો. ઠાસી મારફત કાળાં વસ્ત્રો મોકલાવી, રથમાં બેસી જવાનું કહેવડાવ્યું. અંજના વસંતતિલકા પાસે ખૂબ રડી. વસંતતિલકાએ તેને આશ્વાસન આપ્યું. બંને જણા રથમાં બેસી ગયા. રથ પૂર વેગે જંગલ ભળી ચાલ્યો.

સાંજ પડતાં પડતાં રથ અધવચ જંગલમાં ધણે દૂર આવી પહોંચ્યો. સારથીએ અંજનાને કહ્યું—બહેન, હવે નીચે ઉતરો. મહારાજાનો હુકમ છે કે આપને અધવચ જંગલમાં છોડીને આવતા રહેવું. બહેન, મ્હને આપને અહીં મૂકતાં ધણું દુઃખ થાય છે; પરંતુ શું કરીએ? મહારાજાનો હુકમ ન માનીએ તો અમારા જૂરા હાલ થાય.

બંને ભાઈ, એમાં શું શું કરે તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે હારે વર્તવુંજ એણે અમારું અહિં ગમે તે થાય તેની કશું ન કરીય. પરમપ્રભા અમારું રક્ષણ કરશે.

સારથી બોલ્યો:-જેન, અહિંયાથી આ રસ્તો મહેન
નય છે, તો આપ તે રસ્તે જ્યો. લલે લાઈ, ખુશીથી
જાવ. અંજનાએ જવાબ આપ્યો.

અંજના અને વસંતતિલકાને છેડી સારથી રથ
વળી નીકળ્યો અને રત્નપુરમાં આવી પહોંચ્યો. જંગ
વિકાળ વાઘ સિંહની ભયંકર ગર્જનાઓ સંભળાવા લ
ઈને સીઓ ધુજવા લાગી. છતાં હિંમત રાખી અંજના અ
પૂર્વક પંચપરમેષ્ઠિનું સ્મરણ કરવા લાગી.

જેન, દુઃખ વખતે સ્ત્રીઓને પિયરનો આશ્રય ન હોય ત્યારે કોનો હોય ? તું મનમાં જરાપણ સંકોચાઇશ નહિ. તારા પ્રેમાળ માતા પિતા અને ભાઈઓ ખુશીથી તને આશ્રય આપશે. વસંતતિલકાએ જણાવ્યું.

અંજના કમને કમુલ થઈ. રાત્રીનો સમય હતો. બંને સ્ત્રીઓ કાંટા કાંકરા ખુંદતી, ગાડવૃક્ષ વટાવતી થોડા વખતમાં મહેન્દ્રપુરમાં આવી અને દરબાર ગદમાં દાખલ થઈ, મહારાજના મહેલ પાસે આવી પહોંચી.

આ વખતે મહારાજ મહેન્દ્ર અને રાણી હૃદયસુંદરી જોકાંતભુવનમાં વાર્તાવાપ કરતાં બેઠા હતાં. અંજનાએ પહેરેગીરને પોતાનો પરિચય આપી મહારાજને ખબર આપવાનું કહ્યું. પહેરેગીર જોકદમ દોડતો મહારાજ પાસે આવી પહોંચ્યો અને કહ્યું. મહારાજ સાહેબ, અંજના જેન કાળાં વસ્ત્રો પહેરી, વસંતતિલકા સાથે અહિં પધાર્યા છે, અને અંદર આવવા માટે આપની અનુરા માગે છે !

આ સાંભળી મહેન્દ્ર રાજાએ આશ્ચર્ય પામી રાણીને કહ્યું:—અંજના કાળાં વસ્ત્રોમાં આવી છે તેથી શું તે અભિચારી હશે ?

અંજનાના દુર્ભાગ્યે રાણીના હૃદયમાંથી પણ દયાનો તાર યાદ ગયો. તે ભાણીઃ જોમજ દેવું જોઈએ. નાથ, હિતો તેના સાસરીયા આવી રીતે તેને તરછોટે ખરા કે ! આપણે જાણીએ છીએ કે પવનજયે તો પરજીને તર-તેનો ત્યાગ કર્યો છે. જરૂર પુત્રીએ આપણી આગર મેજવી રીધી. યજ્ઞ રહ્યું ! પ્રેમાળ માતાપિતાને.

સારથી બોલ્યો:-જેન, અહિંયાથી આ રસ્તો મહેન્દ્રપુર જાય છે, તો આપ તે રસ્તે જશો. લલે ભાઈ, ખુશીથી તમે જાવ. અંજનાએ જવાબ આપ્યો.

અંજના અને વસંતતિલકાને છોડી સારથી રથ લઈ વળી નીકળ્યો અને રત્નપુરમાં આવી પહોંચ્યો. જંગલમાં વિકાળ વાઘ સિંહની ભયંકર ગર્જનાએ સંભળાવા લાગી. બંને સ્ત્રીઓ ધ્રુજવા લાગી. છતાં હિંમત રાખી અંજના આનંદ પૂર્વક પંથપરમેષ્ઠિનું સ્મરણ કરવા લાગી.

સત્તો બેસી શ્રી પ્રભુ! તે ન્યાયે પરમાત્માએ તેમનું રક્ષણ કર્યું. તેઓ વનમાં આમતેમ કર્યા. આસપાસથી કૂળકૂળાદિ વીણી લાવી તેનો આહાર કર્યો. તેવામાં ઠોઈ એક જૈન મહાત્મા તેમની નજરે પડ્યા. અંજનાના પવિત્ર હૃદયમાં આશાનું કિરણ સોડ્યું. સત્વર તેઓ મુનિ પાસે ગયા, અને ભાવપૂર્વક તેમને વંદન કર્યું. અંજનાએ મુનિને પોતાનો આત્મ-વૃત્તાંત કહ્યો. મુનિએ કહ્યું. હે સતી, શુરણા ન કર. દુઃખ વખતે ધીરજ ધરવી જોઈએ. નાહક કલેશ દરવાથી આપણું દુઃખ મટી શકતું નથી, પણ નવું દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે, માટે શાંતિથી સહન કરજો. થોડાજ વખતમાં તારો ભાગ્યોદય થશે. એટલું બોલી મુનિ અંતર્ધ્યાન થઈ ગયા.

વસંતતિલકાએ અંજનાને કહ્યું:-જેન, ચાલો ત્યારે આપણે પિતાને ત્યાં મહેન્દ્રપુરમાં જઈએ.

અંજના બોલી:-જેન, આવાં કલંકિત વસ્ત્રોથી પિયરમાં જવા મહારો પગ ઉપરતો નથી.

પ્રી નૈન સાહિત્યની કથાઓ

જેન, દુઃખ વળતે સીઓને પિયરનો આશ્રય ન હોય
 ॥ રે કોનો હોય ? તું મનમાં જરાપણ સંકોચાઈશ નહિ.
 તારા પ્રેમાળ માતા પિતા અને ભાઈઓ ખુશીથી તને
 આશ્રય આપશે. વસંતતિલકાએ જણાવ્યું.

અંજના કમને કબુલ થઈ. રાત્રીનો સમય હતો. બંને
 સીઓ કાંટા કાંકરા ખુંદતી, ગાડવૃક્ષ વટાવતી થોડા વખતમાં
 મહેન્દ્રપુરમાં આવી અને દરબાર ગઢમાં દાખલ થઈ,
 મહારાજાના મહેલ પાસે આવી પહોંચી.

આ વખતે મહારાજા મહેન્દ્ર અને રાણી હૃદયમુંદરી
 એકાંતભુવનમાં વાર્તાવાપ કરતાં બેઠા હતાં. અંજનાએ
 પહેરેગીરને પોતાનો પરિચય આપી મહારાજાને ખબર આપ-
 વાનું કહ્યું. પહેરેગીર એકદમ દોડતો મહારાજા પાસે આવી
 પહોંચ્યો અને કહ્યું: મહારાજા સાહેબ, અંજના જેન કાળાં
 વસ્ત્રો પહેરી, વસંતતિલકા સાથે અહિં પધાર્યા છે, અને
 અંદર આવવા માટે આપની અનુરૂપ માગે છે !

આ સાંભળી મહેન્દ્ર રાજાએ આશ્ચર્ય પામી રાણીને
 કહ્યું:—અંજના કાળાં વસ્ત્રોમાં આવી છે તેથી તું તે
 બલિચારી હશે ?

અંજનાના દુર્ભાગ્યે રાણીના હૃદયમાંથી પણ દયાનો
 નાશ થઈ ગયો. તે બેઠી: એમ જ હોય એમ નાથ,
 નહિતો તેના સામ્રીયા આવી રીતે તેને તરછોટે ખરા કે!
 રાણી આપણે બાળીયે હીએ કે પતનનજ્યે તો પત્નીને તર-
 જ તેનો ત્યાગ કર્યો છે. જરૂર પુત્રીએ આપણી આગર
 મેઝવી રીધી. થઈ રહ્યું ! પ્રેમાળ માતાપિતાને

પરનો અપરિમિત સ્નેહ ક્ષણવારમાં નષ્ટ થઈ ગયો અને તેની જગ્યાએ તિરસ્કારની લાગણી બંધૂત થઈ. તરતજ પહેરેગીરને મહારાજાએ કહ્યું:—પહેરેગીર, અંજનનાને જણાવી દે, કે કલંકિત પુત્રીનું મ્હારે કામ નથી. તે તેના રસ્તે ચાલી બાય.

પહેરેગીરે ઉપરના ખગર અંજનનાને આપ્યા. તે સાંભળતાં જ અંજના એકદમ મૂર્છિત થઈ જમીન પર ઢળી પડી. વસંતતિલકાએ તેને પવન નાળી જાત્રત કરી. પછી તેણે કહ્યું. અંજના જ્ઞેન, ચાલો ત્યારે તમારા લાઈ પાસે. તેમનો તમારા પર ધણો સ્નેહ છે. તેઓ જરૂર તમને આશ્રય આપશે.

અંજના અને વસંતતિલકા મોટા લાઈને આવાસે આવ્યા. અંજનાને કાળાં વસ્ત્રમાં દેખી મોટા લાઈને ધણો ખેદ થયો, છતાં નિરાધાર જ્ઞેનને આશ્રય આપવો, એવો તેણે વિચાર કર્યો; પણ તેવામાં જ મહેલમાંથી અંજનાની લોજાઈ લલૂકી ઉડી. માતાપિતા અંજનાનો તિરસ્કાર કરે, અને તમારે તેમના ઉપરવટ થઈને રાખવા છે? તે નહિ બને. ણસ થઈ રહ્યું. અંજનાનું લાગ્ય પરવારાઈ ગયું. એક પછી એક અંજના ગંધા લાઈઓ પાસે ગઈ, પણ કોઈએ તેને આશ્રય આપ્યો નહિ. આખરે અંજના પોતાના કર્મને દોષ દેતી વસંતતિલકા સાથે જંગલમાં આવી પહોંચી અને એક શુદ્ધાને આશ્રય લઈ ધર્મધ્યાનમાં સમય વીતાવવા લાગી. અહિં અંજનાએ એક તેજસ્વી પુત્રસ્ત્રને જન્મ આપ્યો. અધોર અરબ્યમાં અને દુઃખી અવસ્થામાં પુત્રનો જન્મોત્સવ શી રીતે ઉજવવો, એ વિચારે અંજનાને ખૂબ લાગી આવ્યું.

તે છતાં દ્રઢ મન કરી પોતાના કર્મને દોષ આપી અંજના દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગી.

એકવાર અંજના આત્મચિંતન કરતી બેઠી હતી, તેવામાં દૂરથી એક ભયંકર સિંહ છલાંગ મારતો તેની તરફ ધસી આવતો હતો. સિંહને જોઈ અંજના ગભરાટમાં પડી અને પોતાનું તથા પુત્રનું રક્ષણ શી રીતે થશે, એ વિચારે તે મુંઝાઈ, અને નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગી. જ્ઞાનજ્ઞેતામાં સિંહ શુક્રમાં દોડી આવ્યો, અને જોયો જ તે ફલાંગ ભરીને અંજના પર ધસવા લાગ્યો, તેવામાં દૂરથી સંજુષ્ણુ કરતું એક બાણ આવ્યું અને સિંહના માથામાં વાગ્યું. સિંહ તરતજ મૂર્છા પામી જમીન પર ઢળી પડ્યો. અંજના અને વસંતતિલકા મૃત્યુના મુખમાંથી બચ્યા, તે માટે તેઓ ધનિરનો ઉપકાર માનવા લાગ્યા અને બાણ ક્યાંથી આવ્યું તે જોવા માટે આસપાસ નજર કરવા લાગ્યા. તેવામાં મૃગયા રમવા માટે નીકળેલો હનુર નગરનો રાજા પ્રતિસૂર્ય તેમની નજરે પડ્યો. પ્રતિસૂર્ય પાસે આવીને જોયું તો તેણે પોતાની ભણિજ અંજનાને જોઈ. જોતાં જ તે આશ્ચર્યચક્રિત થઈ ગયો. તેણે અંજનાને તેનો હેવાડ પૂછ્યો. વસંતતિલકાએ સ્વપ્નો વર્ણનાં જણાવ્યો. પ્રતિસૂર્ય અંજનાને સાન્ત્વન આપ્યું અને ત્રણે જણને રથમાં બેસાડી તે પોતાના હનુર નગરે લઈ ગયો. અંજનાનો પુત્ર હનુરહમાં ઉછર્યો, તેથી તેનું નામ હનુમાન પાડ્યું. (આજ હનુમાને રામ-રાવળના યુદ્ધમાં રામને મદદ કરી હતી.) અહિં અંજના નુબપૂર્વક દિવસો વિતાવવા લાગી છતાં પોતાનાં પર અવેશ હતક-

શ્રી જૈન સાહિત્યની કથાઓ

પત્નો ન લાગે તો મહારે અશિમાં પડી બળી મરવું । એવી પ્રતિજ્ઞા લઈ પવનંજય પોતાના મિત્ર પ્રહસિતને સાથે લઈ અંજનાની શોધમાં નીકળી પડ્યો.

આ લિપ્ત પ્રતિજ્ઞાથી ચારેકોર હાહાકાર વરતાઈ રહ્યો. પ્રહ્લાદ રાજાએ પુનઃ પુષ્કળ માણસો અંજનાની શોધ માટે દોડાવ્યા. મહેન્દ્ર રાજાને પણ આ વાતની ખબર પડતાં દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે પણ અનેક માણસો અંજનાની શોધમાં મોકલી આપ્યા.

ઝોગણુત્રીસ દિવસ પસાર થઈ ગયા હતા. પવનંજયને પવિત્ર સતીતા સ્નેહ માટે બળી જવાની માત્ર એક જ દિવસની વાર હતી. મહારાજા પ્રહ્લાદ અને રાણી કેતુમતી શોધાર આંસુએ રૂદન કરતાં હતાં. તેજ વખતે બરાબર પ્રહ્લાદ રાજાનો ઘોડેસ્વાર સેવક અંજનાની શોધ માટે હંચુ-રૂદ નગરમાં ફરતો હતો. અંજના તે વખતે પ્રતિસૂર્યના રાજમાર્ગ પરના એક બંગલાના ગરબામાં બેઠી હતી રત્નપુરીના ઘોડેસ્વારને ફરતો જોઈ અંજનાએ તેને ઝોગણુત્રીસ અને ઉસો રાખી પૂછ્યું-બહાલા ભાઈ, મહારાજા સુર પક્ષ તરફના કંઈ સમાચાર ? છે તો બધા કુશળને ?

અંજનાને જોતાં જ ઘોડેસ્વાર આશ્ચર્યચક્રાવળી બની ગયો. ઘોડા પરથી તે નીચે ઉતરી અંજનાના પગમાં પડ્યો અને બોલ્યો:-હે મહાસતી, અમે આપની જ શોધ કરીએ છીએ. આપના વિયોગે પવનંજયે લિપ્ત પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે પવિત્ર સતી અંજના એક માસમાં જો ન મળે તો અગ્નિચિતામાં પડી મૃત્યુ પામવું. હે દેવી, આજે બરાબર તે પ્રતિજ્ઞાને ૩૦ મે દિવસ છે. અને જો આપણે આજ સાંજ સુધીમાં નહિ પહોંચીએ, તો તેજો જરૂર મળે.

માંથી ડેવી રીતે બચવું, એનીજ તે હરહંમેશ ચિંતા કરવા લાગી.

બાર મહિના યુદ્ધમાં પસાર થયા બાદ વરુણે પરાજય આપી પવનંજય ઘેર આવ્યા અને માતાપિતાને સહર્ષ લેટયા. ત્યાંથી તેઓ અંજનાને મળવા માટે તેના આવાસે આવ્યા; પણ અંજના ન મળવાથી ખેદ પામ્યા. દાસીને પૂછતાં તેણે કહ્યું કે માતા કેતુમતીએ અંજનાને કલંકિત ધારી કાઢી મૂક્યાં છે. આ શબ્દ સાંભળતાં જ પવનંજય એકદમ મૂર્છા પામ્યા. આસપાસથી અનેક દાસદાસીઓ દોડી આવ્યાં. મહારાજા પ્રહલાદ અને રાણી કેતુમતી પણ ત્યાં આગળ આવ્યા. જળ છંટકાવ, પવન આદિ ઉપચારથી થોડીક વારે પવનંજય શુદ્ધિમાં આવ્યા. ત્યારે તેઓ બોલ્યા:—માતા, અંજના ક્યાં?

કેતુમતીએ સઘળી વાત કહી. આથી પવનંજયના શોકનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે કહ્યું:—માતાજી, ખરેખર તમે સાહસ કર્યું છે. હું પોતે અંજનાને આવાસે આવ્યો હતો, અને મેં જ તેને વીંટી આપી હતી. અરેરે ! તે પવિત્ર સાધ્વીની તહમ્મે આવી દશા કરી ! મારા આવતા સુધી તો તમારે રાહ જોવી હતી ! એમ કહી પવનંજયે ત્યાં પ્રતિજ્ઞા કરી કે જ્યાં સુધી પવિત્ર સતી અંજના મળે નહિ ત્યાં સુધી મારે અન્ન પાણી હરામ છે. પુત્રની આવી લિપ્તપ્રતિજ્ઞાથી માતા-પિતાને પારાવાર ખેદ થયો.

અંજનાની તપાસ માટે તેમજો ચારેકોર ઘોડેસ્વાર મોકલી આપ્યા; પણ ક્યાંય અંજનાનો પત્તો લાગ્યો નહિ. આથી પુનઃ પવનંજયે પ્રતિજ્ઞા લીધી કે એક માસમાં સતી અંજનાનો

પત્તો ન લાગે તો મ્હારે અગ્નિમાં પડી જળી મરવું ! એવી પ્રતિજ્ઞા લઈ પવનંજય પોતાના મિત્ર પ્રહસિતને સાથે લઈ અંજનાની શોધમાં નીકળી પડ્યો.

આ લિપ્ત પ્રતિજ્ઞાથી ચારેકોર હાહાકાર વરતાઈ રહ્યો. પ્રહ્લાદ રાજાએ પુનઃ પુષ્કળ માણસો અંજનાની શોધ માટે દોડાવ્યા. મહેન્દ્ર રાજાને પણ આ વાતની ખબર પડતાં દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ. તેણે પણ અનેક માણસો અંજનાની શોધમાં મોકલી આપ્યા.

ઝોગણુત્રીસ દિવસ પસાર થઈ ગયા હતા. પવનંજયને પવિત્ર સતીના સ્નેહ માટે જળી જવાની માત્ર એક જ દિવસની વાર હતી. મહારાજા પ્રહ્લાદ અને રાણી કેતુમતી યોધાર આંસુએ રૂદન કરતાં હતાં તેજ વખતે બરાબર પ્રહ્લાદ રાજાનો ઘોડેસ્વાર સેવક અંજનાની શોધ માટે હનુ-રૂંદ નગરમાં ફરતો હતો. અંજના તે વખતે પ્રતિસૂર્યના રાજમાર્ગ પરના એક જંગલના ગરબામાં બેઠી હતી રત્નપુ-રીના ઘોડેસ્વારને ફરતો જોઈ અંજનાએ તેને ઝોગણ્યો અને કહ્યો રાખી પૂછ્યું-હાલા ભાઈ, મ્હારા સ્વમુર પક્ષ તરફના ઈશ્વર સમાચાર ? છે તો બધા કુશળને ?

અંજનાને જોતાં જ ઘોડેસ્વાર આશ્ચર્યમુગ્ધ બની યો. ઘોડા પરથી તે નીચે ઉતરી અંજનાના પગમાં પડ્યો ને બોલ્યો:-હે મહાસતી, અમે આપની જ શોધ કરીએ એ આપના વિયોગે પવનંજયે લિપ્ત પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે ત્ર સતી અંજના એક માસમાં જૈન મળે તો અગ્નિચિતામાં મૃત્યુ પામવું. હે દેવી, આજે બરાબર તે પ્રતિજ્ઞાને જો દિવસ છે. અને જો આપણે આજ સાંજ સુધીમાં પહોંચીએ, તો તેજો જરૂર મૃત્યુ પામશે.

આ સાંભળી સતી અંજના પવનંજયને પારાવાર ધન્યવાદ આપવા લાગી. તે મનોગત બોલી. અહા, મહારા પ્રત્યે તેમનો કેવો દિવ્ય પ્રેમ ! એક સ્ત્રીના વિયોગે આજે મહારા પતિ પ્રાણહાનિ કરવા તત્પર થયા છે ! ધન્ય છે તેમની ટેકને, અને મહારા પ્રત્યેના અવિચળ શુદ્ધ સ્નેહને, એમ કહી અંજના બોલી. લાઇ, ચાલો ત્યારે જલ્દી. હવે વિદ્વંસ કરવો ઉચિત નથી. એમ કહી એક શીઘ્ર ગતિવાળો રથ તૈયાર કરાવી તેમાં પ્રતિસૂર્ય રાજા, પુત્ર હનુમાન, સતી અંજના અને વસંતતિલકા બેઠાં. ઘોડેસ્વાર અને રથ પૂર વેગે રત્નપુરી તરફ જવા લાગ્યા.

આ તરફ પવનંજય, અંજનાનો પત્તો ન મળવાથી નિરાશ થઈ ઘેર આવ્યો. તેણે ચિતા તૈયાર કરાવી. આખી નગરીમાં વિલાપ થઈ રહ્યો. પવનંજયના માતા પિતા, પુત્રને ચિતામાં નહિ બળવા અશ્વપાત કરી વિનવતા હતા. સ્નેહિ જનો પવનંજયને સમજાવતા હતા, પણ તેનો તો એકજ નિશ્ચય હતો. બરાબર સંધ્યાસમય થતા ચિતા સજાગવવામાં આવી. આ જોઈ પવનંજયના માતાપિતા મૂર્છિત બની ગયા. સેંદડો માણસો તેમની સારવારમાં લાગી ગયા. પવનંજયને ચિતામાં પડી બળી જવાની માત્ર પાંચ જ મિનિટની વાર હતી, તેટલામાં દૂરથી એક ઘોડેસ્વાર જમ પાડતો દોડી આવ્યો. સજર. સજર.

હજારો લોકોની નજર તે ઘોડેસ્વાર તરફ ગઈ. ઘોડેસ્વારે નજીક આવતાં કહ્યું:-મહાસતી અંજનાનો મેળાપ થયો છે !

આશ્ચર્યથી પવનંજયે પૂછ્યું:-ક્યાં છે મારી બંદાલી પ્રિયનમા !

“આ સામે આવતાં રથમાં બેસીને તેઓ આવે છે.”
ઘોડેસ્વારે પ્રત્યુત્તર વાળ્યો.

ઘોડી જવારમાં રથ ત્યાં આગળ આવી પહોંચ્યો. સતી અંજના રથમાંથી નીચે ઉતરી અને પવનંજયના પગમાં પડી. સર્વત્ર આનંદ છવાઈ રહ્યો. મહારાજ પ્રહ્લાદ અને કૈતુમતી શુદ્ધિમાં આવ્યા. મહેન્દ્રરાજ અને રાણી હૃદયમુંઢરીના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. તેઓએ અંજનાને મળી તેની માફી માગી. અંજનાએ કહ્યું. પિતાજી, તેમાં શોક કરવા જેવું નથી. મારી કર્મરેખા અવગી હોય, ત્યાં દોષ કેનો? રાણી કૈતુમતીએ પણ અંજના પર કતંકે મૂક્યું તે બદલ માફી માગી. અંજનાએ સર્વને વિનયપૂર્વક વંદન કરી પોતાના કર્મનો દોષ કાઢ્યો.

અંજના અને પવનંજય મહેલમાં ગયા. સર્વઆપવીતી એક બીજાએ સવિસ્તર જણાવી. પવનંજયે અંજનાને ખૂબ દુઃખ આપ્યું, તે માટે ક્ષમા માગી. અંજનાએ કહ્યું:-નાથ, તે સર્વમાં માફ કર્મ જ દોષિત છે. આપે મારા પર આટલો બધો દિવ્ય પ્રેમ દર્શાવ્યો, તે માટે ખરેખર આપને ધન્યવાદ છે. અરે, હું અભાગણી આપને ન મળી હોત, તો આપની શી દયા પાત! નાથ! પ્રભુ જે કરે છે તે બધું હમેશાં સારાને માટે જ. પવનંજયે અંજનાની પતિમહિત, સહનયી-લતા અને નમ્રતાની ખૂબ પ્રશંસા કરી. અંજના અને પવનંજય ત્યાં સુખ પૂર્વક આનંદથી દિવસો બ્યતીત કરવા લાગ્યા.

કેટલોક સમય પછાર યાજ ગયો. મહારાજ પ્રહ્લાદ મૃત્યુ પામ્યા. રાજ્યની લગભગ પવનંજયને હસ્તક આવી. ન્યાયપૂર્વક તે રાજ્ય ચલાવવા લામ્યા. તેવામાં એક એક

જૈનમુનિ મહાત્મા રત્નપુરીના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા. પવનંજય અને અંજના મુનિદર્શને ગયા. મુનિએ ધર્મ જોધ આપ્યો. અંજનાએ મુનિને કહ્યું. હે મહારાજ, મને કયા કર્મને ઉદ્ધે તેર વરસ સુધી દુઃખ પડ્યું !

મુનિ જોડ્યા:-હે સતી, પૂર્વજીવે તને જૈનધર્મ પર દેવહતો. એકવાર તેં એક જૈન મુનિનો ઓઘો (રજોહરણ) ચોરી લીધો. જ્યાં સુધી મુનિ મહારાજ પાસે ઓઘો ન હોય ત્યાં સુધી તે એક ડગડું પણ ભરી શકે નહિ. તે ઓઘો તેં તેર ઘડી સુધી તારી પાસે સંતાડી રાખ્યો, પરિણામે મુનિને તેરઘડી સુધી આહાર-પાણીનો વિયોગ પડ્યો. પછી તેં કેટલેક કાળે વૈરાગ્ય થતાં દીક્ષા લીધી. પણ અગાઉની ચોરી નું તેં પ્રાયાશ્વિત લીધું નહિ. દીક્ષાના પ્રભાવે તું રાજ્યકુળમાં ઉત્પન્ન થઈ. પણ પેલી ચોરીનું નિકાશિત કર્મ તને આ જીવે ઉદ્ધય આપ્યું, તેથી તેર વર્ષ સુધી તને તારા સ્વામીનો વિયોગ થયો.

અંજના આ સાંભળી વિચાર કરવા લાગી:-અહો, જીવ દેખને લીધે કેવાં કેવાં કર્મ જાંધે છે, અને દુઃખ લોગવે છે. વિચાર કરતાં અંજનાને વૈરાગ્ય થયો. પવનંજયનું દુદ્ધ પણ મુનિની દેશનાથી પીગળ્યું એટલે પવનંજય અને અંજના બંને દીક્ષા લઈ ચાલી નીકળ્યા. સતી અંજના ધર્મધ્યાનમાં પ્રવૃત્ત બની ખૂબ તપશ્ચર્યા કરવા લાગી. અંતિમ સમયે અનશન કરી અંજના દેવલોકમાં ગઈ. ત્યાંથી મહાવિ-રહસ્યેત્રમાં જન્મ લઈ તેજ ભવમાં તે મોક્ષ જશે.

ધન્ય છે સતી અંજનાને ! સૌ જીવેનો તેના જેવા યવાનો પ્રયત્ન કરે !

૨ સુરસુંદરી

અંપા નામની નગરી છે. સાક્ષાત તે દેવભૂમિ સમાન છે. શિદ્ધિસિદ્ધિનો પાર નથી. પ્રજા મુખી અને ઉદયમી છે. આચક ગરીબ ગરબાં માટે દાનશાળાઓ પણ પુબ્જ છે. ત્યાં અરિહમન નામે રાજા છે. હમેશાં તે પ્રજાનું પુત્રવત્ પાલન કરે છે અને ન્યાયથી રાજ્ય ચલાવે છે. તેને રતિસુંદરી નામે સુથીલ અને સ્વરૂપવાન એક રાણી છે. રાજા અને રાણીની ધર્મ પર ખૂબ પ્રીતિ છે. બંને આનંદમાં સમય વીતાવે છે. સાંસારિક મુખ લોગવતાં કોઇએક પ્રસંગે રાજરાણી રતિ-સુંદરીને ગર્ભ રહ્યો. રાજરાણી બહુ આનંદ પામ્યાં. રાણી ઉત્સાહપૂર્વક ગર્ભનું રક્ષણ કરવા લાગી.

સમય વતાં રતિસુંદરીએ એક પુત્રીને જન્મ આપ્યો. પુત્રી તો રૂપરૂપનો અંબાર. સુંદર કાચની પુતળી જેવી. સૌ કોઈ આને જોઈ સતોષ પામે. રાજના હર્ષનો પણ પાર નહિ. તે તો પુત્રીના મોહમાં ઘેઘો ઘેઘો થઈ જાય અને પોતાના જીવનને ધન્ય માને. આ પુત્રીનું નામ સુરસુંદરી.

સુરસુંદરી દિવસે ન વધે એટલી રાત્રિએ વધે, અને રાત્રિએ ન વધે એટલી દિવસે વધે. એમ કરતાં તે સાત વર્ષની થઈ. રાજરાણીએ વિચાર્યું કે હવે પુત્રીને વિદ્યાભ્યાસ

કરાવવો જોઈએ, એટલે તેમણે તે નગરના એક વિદ્યાચાર્ય પાસે મુરમુંદરીને લખવા માટે મોકલી.

મુરમુંદરીની બુદ્ધિ અધાગ તેથી થોડા જ વખતમાં તે ઘણું શીખી અને લણીગણીને પ્રવીણ થઈ. વિદ્યાગુરુ મુરમુંદરીની ક્ષમણ શક્તિ, બુદ્ધિ અને વિદ્યા-પ્રેમ જોઈ ખૂબ આનંદ પામ્યા.

x

x

x

એજ સમયે ચંપાનગરીમાં એક શેઠ વસે. તેણે નામ ધનપાળ. તેને ત્યાં લક્ષ્મીનો કંઈ પાર નથી. હજારો વહાણોનો તે માલીક. દૂર દૂર દેશાવરમાં દરિયાઈ મુસાફરી કરે. થોડાંક વહાણો માલ ભરીને લઈ જાય અને ખૂબ પૈસા પેઠા કરે. તેને ધનવતી નામે એક સ્ત્રી. શેઠશેઠાણી જાનેને ધર્મ પર ખૂબ પ્રીતિ, પરંતુ તેમને અવાપિ એકેય પુત્ર ન હોવાથી, હમેશાં તેઓ ચિંતાતુર રહે.

ધર્મી પુરુષને ચિંતા રહે, તે વિધિને ન ગમ્યું. દૈવ-કૃપાએ ધનવતીને ગર્ભ રહ્યો. તે ખૂબ આનંદ પામી. અનુક્રમે સવાનવ માસ પૂર્ણ થતાં તેણે એક તેજસ્વી પુત્ર રતનને જન્મ આપ્યો. જાને દંપતી ખૂબ આનંદ પામ્યા. આ પુત્રનું નામ પાડ્યું અમરકુમાર.

જોતજોતામાં અમરકુમાર આઠ વર્ષની ઉંમરે પહોંચ્યો. માતાપિતાના આનંદનો પાર નથી. પુત્રને કેળવણી અપાવવી જોઈએ. એમ ધારી તેમણે અમરકુમારને લખવા મોકલવો વિચાર કર્યો. જે વિદ્યાચાર્ય પાસે રાજકુમારી મુરમુંદરી

૧ લણુતી હતી તે જ વિદ્યાચાર્ય પાસે અમરકુમારને પણ લણુવા માટે મૂક્યો. અમરકુમારની બુદ્ધિની તો વાત જ નહિ. ગમે તેવો અધરો શ્લોક અમરકુમાર એક જ વાર વાંચે, એટલે તરત તેને યાદ રહી જાય. અદ્ય સમયમાં અમરકુમાર ખૂબ લણુયો અને ૭૨ કળામાં પ્રવિણ થયો.

એકવાર વિદ્યાચાર્ય કંઈ કામ સારૂ જહારગામ ગયા. અમરકુમાર વિદ્યાચાર્યને પ્રિય હોવાથી વિદ્યાચાર્યે તેને નિશાળ સોંપી. અમરકુમાર સ્ત્રી વર્ગ અને પુરૂષ વર્ગ બંનેની શાળા સંભાળવા લાગ્યો.

જપોરના બે એક વાગ્યાનો સુમાર હશે. લણુવાના સ્થળની આસપાસ ચોમેર બગીચો અને આડવૃક્ષ હોવાથી મંદમંદ પવનની મધુર લહેરીઓ આવીને હૃદયને આનંદ આપતી હતી. કુમારી સુરસુંદરી તે દિવસે સુંદર મિષ્ટાન્ન જમીને નિશાળે આવેલ હોવાથી પવનની લહેરમાં ડોલવા લાગી અને થોડીકવારમાં તે નિદ્રાધોન બની ત્યાંજ સુઈ ગઈ.

અમરકુમાર શાળાની દેખરેખ રાખવા માટે પોતાના એક મિત્રને સાથે લઈ સ્ત્રી વર્ગમાં આવ્યો. ત્યાં તેની નજર સુતેલી સુરસુંદરીના વચપાલવને પડે ગઈ. તે પાલવને ઉઠે તેજે કચાકની એક ગાંઠ બાંધેલી જોઈ. તે સું હશે એમ પારી અમરકુમારે તે ગાંઠ પોતાના હાથે છોડી તો તેમાંથી કાન દોડીઓ નીકળી તે દોડીઓ તેજે પોતાના મિત્રને બાંધીને રહ્યું. જા, આની તું જજારમાંથી મિથાઈ લઈ આવ મિત્ર તે દોડીઓ લઈ જજારમાં ગયો અને મિથાઈ ખરીદી

પાછો આવ્યો. સઘળી મિઠાઈ તેણે વિદ્યાર્થીઓને વહેંચી આપી અને થોડીક જાડી રાખી.

તેવામાં મુરમુંદરી જાગૃત થઈ. જોતલે અમર કુમારે તેને વધેલી મિઠાઈ આપી. મુરમુંદરીએ તેને પૂછ્યું:—મિઠાઈ કેણુ લાવ્યું? અમર કુમારે જવાબ આપ્યો: તમારું વસ્ત્રના છેડે સાત કોડીઓ જાંધેલી હતી, તે લઈને મેં તેની મિઠાઈ મંગાવી છે.

આ સાંભળી મુરમુંદરી ગુસ્સે ઘઈ અને બોલી:—વિદ્યાર્થીની ગેરહાજરીમાં તમે કામ તો બહુ સારું કરો છો! આટલો બધો વિદ્યાર્થીયાસ કરવા છતાંય, તમે રજા વગર કોઈની ચીજ લઈ ચકો છો! તેણે શિશુજી તમને કહેણું આપ્યું! અમર કુમારે કહ્યું:—મુરમુંદરી, અદૃષ્ટિ કિંમત વાળી મેં તારી કોડીઓ લીધી તેમાં આટલો બધો ખેદ શા માટે કરે છે? સાત કોડીએ તું શું કરત, કે તેમાં તું મને નહિ કંઈ પાતું કહે છે?

મુરમુંદરીએ કહ્યું:—સાત કોડીએ હું રાજ લેત. તમારે તેની શી પંચાત!

અમર કુમાર શાંત રહ્યો. તે મનમાં સમજ્યો કે વધુ બોલવામાં સાર નથી. વળી તે રાજપુત્રી છે. પણ હું પ્રસંગે ભોળથ કે તે સાત કોડીએ કેવી રીતે રાજ્ય મેળવે છે! એવો મનમાં ડંખ રાખી અમર કુમાર ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો. સૌ વિદ્યાર્થીઓ વિદ્યાર્થીયાસમાં લાગી ગયા. થોડાક દિવસે વિદ્યાર્થીઓ આવ્યા. સઘળું જેમના તેમ આવવા લાગ્યું. મુરમુંદરી અને અમર કુમાર વિદ્યાર્થીયાસમાં પડેલે નાંબરે આવ્યા.

શ્રી જૈન સાહિત્યની કથાઓ

અનુક્રમે સુરસુંદરી ઉમ્મર લાયક થઈ એટલે રાજાએ તેના માટે યોગ્ય વરની તપાસ કરાવી. પણ ક્યાંઈ એકે યોગ્ય રાજકુમાર ભેવામાં આવ્યો નહિ. રાજા ચિંતાતુર બન્યો. એકવાર તેણે વિદ્યાગુરુને બોલાવી પૂછ્યું:- પંડિતજી, સુરસુંદરીના લગ્ન માટે મેં ખૂબ તપાસ કરાવી, પણ કોઈ ય રાજકુમાર મળતો નથી. તો શું કરવું? પંડિતજીએ કહ્યું: મહારાજ, યોગ્ય કુમાર તો તેજ કહેવાય કે ને વિદ્વાન, સફળથી હોય અને ૭૨ કળામાં પ્રવીણ હોય, વળી શ્રી પણ હોય.

વિચાર કરતાં મહારાજાનું લક્ષ અમર કુમાર પ્રતિ ગયું. કેમકે વિદ્વાતામાં તે સારાય શહેરમાં નામાંકિત હતો, જો ધનાઢય અને સફળથી હતો. મહારાજાએ પંડિતને કહ્યું:- મારો વિચાર ધનપાળ શેકના પુત્ર અમર કુમારને દેવા પડવાનો છે. તેમાં હરકત છે?

પંડિતજીએ જણાવ્યું: જેવી મહારાજાની ઇચ્છા. જો હમેશાં પુત્રીને તેના સુખનો વિચાર કરીને જ નાપવી ભેદજે. પંડિતજીની ગાણ સંમતિ ભેદને મહારાજાએ પોતાનો વિચાર દૃઢ કર્યો. તેણે સુરસુંદરીનો વિવાહ અમર કુમાર સાથે કરવાનો વિચાર રાણીને જણાવ્યો. રાણીએ પતિની ઇચ્છાને સંમતિ આપી.

રાજાએ સુરસુંદરી અને અમરકુમારની પરીક્ષા કરવા વિચાર કર્યો. એક રાજસભા બરી. તેમાં તે બંનેને બોલાવ્યા. પંડિતજી પણ હાજર થયા. નગરના સંભાવિત મંત્રીઓ આવી. સૌ સભામાં બેસીને રહ્યા.

રાજાએ મુરમુંદરીને કહ્યું: બહાલી પુત્રી, તમે વિગ્રહ પાસે કેવું શિક્ષણ મેળવ્યું છે. તે આજે જાણવાની મનઃકૌતુહલ છે. તો તમે આ અમરકુમારને પ્રશ્નો પૂછો.

મુરમુંદરી પિતાને વંદન કરીને ઉભી રહી. સર્વ ધાત્ર્યે અમરકુમાર પણ રાજાને વંદન કરીને ઉભો રહ્યો. મુરમુંદરીએ અમરકુમાર સામે જોઈ પ્રશ્ન કર્યો.

પ્રથમાક્ષર વિણ ઉજળી, પૃથિવિ કાય કહુંત;
બીજા વિણ પંખિણી કહી, સહુ વછે વિણ અંત.
અમરકુમારે કહ્યું:-મુખડી

પછી અમરકુમારે પ્રશ્ન પૂછ્યો.

પ્રથમ વિણ ઉભી રહી, બીજા વિણ મૃતપતિ નાર
અંત્યાક્રમ વિણ જો કહી, અન્ને શુદ્ધિ નિરધાર.
મુરમુંદરીએ જવાબ આપ્યો:-રાખડી

પુનઃ રાજાએ પ્રશ્ન કરવાનું કહેવાથી મુરમુંદરીએ પૂછ્યું.
કન્યા કાય કુમારી ઘણી, કૃપણ સમી વારે શા ભલું
ચાડી-તાંત કહો કેમ કરે, ત્યજ ઉત્તર ઘો એક અર્થે

અમરકુમારે જવાબ આપ્યો:-નવરી

કન્યાની કાયા નવરી અથવા અપરિણીત હોવાથી ઘર્ષ વધે છે, કૃપણ કંબુસ માણસની લક્ષ્મી નવરી એટલે વપરાય વગરની રહેવાથી વધે છે. અને પારકી ચાડી અથવા પારકા તાંત-નિંદાની વાંતા નવરી શ્રીઓ જ કરે છે. એ રીતે તમારા ત્રણે પ્રશ્નો જવાબ એક અમરકુમારે મળ્યા.

પુત્ર: અમરકુમારે પ્રશ્ન કર્યો.

હવે નહિ પણ હવે છે, મૃત, છતાં લે શાસ; કુટુંબ કલેશ હરગીજ રહે, કોણ પુત્રી એ ખાસ.

પુરસ્કુંદરીએ જવાબ આપ્યો:-હુહારની પુત્રી ધમલુ.

કેમકે ધમલુમાં હવે નથી, પણ હવે છે ખરી. મરી છે પણ પવન વડે શાસ લે છે. વગી લોહું તપે ને તે લોહા પર લોહાના પ્રહાર વડે તે કુટુંબ કલેશ જાણવો.

આ પ્રમાણે બંનેની બુદ્ધિ-કળા જોઇને અરિહમન રાજા ખૂબ પ્રસન્ન થયો. પંડિતજી પણ પોતાનો થ્રમ સંકળ ચવાથી આનંદ પામ્યા. સભા વિસર્જન થઇ. મહારાજાએ ધનપાળ શેઠને પોતાના મહેલમાં તેડાવ્યા અને પોતાની કન્યા સુરસુંદરીનો વિવાહ અમરકુમાર સાથે કરવાનો વિચાર મદ્યિત કર્યો. ધનપાળ શેઠ તો ખુશ ખુશ થઇ ગયા. તેમણે મહારાજાનું કહેવું સ્વીકાર્યું બંનેનો વિવાહ નક્કી થઇ ગયો. ને સંસાર મુખ લોગવવા લાગ્યાં.

હવે અમરકુમાર સુરસુંદરી સાથે મુખમાં દિવસો પસાર છે અને પિતાને વ્યાપાર ધંધામાં ખુશ મદદ કરે છે. તેને સૂતાં સૂતાં વિચાર થયો કે અહિંને અહિં મારે શા માટે બેઝી રહેવું. મારા પિતા અને બીજા અનેક જો પધાર્યું પરદેશ જાય છે, તો મારે શા માટે ન જાયો રહે. હવે વિચાર કરી આવડાગ થતાં અમરકુમાર પિતા પાસે આપ્યો અને

મારે કેટલાંક વહાણો લઈ સમુદ્ર માર્ગે વ્યાપાર કરવા
 ❑ એટલે મને રજા આપો.

આ સાંભળી ધનપાળ શેઠે કહ્યું. પુત્ર, આપણે
 ક્યાં પૈસાની ખોટ છે, કે તારે દેશાવર જવું પડે. ઈંદો
 અહિં સુખેથી ખા, પી અને મજા કર.

અમરકુમાર બોલ્યો:-પિતાશ્રી, મને તેટલું મને કહેશે
 પણ હું મારો વિચાર ફેરવનાર નથી. દેશાવર ગયા વગર
 હું રહેનાર નથી. તમે રજા નહિ આપો ત્યાં સુધી મને
 અન્ન જળનો ત્યાગ છે.

પુત્રનો દ્રઢ નિશ્ચય જોઈ ધનપાળ શેઠ અંતરમાં. અમર
 કુમારને તે બહુ બહુ રીતે સમજાવવા લાગ્યો, છતાં અમર
 કુમારે હઠ છોડી જ નહિ. એટલે આખરે તેને પરદેશ ગમ
 માટે રજા આપવી પડી. ધનપાળ શેઠે મૂલ્યવાન કરિયાણા
 વહાણો ભરી તૈયાર કરાવ્યા. પુષ્કળ માણસો તેની સાથે
 આપ્યા. અમરકુમાર સુસાફરી માટે તૈયાર થયો.

તેવામાં સુરસુંદરી અમરકુમાર પાસે આવી અને પોતા
 સાથે લઈ જવા માટે વિનંતિ કરી. અમરકુમારે ના કહી
 પરંતુ સુરસુંદરીનો અતિશય આગ્રહ જોઈ આખરે તેને
 સાથે લીધી. અને દરેક વહાણમાં બેઠા અને સુખપૂર્વક
 સમુદ્રમાં સુસાફરી કરવા લાગ્યાં.

સેંકડો ગાઉની સુસાફરી બાદ વહાણો ચિંદલદીપ
 નામના એક બેટ પાસે આવી પહોંચ્યાં. તે સ્થળે મીઠું પાણી
 મેળવવા માટે વહાણો ધોત્રાવવામાં આવ્યાં. એટલામાં એક

વૃદ્ધ અને અનુભવી જવાસીએ કહ્યું: સખર, આ વખતે ધરા-
 ધર સધ્યાકાળે એક પાપી રાક્ષસ અહિં આગળ આવે છે,
 અને જતાં આવતાં માણસોને મારી નાખે છે; માટે આપણે
 તં લયમાંથી મુક્ત થવું જોઈએ. ચાર છ કલાક આપણે આ
 બેટમાં ફરીએ, અને બ્યારે રાક્ષસનો લય ફર થાય ત્યારે આપણે
 ઠહાણે આગળ ચલાવીએ. આ પ્રમાણે કહેવાથી સધળા
 માણસો વહાણમાંથી નીચે ઉતરી ગેટ પર આવ્યા અને
 ચારેકેકર ઇંધન, લાકડા માટે ફરવા લાગ્યા. કેાઇ રસોઇ કાર્યમાં
 પ્રવૃત્ત થયા. અમરકુમાર અને સુરસુંદરી પણ નીચે ઉતર્યા.
 અને ગેટ પર અહિં તહિં ફરવા લાગ્યા. હરિયાળી વન-
 સ્પતિ, વિધવિધ જાતની સુંદર પુષ્પવૃક્ષો, કુદરતનું
 અનુપમ સૌંદર્ય ઇત્યાદિ તેઓ જોવા લાગ્યા. છેવટે શ્રમિત
 થાથી તેઓ એક ઘટાદાર વૃક્ષની નીચે વિશ્રાંતિ લેવા માટે
 ઠા. થાકના લીધે સુરસુંદરી અમરકુમારના ખોળામાં મસ્તક
 મૂકી સૂઈ ગઈ અને થોડીવારમાં તે નિંદ્રાધીન થઈ ગઈ.
 સુરસુંદરી પતિના આશ્રયમાં નિશ્ચિંત હતી, નિર્ભય
 હતી, એટલે તે સુખપૂર્વક નિંદ્રા લેતી હતી; પણ તેને ક્યાં
 ધર હતી, કે પોતાના પર વિધિ દેખ્યો છે ! તે ક્યાં
 પતિના સહવાસની ચિંતા છાયા જ પોતાને
 વારમાં દુઃખ રૂપ થવાની છે ! જે વખતે સુરસુંદરી
 અમરકુમારના ખોળામાં સૂતી હતી, તે જ વખતે એકાએક
 અમરકુમારના સહચારીનો પલટો થયો. તેને સુરસુંદરીના
 કં ઘેરા પર એક જ દારણે અભાવ થઈ ગયો. તે કારણ
 કે સુરસુંદરી સામે નજર કરતાં અમરકુમારને

ડાંખ યાદ આવ્યો, તે જો કે 'સાત કોડીએ હું રાજ લખ્યું' અમરકુમારે વિચાર્યું કે હવે મને મુરમુંદરીના શબ્દો તેના મ્હોંમાં પાછા સમાવી દેવાનો સારો પ્રસંગ સાંપડ્યો છે. માટે અહિંયા જ તેને છોડીને ચાલ્યા જવું ઉચિત છે. જેમ ધારી તેણે મુરમુંદરીના વચ્ચના છેડે સાત કોડીઓ ખાંધી અને કેસુડાંના રંગવતી સાંફે અક્ષરે તેના વસ્ત્ર પર લખ્યું કે- 'આ સાત કોડીએથી તું રાજ્ય મેળવશે' એટલું લખી અમરકુમાર પોતાની પત્નીની કંઈપણ દયા ખાધા વગર સત્વર ત્યાંથી પલાયન થઈ ગયો. અને બાંદર પર આવ્યો. તે વખતે રાક્ષસનો ભય દૂર થયો હતો. સઘળા માણસો ખુશ વહાણ પાસે આવ્યા હતા.

તેમને જોઈ અમરકુમાર ખૂબેખૂબ પાડી રડવા લાગ્યો અને કહેવા લાગ્યો કે મારી પત્નીને હુદ્દ રાક્ષસ ખાઈ ગયો. અરેરે ! હું નિરાધાર બની ગયો. આ સાંભળી માણસોને પણ ખૂબ શોક થયો. તેમણે અમરકુમારને આશ્વાસન આપી વહાણમાં બેસાડ્યો. વહાણ આગળ ચાલ્યાં. અમરકુમાર મુરમુંદરીનું શું થયે, તેના તર્ક વિતર્ક કરતો મુસાફરી કરવા લાગ્યો.

હવે આ તરફ ફેટલીક વારે મુરમુંદરી નગર તરફ થઈ. તેણે પોતાના પતિને જોયો નહિ, તેથી તે ખૂબ ભય પામી અને આસપાસ નજર કરવા લાગી. પણ ક્યાંઈ અમરકુમાર જણાયો નહિ. એટલે તે વધારે ચિંતાતુર બની. તેઓ ઠોપક વૃક્ષ નીચે આરામ લેવા ગયા હશે, અગર મધુર ફળ ફુલ લેવા ગયા હશે, જેમ ધારી મુરમુંદરી વૃક્ષે વૃક્ષે અને લનાએ લનાએ

ફરવા લાગી. પણ કોઈ જગ્યાએ અમરકુમારનો પત્તો લાગ્યો નહિ. તે નિરાશ થઈ અને 'અરે હાય' કહી મૂર્છા પામી ગઈ. કેટલીક વાર બેથુંદ રહ્યા પછી તે જાગૃત થઈ અને વિચારવા લાગી. અહો! મારા પતિ-પ્રાણાધાર ક્યાં ગયા હશે? શું મને છોડીને તેઓ ચાલ્યા ગયા હશે? ના, ના. તેમ તો કદી બને જ નહિ. પ્રાણનાય! જલ્દી આવો અને હુઃખમાં ડુબેલી તમારી આ પ્રિયતમાને બચાવો; એમ કહી સુર-મુંદરી ચોધાર આંસુએ રડવા લાગી. આમ કેટલીક વાર રડ્યા પછી તે શાંત થઈ, અને વસ્ત્રના છેડા વડે આંસુ લૂછવા લાગી. તેવામાં વસ્ત્રને છેડે બાંધેલી ગાંઠ તેના બેવામાં આવી. બેવાં જ તે ચમકી. જ્યાં ગાંઠ છાંડવા જાય છે, ત્યાં જ તેણે વાંચ્યું:—'આ સાત કોડીએ હું રાજ્ય મેળવજો.' સુરમુંદરી તરત સમજી ગઈ કે અહા! મેં એક વાર નિશાળમાં બહુતી વખતે અમરકુમારને શુસ્સાથી કહી દીધેલું કે 'સાત કોડીએ હું રાજ્ય મેળવીશ.'

ખરેખર, તેનો જ બદલો આજે તેમણે આપ્યો, પરંતુ ખરે, હું આ નિર્જન અરણ્યમાં શું કરીશ? અને ક્યાં જઈશ? એ વિચારે તે બહુ રડી. અમરકુમાર પ્રત્યે અનેક રાત્રીના વિચારો તેના હૃદયમાંથી એક પછી એક પસાર થયા. આખરે તે સાત કોડી છોડીને ફરી તેણે બાંધી અને મનમાં ધીરજ રાખીને, નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કરવા લાગી.

તેવામાં પાસેના પહાડમાંથી એકાએક એક સુરમુંદરી બચી પ્રજા...

પહાડ સામે જોવા લાગી. તેટલામાં એક લયંકર યક્ષ
પહાડમાંથી બહાર નીકળી, સુરસુંદરી પાસે આવી પહોંચ્યે
સુરસુંદરીના મુખમાંથી નીકળતા પવિત્ર શબ્દો સાંભળ
તે યક્ષ ઠડોગાર થઇ ગયો અને તેની પ્રત્યે માનની નજ
જોવા લાગ્યો. યક્ષ સુરસુંદરીને કહ્યું:—હે પુત્રી, તું કોણ છે
આવનાર યક્ષના મુખમાંથી પુત્રી શબ્દ સાંભળી સુરસુંદરી
હૃદયમાં આનંદ પામી. તેણે પોતાનો વૃત્તાંત યક્ષને કહ્યો
યક્ષ તેને પોતાનો પરિચય આપીને કહ્યું:—પુત્રી, તું અહિં
મારી પાસે રહે. હું તારું સર્વ રીતે રક્ષણ કરીશ. આ પ્રમાણે
સાંભળી સુરસુંદરી તેની સાથે નજીકના પહાડમાં ગઇ અને
યક્ષના રક્ષણતળે મુખપૂર્વક દિવસો નિર્ગમન કરવા લાગી

કેટલાક દિવસ બાદ કોઈએક વ્યાપારીના વહાણો આ
દ્વીપ પાસે જળ લેવા માટે લાંગરવામાં આવ્યાં. તે વખતે
વહાણનો માલીક શેઠ અને બીજા કેટલાક માણસો કુદરત
સૌંદર્ય નિહાળવા બેઠા પાસે ફરવા લાગ્યા. તેટલામાં વહાણ
માલીક શેઠની નજર આ અનુપમ લાવણ્યવાળી સુરસુંદરી તર
ગઇ. શેઠે તેને કોઇ વનદેવી માનીને વંદન કરી
સુરસુંદરીએ કહ્યું:—ભાઈ, હું દેવી નથી; પણ એક દુઃખ
મનુષ્ય છી છું. એમ કહી તેણે પોતાનો આત્મવૃત્તાંત
તે શેઠને કહ્યો અને જણાવ્યું કે હું તમારી સાથે વહાણમાં
આવવા ઇચ્છું છું. રસ્તા પર મારા પતિ અમરકુમારના
વહાણો મળે, તો તમારે મને તેમને સોંપવો. હું પતિવ્રત-
ધર્મ પાળનાર છું અને ન્હાના મોટા સર્વને પિતા અને
ભાઈ સમાન ગણું છું; માટે આ શરતે તમે મને વહાણમાં

તથા જવા માગતા હો, તો જ હું તમારી સાથે આવું. વહાણનું
 પેઠે તેની શરત સ્વીકારી અને સુરસુંદરીને વહાણમાં લીધી.
 વહાણ સમુદ્ર માર્ગે ચાલવા લાગ્યાં. સુરસુંદરી પતિના મેળાપ
 માટે ચિંતન કરવા લાગી.
 વહાણનો માલીક શેઠ હુટ હતો. સુરસુંદરીનું અનુપમ
 રૂપ જોઈ તે આનંદ ગયો. તેનામાં વિષયવાસના પ્રવિત્ર થઈ.
 કંઈ શરતે સુરસુંદરીને પોતાના વહાણમાં લીધી છે, તેનું આ
 હુટ શેઠને જ્ઞાન ન રહ્યું. 'કામાંધૌ નૈવ પરયતિ'—કામી પુરૂષ
 કંઈપણ દેખતો નથી. એ ન્યાયે તે સુરસુંદરીના અથાગ રૂપ
 પર મોહ પામ્યો. કષ્ટેકષ્ટે તે સુરસુંદરીને પોતાની પત્ની
 કરવાના સ્વપ્ના સેવવા લાગ્યો. હુટ શેઠ વારંવાર સુરસુંદરી
 પાસે આવે, અને તેને કુશળ સમાચાર પૂછી સ્વસ્થાનકે
 જાય. એમ કેટલાક દિવસ સુધી તેણે કર્યું. આખરે એક દિવસે
 તેણે નિશ્ચય કર્યો કે ગમે તેમ થાય, પણ આજે તો હું
 અવશ્ય તે સુરસુંદરીના દિવ્ય દેહનો સ્પર્શ કરી આનંદ
 મેળવું, એવો વિચાર કરી તે સુરસુંદરી પાસે આવ્યો. સુર-
 સુંદરીએ તેને પિતા તુલ્ય ગણીને વંદન કર્યું. પણ તે હુટની
 નજર તેના વિવેક પ્રત્યે ન હતી. પરંતુ સુરસુંદરીના મોહક
 સુખાર્વિદ પર તે લલચાયો હતો, તેના સુંદર અને વિકસિત
 અવયવો પર આકર્ષાયો હતો. એટલે તેણે સુરસુંદરીને કહ્યું:
 'શાન્તજાણ, આજે મારે તમારી પાસે એક માગણી કરવાની
 છે, તે સ્વીકારશો? સુરસુંદરીને ખબર ન હતી કે જે વહાણનો
 શેઠ રક્ષક હતો, તેજ અત્યારે તેનું બક્ષણ કરવા આવ્યો હતો!
 સુરસુંદરીએ નિર્દોષ
 માગણી છે? હું: શેઠ, એવી તે શી તમારી

મુંદરી, આજ મુખી હું તને તે જાણત કંઈ પણ કહે
નહતો; પરંતુ હું આજે મહત્તમ વિચાર પર આવ્યો છું, એટલે
તને સ્પષ્ટ કહું છું. મેં તને વહાણમાં જે હેતુએ લીધી છે,
તે હેતુ એજ કે હું તારા દિવ્ય રૂપ પર મોહ પામ્યો છું.
તારી સાથે રહેક બાંધી હું તને મારી પ્રિયપત્ની કરવા માગું છું.

દુષ્ટ શેઠના દુષ્ટતા ભર્યા ચણદો સાંભળી મુરમુંદરી આશ્ચર્ય-
ચકિત થઈ બોલી ઉઠી: પિતાજી, તમે આ શું બોલો છો!
તમે મને શી ચરતે વહાણમાં લીધી હતી? શેઠજી, વચન
તો કંઈક કિંમત રાખો.

‘વચનની કિંમત અમારે વ્યાપારીને તે હોય! મુંદર
મારું કહ્યું માન. હું મુખી થઈશ. અમરકુમારનો હવે ક્યાં પર-
લાગે તેમ છે? નાહક હું ચા સારું દુઃખ લોગવે છે? ને જ
મારી સર્વ સંપત્તિ હું તારા ચરણે ધરું છું, માટે મારી માગ
કબુલ રાખી મારી સાથે પ્રેમસુખ લોગવ.’ દુષ્ટ શેઠે જણાવે.

મુરમુંદરીએ શુસ્સાપૂર્વક કહ્યું: શેઠ, પૂજી મૂકો તમા-
રો સર્વ સંપત્તિમાં, ચક્રવર્તીની શિદ્ધિ કે દેવની સાદાખી
હું મારા ધર્મ આગળ તુચ્છ સમજું છું, તે તમે હજી નાંક
જાણતા હો. મરણાંતે પણ મારો પતિવ્રતધર્મ હું મૂકનાર
નથી, સેંકડો સંદેહો આવે તો પણ હું મારું શિયળ ચૂકનાર
નથી, સમજ્યા? શેઠ.

‘તો હું જગત્કાર કરીશ, અને હરકોઈ લોગે હું તારા
મુંદર દેદનો સ્પર્શ કરીશ.’ દુષ્ટ શેઠે અધમતાનું પ્રદર્શન
બતાવ્યું.

સુરસુંદરી આ સાંભળી ગભરાઈ ગઈ, અને હવે શું કરવું,
શિયળનું રક્ષણ શી રીતે થશે, તે વિચારે મુંઝાવા લાગી.
વહાણો મંદગતિએ પસાર થતાં હતાં. રત્નાકર દીપનું અનંત
જળ શાંત હતું. સુરસુંદરીએ સમુદ્ર તરફ દ્રષ્ટિ કરી. તેને
તત્કાળ એકજ વિચાર સૂરી આવ્યો. તે હિંમતપૂર્વક બોલી:-
ભલે, આ શરીરનો નાશ થાઓ, પણ હું મારા શિયળને કોઈ
રીતે નષ્ટ નહિ કરું, એમ બોલતાંજ નવકારમંત્રનું સ્મરણ
કરી નોતનેતામાં સુરસુંદરી વહાણમાંથી નીચે ફેલી અને સમુદ્રના
અગાધ જળમાં પડી. સુરસુંદરીના પડતાંની સાથેજ સમુદ્રમાં
ધબકારો થયો. દુષ્ટ શેઠે નજર કરી તો સુરસુંદરી સમુદ્રમાં
પડેલી. શેઠે ખૂબ મારી-દોડો, દોડો, સુરસુંદરી સમુદ્રમાં પડી
ગઈ, કોઈ તેને બહાર કાઢો; પણ કોણ કાઢે? (તેનો બાપ!)

બરાબર તેજ વખતે સમુદ્રમાં ભયંકર તોફાન થયું.
ખૂબ જોરથી પવન વાવા લાગ્યો, તે સાથે એક સખ્ત વાવાઝોડું
આવ્યું, તેના સપાટામાં આ શેઠનું વહાણ આવી ગયું. પવનના
પ્રચંડ બળે વહાણ અદ્ધર ઉછળ્યું, અને ઉંધું વળી સમુદ્રમાં
પડ્યું. વહાણના કકડે કકડા થઈ ગયા. દુષ્ટ શેઠ અને બીજા
માણસો સમુદ્રમાં ડુબી મરણને શરણ થઈ ગયા. સુરસુંદરીના
પ્રય મનાવે વહાણનું એક ભાંગેલું પાટીયું તેના હાથમાં આવ્યું.
પાટીયાની મદદથી સુરસુંદરી દરિયામાં તરવા લાગી.

તરતાં તરતાં તે બેનાતટ નામના બંદરે આવી લોડોએ
જોઈ એટલે બહાર દાઢી, અને દેટલાક ઉપચાર વડે તેને
થ કરી. આ વખતે પણ પંચપરમેષિનો બાપ સુરસુંદરીના
અંતઃશરણમાંથી જરાયે ખસ્યો ન હતો.

એ વખતે એવું બન્યું, કે તે નગરીના રાજાને હાથે
ગાંડો બની બંધનથી છુટો થઈને નાઠો, અને વસ્તીમાં હાક-
કાર વરતાવવા લાગ્યો. તોફાને ચડેલો હાથી આખા શહેરમાં
ત્રાસ વરતાવી બંદર પર આવી પહોંચ્યો. આસપાસ ઉભેલા
માણસો હાથીના ભયથી ત્રાસ પામી નાસી ગયા. જોતજોતામાં
હાથી મુરમુંદરી પાસે આવ્યો, અને તેને પોતાની સૂંઢમાં
લીધી. મુરમુંદરી ભયથી ત્રાસ પામી પોકારી ઉઠી:—અરે હાથ
દેવ શી તારી ગતિ ! હવે માફ શું થશે ? એટલામાં તો હાથીએ
પોતાની સૂંઢ ફેરવીને મુરમુંદરીને અદર ઉછાળી. બરાબર તે જ
વખતે સમુદ્રમાં એક વહાણ જતું હતું. મુરમુંદરી તેમાં જઈને
પડી. વહાણ હાંકનાર ખલાસીએ અચાનક આ સ્ત્રીને પોતાના
વહાણમાં આવેલી જોઈ; એટલે તે તેની પાસે આવ્યો. મુર-
મુંદરીનું મનોહર અને તેજસ્વી રૂપ જોઈ, વહાણવટી તેના
પર મોહ પાડ્યો. તેણે પોતાનો દુષ્ટ વિચાર મુરમુંદરીને
જણાવ્યો. મુરમુંદરીએ પહેલેથી છેલ્લે સુધીનો પોતાનો વૃત્તાંત
કહી, વહાણવટીને ઉપદેશ આપ્યો. વહાણવટી આખરે સમજ્યો
તો ખરો, પરંતુ તેને વિચાર થયો કે આવી સુંદર સ્ત્રીને
વેશમાને ત્યાં વેચી હોય તો ખૂબ પૈસા મળે. એ દુષ્ટ વિચારે
તે નજીકના સોવનકુલ નામના બંદર પર આવ્યો. સમુદ્ર-
કિનારે વહાણ નાંગરી મુરમુંદરીને વેચવા માટે તે એક
વેશમાને ત્યાં આવ્યો.

મુરમુંદરીને સ્વરૂપવાન ધારી વેશ્યાએ વહાણવટીને મઠે
માથા દામ આપીને તેને ખરીદી લીધી. રે કર્મ ! તારી
પણ ક'ણ ન્યારી છે !

હવે સુરસુંદરીને ખરીદીને વેશ્યા, પરપુરૂષને કેવી રીતે રીઝાવવા તેનો બોધ પાઠ તેને શીખવવા લાગી, પણ સુરસુંદરીએ વેશ્યાને કહ્યું કે મારે ત્રણ દિવસનો નિયમ છે, પછી હું તમારી માગણી સ્વીકારીશ. ત્રણ દિવસ પત્તકારામાં ચાલ્યા રહે, એમ ધારી વેશ્યાએ તેની માગણી કબુલ રાખી. સુરસુંદરી આ ત્રણ દિવસના અરસામાં કોઈ રીતે નાસી જવાનો પ્રયત્ન કર્યો, પણ તેને સાફ એ પ્રમાણે વિચાર કરતી પ્રભુ સ્મરણ વા લાગી.

એકવાર વેશ્યા, રાજાના નિમંત્રણથી રાજદરબારમાં ગઈ. બીજા કેટલીક સ્ત્રીઓ ટોળે મળી વાર્તાલાપ અને હાસ્યવિનોદ કરતી હતી, તે તકનો લાભ લઈ સુરસુંદરી વેશ્યાનું ઘર છોડી નાહી. જેમ સાપ કાંચળી છોડીને નાસે, તેમ સુરસુંદરી ઝડપેરેર જંગલમાં આવી પહોંચી, અને હવે મૃત્યુજ એવ છે, એમ તેણી નવકારમંત્ર ગણી કરીથી તેણે દરિયામાં ઝંપલાવ્યું.

પણ સુરસુંદરી આમ એકદમ દુઃખમાંથી મુક્ત થઈ શકે તમ ન હતી. જેવીજ તે દરિયામાં પડી કે તરતજ એક વિચાળ માછલીએ તેને ગળી. તેવામાં એક માછીમારે સમુદ્રમાં જાળ નાખી, તેમાં આ માછલી સપડાઈ. તેને ઘેર જઈ માછીમારે તેનું પેટ ચીર્યું, તો તેમાંથી સુરસુંદરી નીકળી. માછીમારે તેને અગ્નિ, પાણી આદિ ઉપચારો કરી શુદ્ધિમાં આણી. સુરસુંદરીને સ્વરૂપવાન ધારી, તે રાજાને ચોક્કસ એમ માની માછીમારે તે સુરસુંદરીની રાજાને ભેટ ધરી રાજા તેનું રૂપ જોઈ મોહ પામ્યો અને હું તેને પટરાણી નામીશ, એમ વિચારી સુરસુંદરીને તેણે અંતઃપ્રેરણા આપી.

દીધી, પરંતુ સુરમુંદરીના શુભ્ય જાળે રાજાની પટરાણીએ વિચાર કર્યો કે આ મુંદર સ્ત્રીને રાજા મારી જગ્યાએ મૂકશે અને મારું માન ઓછું થશે, એમ ધારી તેણે સુરમુંદરીને શુપચુપ અંતઃપુરમાંથી નસાડી મૂકી.

સુરમુંદરી લાયની મારી નાઠી, અને વિકટ અરણ્યને પંથે પડી. તેવામાં તે એક ચોરના પંજામાં સપડાઈ. ચોરે તેને સ્વરૂપવાન ધારી પોતાની પત્ની બનવાનું કહ્યું. સુરમુંદરીએ પોતાની કંઠણ કથની કહી રક્ષણ કરવાનું કહ્યું, પણ દુષ્ટ ચોરે માન્યું નહિ. તેણે સુરમુંદરીને ધમકાવવા તરવા ઉગામી, અને મારવાની ધીક જતાવી. સુરમુંદરીએ ત્યાં પવિત્ર મનથી નવકાર મંત્રનો જાપ કર્યો. નવકાર મંત્રના પ્રભાવે ચોર ત્યાંજ સ્થંભી ગયો. તેની તરવાર હાથમાંથી હેઠી પડી ગઈ. ચોર સમજી ગયો કે આ ક્રોધ સતી સ્ત્રી છે. તેને સતાવવાનું સાર નથી, એમ બાણી તેણે સુરમુંદરીને જવા દીધી.

સુરમુંદરી ત્યાંથી માર્ગ દાપતી એક સરોવર પર આવી પહોંચી. સરોવરનું સ્વચ્છ જળ ખી તેણે પોતાની તૃપા છીપાવે આસપાસથી થોડાંક ફળ લાવી તેનો આહાર કર્યો અને પછી સરોવરના કિનારા પર આવી વિશ્રાંતિ લીધી. થોડીજ વારમાં તે સ્વચ્છ આકાશમાં ઉડતાં એક ગરુડ પક્ષીએ તેને જોયું. સુરમુંદરીને મૃતવત્ માનીને તેણે પોતાની આંચમાં લીધી.

સુરમુંદરી તત્કાળ જાગૃત થઈ, એટલે તે સ્ત્રી છતાં પણ એમ ધારી ગરુડ પક્ષીએ તેને આકાશમાંથી નીચે પડતી મૂકી.

અહા! હવે તેનું શું થશે! તે મરી જશે કે જયશે એ વિચારે લાંચનારનું નાક જાગ્યું. આવી રીતે સુરમુંદરી

પૂર્વકર્મોના હવે અંત આવ્યો હતો. તેની ભાગ્યદશા બદલાવાની હતી. જે વખતે મુરમુંદરીને ગરૂડ પક્ષીએ પકડી મૂકી તેજ વખતે કોઈ એક વિદ્યાધરનું વિમાન ત્યાંથી જતું હતું. મુરમુંદરી તે વિદ્યાધરના વિમાનમાં પડી. દુઃખી અગામી દેખી વિદ્યાધર તેની પાસે ગયો અને નમ્રભાવે મુરમુંદરીનું હૃદય પૂછ્યું. સર્વ આપવીતી મુરમુંદરીએ વિદ્યાધરને જણાવી. આથી તે ખૂબ પ્રસન્ન થયો, અને તેને પોતાની બહેન તરીકે લઈ પોતાને ત્યાં લઈ જવાનું કહ્યું. મુરમુંદરીએ કહ્યું. મહેને પ્રથમ કોઈ જૈનમુનિ મહાત્માના દર્શન કરાવો. એટલે તેની બહેન પૂર્ણ કરાવવા વિદ્યાધર મુરમુંદરીને લઈ નંદીશ્વરદ્વીપમાં એક સોની મુનિ પાસે આવ્યો. મુરમુંદરીએ ભાવપૂર્વક મુનિને વંદન કર્યું.

મુનિએ તેને ધર્મબોધ આપ્યો. મુરમુંદરીએ પોતાનો આત્મવૃત્તાંત મુનિને કહી પોતાના પતિનો ક્યાં મેળાપ થશે, તે પૂછ્યું. સોનિમુનિએ જણાવ્યું:—‘તમારા પતિનો મેળાપ તમને બેનાવટ નગરમાં થશે. આથી મુરમુંદરી આનંદ પામી, મુનિને વંદન કરી વિદ્યાધર સાથે તેને ત્યાં ગઈ. અહિં વિદ્યાધરની ચારેય સ્ત્રીઓ મુરમુંદરી પર ખૂબ ભક્તિ દર્શાવવા લાગી. મુરમુંદરી તે સ્ત્રીઓને ધર્મની સારી સારી વાર્તાઓ બોધ આપતી અને મનરંજન કરતી.

હવે આ તરફ અમરકુમારનું શું થયું. તે આપણે જાણીએ. મુરમુંદરીને નિરાધાર સ્થિતિમાં છોડી, અમરકુમાર પાંચ રસ્તે મુસાફરી કરતો કરતો ‘બેનાવટ’ નગરે ગયો.

મુંદર લેટ લઈ તે ત્યાંના રાજા પાસે ગયો. શ્રીમંત શેઠ પા-
 ધારી, રાજાએ તેનો સત્કાર કર્યો અને લેટ સ્વીકારી. રાજા
 રજા લઈ અમરકુમાર તેજ નગરમાં વ્યાપારાર્થે ફરવા લાગ્યો.
 તેવામાં કેટલાક સિપાઈઓએ આવીને તેને પકડ્યો અને
 દગાખોર છે, દગાખોર છે, એમ કહી તેને હાથકડી પહેરાવે.
 વિમળવાહન નામના એક જકાતી અમલદાર પાસે લઈ ગયો.
 ‘અચાનક આ ભયંકર આકૃત ક્યાંથી આવી પડી? વગીર
 દગાખોર શી રીતે?’ એ વિચારે તે ખૂબ મુંઝાવા લાગ્યો.
 વિચારોના પ્રવાહમાં તણાતાં મુરમુંદરી બાળતના પલ્લુ અને
 તર્કો તેના મગજમાંથી પસાર થઈ ગયા. અરે! મેં જિયાં
 મુરમુંદરીને ન ત્યજી હોત તો સાડું, એ વિચારે તે મુંઝાવ
 લાગ્યો. ઉપરી અધિકારીએ તેને કેટલાએક પ્રશ્નો પૂછ્યા જે
 તેમ કરી અમરકુમારે તેના જવાબો આપ્યા. પણ કોઈ રીતે
 વિમળવાહનના મનનું સમાધાન ન થયું. અમરકુમારે ઘૂંટણ
 માટે તેને ઘણી આજીજી કરી, ત્યારે વિમળવાહને કંઈ ને
 તું મારા પગના તળીયાનું મર્દન કરીને સવાગ્રેર ધી સમાવ
 કે, તો હું તને છુટો કરું. અમરકુમારે કબુલ કર્યું. અને તે
 અધિકારીના પગના તળીયાનું મર્દન કરવા લાગ્યો. જિયારે
 કોમળ ચોકપુત્ર, ખુબ સાદાળીમાં ઉછરેલો. જેણે સવાગ્રેર
 વગ્ન પજુ દોઈ દહારો પોતાના હાથે ઉચકેલું નહિ, તે
 સવાગ્રેર ધી પગના તળીયામાં દેમ સમાવી શકે! અમરકુમારે
 ૭ આડ દલાક સુધી મર્દન કર્યું. તો માંડ પાચેર ધી તેમાં
 સમાયું હતો. અમરકુમારને કોઈ પજુ રીતે બંધનમાંથી છુટક
 હતું. એટલે વિમળવાહનને કંઈ ગયેલો માની અમરકુમારે

બાકીનું ધી પી જવાનો વિચાર કર્યો, અને ધીનું વાસણ પોતાના મોંએ ધર્યું. જેવોજ તે ધી પીવા ભય છે કે તરતજ કુશળ વિમળવાહન બોલી ઉઠ્યો-અરે! આ તહમે કરો છે?

અમરકુમાર અંખવાણો પડી ગયો. તે બોલ્યો:-ભાઈ હેમ, મારી ભૂલ થઈ. આવું કામ હું કોઈ દહાડો નહિ કરું. જવાબમાં વિમળવાહને તેને કહ્યું: હે શેઠ! તમે કોણ છો, ક્યાંના રહેવાશી છો અને આટલા બધા હીલગીર કેમ દેખાઓ છો! જે હોય તે સત્ય હકીકત મને કહો. આ સાંભળી અમરકુમારને જરાક જીવમાં જીવ આંચો. તેણે પોતાની બધી વાત કહી. અંતમાં સુરસુંદરીની ચોતે અવદશા પરી તે બાબત તેણે ખૂબ પશ્ચાત્તાપ કર્યો.

વિમળવાહને કહ્યું. ધારો કે તમારી તે સુરસુંદરી અઘાપિ જતી હોય તો?

અમરકુમારે કહ્યું: મહાનુભાવ, તે કદી કાળે જીવતી હોય નહિ; કારણકે વિદેશ પહાડમાં તે ક્યારનીયે કોઈ યશના સ્ત્રી સ્વધામ પહોંચી ગઈ હશે.

ના. તે હજી જીવે છે, હું તમને હમણાંજ તમારી પ્રિય સુરસુંદરી બતાવું છું. એમ કહી વિમળવાહન અંદરના નખાનામાં ગયો. ફાટી નજરે અમરકુમાર ચોરડાના દાર નેપથિ રહ્યો. એટલામાં તો સુરસુંદરી સાક્ષાત્ અમર-

કુમાર સામે આવી ઉભી રહી. તેને જોતાં જ અમરસુંદરી આશ્ચર્યમાં ગરકાવ થઈ બોલી ઉઠ્યો: અહા ! શું ખરું બહાલી પ્રિયતમા સુરસુંદરી તમેજ ?

‘હા. પ્રાણનાથ ! અરિદમન રાજાની રાજકુતા હું થોડે સુરસુંદરીએ નમૃતાથી કહ્યું. અહા ! આ શું ! સ્વપ્ન કે સ્વપ્ન ? મારી બહાલી પ્રિયતમાનો અચાનક અહિં મેળાપ ક્યાંથી ? દેવી ! કૃપા કરી મને આપનો વૃત્તાંત જણાવો. અરે ! આ અભાગીએ તારો ત્યાગ કર્યો. સુરસુંદરી, મને હમા આ ‘નાથ, તેમાં તમારો દોષ નથી.’ સુરસુંદરીએ જણાવ્યું. કંઈ કંઈ પોતાના પૂર્વકર્માનુસાર જને છે. મનુષ્યો તો જ તેમાં નિમિત્ત રૂપજ છે. નાથ, આપે મને બેઠ પર છેડીધી. ત્યાર પછી મને બહુ દુઃખ પડ્યું. એમ કહી સુરસુંદરી વિવાધરને ત્યાં રહી, ત્યાં સુધીના સઘળા વૃત્તાંત કહ્યો. સુરસુંદરી બોલી: નાથ, વિવાધરને લઈ હું મુનિદેવ ગઈ હતી. મુનિએ મને જણાવ્યું કે તમારા સ્વામીને મેળાપ તમને બેનાતટ નગરમાં થશે. ત્યાંથી હું વિવાધર આવડે આવી અને ઠેકલાક દિવસ મુખપૂર્વક ત્યાં રહી. મને આપના દર્શનનો લાભ લેવાની લીધ ઈચ્છા હતી. એટલે વિવાધર પાને મેં રૂપ પરિવર્તન કરવાની વિદ્યા મેં લીધી. વિવાધર મને વિમાનમાં બેસાડી, બેનાતટ નગરના ઉપનમાં મૂકી ગયા. મેં ઓળખી વેશ બદલી નાખીને પુરુષ વેશ લીધો. ત્યાંથી હું માણીને ઘર ગઈ. યોગેક દિવસ મેં માન મુનિએ સંનું છે એમ કહી મેં તેને કેટલુંક દ્રવ્ય આપ્યું. હું માણીને ત્યાં રહીને મેં મેં વિવાધરની પાસે

મને ધયુ' કે આમ ને આમ અપ્રસ્થપણે મારે અહિંયા રહેવું તે હીક નહિ. માટે મને બધા ઝોળખે તેવો ઉપાય કરવો લેઈએ. એમ ધારી મેં દાહજવર રોગ નાખુદ થાય તેવી ઔષધિ એકઠી કરી. અને તે ઔષધિ-મિશ્રિત મેં એક મુંદર પંખો બનાવ્યો. તે વેચવા માટે મેં માળણને બજારમાં મોકલી, અને કહ્યું કે જે કોઈ આ પંખાની સવાલાખ સોનામ્હોરો આપે, તેને હું પંખો આપજો. માળણ બજારમાં ગઈ, પણ કોઈ તેની સવાલાખ સોનામ્હોર આપનાર મળ્યું નહિ.

એકવાર નગરશેઠના પુત્રને દાહજવરનો રોગ થયો. શેઠે પુત્રને માટે ઘણી ઘણી દવાઓ કરી પણ કોઈ રીતે તેનો રોગ મટ્યો નહિ. આખરે તેણે તે પંખો ખરીદ્યો. પંખાના પવનથી તેનો રોગ નાખુદ થયો. એટલે તેણે સવાલાખ સોનામ્હોરો માલણને આપી. પછી શેઠે તે પંખો રાજાને ભેટ કર્યો. રાજા આપે વ્યાધિહર અને ચમત્કારિક પંખો લેઈ પ્રસન્ન થયો. તેણે તે પંખો બનાવનારને બોલાવી લાવવાનું કહ્યું. હું બહારમાં ગઈ. રાજાએ મને માન આપી ઇચ્છિત વસ્તુ મેળવવાનું કહ્યું. એટલે મેં રાજ્યના જકાત લેનાર અમલદારની આ માગી. તે એજ કારણથી કે તમારાં વડાણો અહિં વે તો મને ખતર પડે મેં વિમંગલાહન નામ લઈ એક વખત એવું બન્યું કે કેટલાક દુષ્ટ ચોરો બહારમાં ચોરી કરવા આવ્યા. તેમણે રાજ્યનું કેટલુંક દિર અને મુત્તું ચોર્યું. તે સાથે રાજાની પુત્રને પણ ઉપાડી લઈ ગયા. સવાર થતાં જા. વાનની ખતર પડી.

હવે એક વખત એવું બન્યું કે કેટલાક દુષ્ટ ચોરો બહારમાં ચોરી કરવા આવ્યા. તેમણે રાજ્યનું કેટલુંક દિર અને મુત્તું ચોર્યું. તે સાથે રાજાની પુત્રને પણ ઉપાડી લઈ ગયા. સવાર થતાં જા. વાનની ખતર પડી.

એટલે રાજાની ચિંતાનો પાર ન રહ્યો. ચોરોની શોધ મેં રાજાએ ચોતરફ ઘોડેસ્વારો મોકલી તપાસ કરાવી. પણ ક્યારેનો પત્તો ન લાગ્યો. છેવટે રાજાએ ઢંઢેરા પીટાઓ ને કાંઈ વીરનર ચોરોને પકડી, મારી પુત્રી સહિત હાથ કરશે તેમને રાજા અર્ધું રાજપાટ આપશે અને પોતા કુંવરી પરણાવશે.

એટલે મેં તેજ રાત્રે આકર્ષક વિદ્યા સાધી. વિદ્યાના પ્રતાપે ચોરો કરનાર ચોર મારી પાસે હાજર થયા. હું તેમને મારી રાજાની પુત્રી સહિત રાજા પાસે લઈ ગયું. રાજા આ જોઈ મારા અત્યંત ખુશ થયો. પછી મેં ચોરોને માફી અપાવી, વિદ્યા કર્યા. રાજાએ મને તેનું અર્ધું રાજ્ય આપ્યું, અને તે પુત્રી પરણાવી. નાથ, જુઓ આ રાજાખાજા. આપ તેની સાથે પુનઃ લગ્ન કરો. તેમ કહેતાંજ રાજાખાજા (જે અંદરના દિવાનખાનામાં મુરમુંદરીએ સજ્જત કરીને રાખી હતી) તે એકદમ બહાર નીકળી અને પોતાના ભાવી ભરથારના થાણમાં પડી. અમરકુમારના આશ્ચર્યનો પાર રહ્યો નહિ. મુંદરીએ કહ્યું:—નાથ, મને માફ કરજો; મારાથી કદાચ વગર રહેવાનું નથી, કે મેં વિદ્યાચાર્યની શાળામાં જે શાસ્ત્રીઓ દત્તા કે 'હું' સાન દોડીએ રાજ્ય લખ્યું. પરમાત્માની કૃપાથી પાર પડ્યા છે. મને અર્ધું રાજ્ય મળ્યું છે.

આ સાંભળી અમરકુમાર ખૂબ પ્રમુખ થયો. મુંદરીને વારંવાર ધન્યવાદ આપતા લાગ્યો. રાજા ગુજરાત પત્તે ત્યાં ગયો અને પોતાની પુત્રી ગુલમંદરીનો સંબંધ અમરકુમાર સાથે કરી આપ્યો.

કેટલાક દિવસ રોકાઈ અમરકુમાર પોતાની બંને
 પત્નીઓને લઈ, પુષ્કળ ધનમાલ સાથે ચંપાનગરીમાં આવ્યો,
 માતા પિતાને મળ્યો અને સઘળો વાત કહી. ધનપાળ શેઠ,
 તેની સ્ત્રી તથા રાજા રાણી સૌ કોઈના આનંદનો પાર રહ્યો
 નહિ. અમરકુમાર પોતાની બંને સ્ત્રીઓ અને પતિવ્રતા
 સ્ત્રીઓના સમાગમમાં અપૂર્વ સુખ ભોગવવા લાગ્યો. ૧૭૬
 કોઈએક પ્રસંગે રાણી મહારાજ તે નગરમાં પુણ્ય
 અમરકુમાર, સુરસુંદરી અને શુભમંજરી મુનિને વંદન કરવા
 ગયા. મુનિએ આહ્વાન ધર્મની અપૂર્વ દેશના આર્થી ત્રણે
 યૌ પ્રતિબોધ પામ્યા. તેઓ પોતાના માતા પિતા વિગેરેની
 ન લઈ દીક્ષિત થયાં અને ખૂબ તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા.
 રમાની અપૂર્વદેશ લાવતાં, અનુક્રમે તેમનાં સર્વ કર્મો
 થયાં અને કેવલ્ય જ્ઞાન પામી મોક્ષમાં બીરાજ્યા. ૧૭૭
 ધન્ય છે સુરસુંદરી જેવી પવિત્ર સતિને અને ધન્ય છે
 અપૂર્વ સહન શીલતાને, સૌ કોઈ આવેલ ફરિયાદો સમ-
 સહન કરવાની ચક્ષિત કેળવે એવું.

૩ હંસરાજ વછરાજ

ગોદાવરી નદીને કિનારે પૈકલપુર નામનું સુંદર શહેર હતું. ત્યાં નરવાહન નામે રાજા રાજ્ય કરતો. તેને ૩૬૦ રાણીયો હતી. તેમાં લીલાવતી મુખ્ય પદ્મરાણી હતી. રાજાને મનકેશરી નામે મહાબુદ્ધિશાળી પ્રધાન હતો.

એકવાર નરવાહન રાજા પોતાના શયનભૂવનમાં સૂતો હતો, તેવામાં તેને એક સ્વપ્ન આવ્યું. સ્વપ્નમાં પોતે કનકપુર નામના એક શહેરમાં ગયો, ત્યાંના રાજા કનકવ્રમની અપ્સરા જેવી રાજકન્યા હંસાવતીને પરણ્યો, અને તેની સાથે મુખ્ય લોગવવા લાગ્યો. એમ મુખ્યમય સ્વપ્નમાં લીન થતાં, સૂર્યોદય થઈ ગયો, છતાં રાજા જાગૃત થયો નહિ.

ખીજી તરફ રાજા કચેરી બરાઈ ગયેલી, હજારો નાગરિકો રાજાના આગમનની રાહ જોતા બેઠા હતા, પરંતુ અવાપિ રાજા આવેલ નહિ હોવાથી, પ્રધાન તેને બોલાવવા માટે રાજા મહેલમાં ગયેલ નરવાહન રાજા હજી નિંદ્રાવશ હતો, તેથી પ્રધાને તેને જગાડવા પ્રયત્ન કર્યો.

નરવાહન રાજા એકદમ બેમાકળો જાગી ઉઠ્યો. તેનું મુખમય સ્વપ્ન અદૃશ્ય થઈ ગયું. રાજા તત્કાલ પોતાને જગાડનાર પ્રધાન પર શુભે થયો. તેણે ગદ્યનમાંથી નરવાહન જેવી કાલી અને પ્રધાન ગામે ધરીને બોલ્યો-રૂઢ પ્રધાન, શા માટે તેં મને જગાડ્યો ? આ શુભચેતી

હું તારો પ્રાણ લઉં છું. કેમકે તે મારા મુખી સંચારનો નાશ કર્યો છે. હું કનકપુર નગરની દેવકન્યા જેવી હંસાવળી મુંદરીને પરણ્યો હતો અને તેની સાથે મુખ ભોગવતો હતો. મારા મુખનો વિનાશ કર્યો. માટે હું અત્યારે તારા પાસે વિનાશ કરીશ. બોલ શું કહે છે ?

પ્રધાન આ સાંભળી લાયકો થઈ ગયો, અને બચાવ માટે યુક્તિ શોધી, રાજા પ્રત્યે બે હાથ ભેડી બોલ્યો:—મહારાજા, મને માફ કરો. આ બાબતની મને ખબર ન હતી, પરંતુ હું આપને એટલું જ કહું છું કે આપે જે મુખ સ્વપ્નમાં ભોગવ્યું, તે મુખ હું આપને સાક્ષાત્ જતાવીશ. હું આપને હંસાવળી કન્યા પ્રત્યક્ષ પરણાવી આપીશ. માટે મને જીવતો રાખી એક મહિનાની મુદત આપો.

‘એક મહિનાની નહિ, પણ બે મહિનાની. જા. માફ થયે છે. પણ તેટલા વખતમાં જો તું કામ સિદ્ધ નહિ કરી આપે તો બાણજે કે તારો વિનાશ નહીં થાય છે.’ રાજાએ કહ્યું.

‘બહુ સારું રાજન.’ એમ કહી પ્રધાન રાજાની રજા લેવા ઘરે આવ્યો, અને હવે હંસાવળી કેવી રીતે રાજાને પરણાવવી તેના તર્કવિતર્ક કરવા લાગ્યો.

કનકપુર નગરી ક્યાં આવી, હંસાવળી રાજકન્યા હશે કે નહીં તેની પ્રધાનને ખબર ન હતી, તેથી તે ખૂબ ચિંતા કરવા લાગ્યો, પરંતુ ‘મનુષ્યે પ્રયત્ન કરવો, યત્ન ન થવું નહીં’ એમ વિચારી પ્રધાને પ્રયત્ન શરૂ કર્યો.

પ્રથમ તો તેને પેઠણપુર નગરના તમામ દરવાજા બંધ કરાવ્યા.

સપાત્ર માણસો મૂકી દીધા, અને કહ્યું કે આ નગરમાં હરોળ સાધુ, સંત, ગરીબ, ફકીર, વેપારી, મુસાફર જે કોઈ આવે, તેમને જે કાંઈ ચીજ જોઈએ તે તમારે આપવી, અને પત્રી પૂછવું કે કનકપુર નગરી જોઈ છે? જો હા કહે, તો તેમને આપણા બંગલે લઈ આવવા. આ પ્રમાણે પ્રધાનના હુકમનો વ્યવસ્થિત બંદોબસ્ત થઈ ગયો.

એમ કરતાં સત્તાવીસ દિવસો પસાર થઈ ગયા; છતાં અद्याપિ કનકપુર તરફના સમાચાર આપનાર કોઈ મળ્યું નહિ. તેથી પ્રધાનની ફિકર ખૂબ વધવા લાગી.

તેવામાં એક પરદેશી વેપારી પ્રધાનની નજરે પડ્યો. પ્રધાને તેને દેખીને પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને પૂછ્યું:—ભાઈ, તુંમે વેપારી જેવા જણાઓ છો, કેથ પરદેશ વેપાર અર્થે ફરતા હોયો, તો ક્યાંઈ તુંમે કનકપુર નગર જોયું છે?

વેપારી બોલ્યો:—હા સાહેબ, પણ તે અદિશી ધણે ફર છે. વચ્ચે કેટલાંક સમુદ્રો બોળાંગવા પડે છે. અને વેપાર અર્થે કેથ પરદેશ ફરીએ હીએ, એટલે બાગ્યેજ કોઈ મોટું શહેર કે બંદર અમારાથી અગળ્યું હોય.

આ સાંભળતાંજ પ્રધાનના આનંદનો પાર રહ્યો નહિ. ન મુડીયાને ધન સાંપડતાં જેટલો આનંદ થાય, તેટલો બીજે તેથી વધારે આનંદ પ્રધાનને થયો. પ્રધાનના મૂનવત્ જ્ઞાનમાં ધનન આબુ. પ્રધાન તે વેપારીને માનપૂર્વક પોતાને ઘર તેડી લાવ્યો. મુંદર ભોજન આદિથી તેનો સત્કાર કર્યો. અને હવે હે મહાનુભાવ, તમે ત્યાંના રાજાની પુત્રી લેવા. વહીને જાણી, છો?

હા. એકવાર હું કનકપુરના રાજાને ભેટ આપવા ગયો હતો, તે વખતે મેં તેની પુત્રી હંસાવલીને જોઈ હતી. તેનું રૂપ તો સાક્ષાત્ ઉર્વશી કે અપ્સરાને પણ લગ્નવે તેવું છે. પ્રધાનજી, મેં હજારો દેશ-દેશાવર જોયા, પરંતુ તેના જેવી અનુપમ લાવણ્યવતી રાજકન્યા મેં હજી ક્યાંય જોઈ નથી.

‘ત્યારે તમે અમારી સાથે કનકપુર આવવા અનુમતિ કરશો ?’ પ્રધાને પૂછ્યું.

‘ઘણીજ ખુશીથી, તમારી ઇચ્છા પ્રમાણે હું વર્તવા તૈયારજ છું. કેમકે મારે હવે તે તરફજ પ્રયાણ કરવાનું છે.’ વેપારીએ જણાવ્યું.

પ્રધાન તે વેપારીને પોતાને ત્યાં જોસાડી, સીધો રાજા પાસે આવ્યો, અને સર્વ હકીકત જણાવીને કહ્યું: રાજન, ચાલો, ત્યારે હવે આપણે રાજ્યનો બંદોબસ્ત કરી તે વેપારીની સાથે કનકપુર તરફ જઈએ.

રાજા પ્રધાન આ વેપારીની સાથે કનકપુર જવા તૈયાર થયા. રાજ્યનો બંદોબસ્ત કરી લીધો. પહાડ, પર્વતો, નદી, નાળાં, જંગલો વટાવી તેઓ કનકપુરમાં આવી પહોંચ્યા. પેલા વેપારીએ હવે પોતાને વતન જવાની રજા માગી. પ્રધાને તેનો ખૂબ સત્કાર કરી પુનઃ પેઠણપુર પધારવાની પ્રાર્થના કરી ઉપકાર માની રજા આપી.

રાજા અને પ્રધાન કનકપુર નગરીના દરવાજામાં પેલા, કે તરતજ એક માગણ તેમને સામે મળી. માગણે રાજા પ્રધાનને પરદેશી ધારી પુષ્પનો દાર ભેટ આપ્યો. નગરમાં

પેસતાંજ શૂકન સારા થયા, એમ માની પ્રધાને પોતાની ઓગળીએથી હીરાની વીંટી કાઢીને માળણને આપી. માળણ તો મૂલ્યવાન વીંટી જોઈને ખૂશ ખૂશ થઈ ગઈ અને આવા માઠ-ઠાર મુસાફરોને આશ્રય આપવાથી વધુ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થશે, એમ ધારી માળણે પ્રધાનને કહ્યું: મહાનુભાવો, આપ પરદેશી જણાઓ છો. કંઈક પ્રવૃત્તિ અર્થે અહિં પધાર્યા હશે, તો આપ મારે ત્યાં ઉતારો કરો તો ઘણી સારી વાત છે. હું આપની બનતી સેવા આકરી કરીશ.

‘દરદીને ભાવતું હતું અને વેદે બતાવ્યું.’ એ પ્રમાણે પ્રધાને તેની પ્રાર્થના સ્વીકારી. બંને જણા માળણને ત્યાં ગયા અને સુખ પૂર્વક રહેવા લાગ્યા.

હવે પ્રધાન અને રાજા રાજ નગરમાં ફરવા નીકળે છે, અને સાંજ પડ્યે માળણને ત્યાં આવી રહે છે. એકવાર માળણે આ બંનેને કહ્યું: ભાઈઓ, જો તમે જીવવાની ઈચ્છા કરતા હો, તો નગરમાં ફરવા જવાનું છોડી દો, નહિતો કોઈ વખત સપડાતાં મૃત્યુને ધરણ થઈ જવું પડ્યે.

માળણના આ ચાંદો સાંભળી પ્રધાન વિચારમાં પડી ગયો અને બોલ્યો:-હે માળણ, તું આ આધારે એમ કહે છે કે જીવતા રહેવું હોય તો નગરમાં ન જયો. શું કાંઈ કોનુંક છે?

માળણ બોલી:-હા, અહિંના રાજા કન્યા દંડાવળી પ્રદેવ જનિની દેવિની દર અને અમલદારોને દિવે દાયમ છે, અને જે કોઈ પ્રજાને તે દેવે

ધીકે રાજા પ્રધાન તે દિવસે મહેલમાંજ હુપાઇ રહે છે. નાગ-
રિક મનુષ્યો આહાં અવગાં થઇ જાય છે. વળી તે હંસાવત્તી
કાળિકા દેવીની ઉપાસિકા છે, અને તે રોજ સંધ્યાકાળે દેવીના
મંદિરમાં જઇ તેની ઉપાસના (ભક્તિ) કરે છે, ત્યાં તે
માણુસોને મારી, દેવીને તેનો લોગ ધરાવે છે.

આ પ્રમાણે માણુસુ કંથન સાંભળી રાજા તો ભયથી
કુશળ લાગ્યો અને મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો:-અરે! હંસાવત્તી
પાટલી બધી ભયંકર છે? જહાત્તમમાં ગયું તેને પરણ્યું.
બંધે પ્રધાનને કાનમાં કહી દીધું કે:-પ્રધાન, મારે તો તેને
પણું નથી. ચાલો જલદી આપણે પેઠણપુર પહોંચી જઈએ.
પ્રધાને કહ્યું:-રાજન, ફિકર શા માટે કરો છો? ભલે હંસાવત્તી
ભયંકર હોય, પણ હું તેને પ્રભુપ્રચ્છા હશે તો નરમ થઈ સ
દેવી બનાવી દઈશ અને તેનું જ લગ્ન તમારી સાથે કરાવી
આપી, તમારો સંસાર સુખી બનાવીશ. તમે અહિં માળ-
ણને ત્યાંજ રહો. તેને વશ કરવા હું પાસા અજમાવું છું.
શું થાય છે, તે હું તમને જણાવીશ.

એમ કહી, રાજાની રમ લઈ પ્રધાન નીકળી ગયો અને
થડેર બહાર કાળિકા દેવીના મંદિરમાં પેઠા. કાળિકા દેવીની
ચોખ્ખી સ્તુતિ કરી પ્રધાન બોલ્યો:-હે માતા, મારી લાજ
તમારા હાથમાં છે. સ્વામીભક્તિને વશ થઈ આજે હું અસ-
ભવિત હાઈ સિદ્ધ કરવા આવ્યો છું, તો હે માતા, મને
સ્હાય થજે, એમ કહી પ્રધાન દેવીની મૂર્તિ પાછવાડે હુપાઇને
બેસી ગયો.

-૧૦ સંધ્યાકાળ થયો. હંસાવળી ને હાથમાં બે તરવારો લઈ, રૂઢિ સ્વરૂપ ધારણ કરી દેવીના મંદિરમાં પેડી. થોડી વાર તેણે દેવીની સ્તુતિ કરી, જોટલે ભૂત ગ્રેતો અને વ્યંતર દેવો તે મંદિરમાં દાખલ થયાં; પછી હંસાવલીએ કેટલાંક ભવંત મનુષ્યોના મસ્તકો તરવારથી કાપી નાખ્યાં, અને તે દેવીને ચરણે ધરવા આવી, કે તરતજ પાછળ છુપાઈને બેઠેલા પ્રધાને ઘોર અવાજે પકકાર કર્યો:-ખબરદાર. હંસાવલી, નજીક આવીશ તો હમણાંજ તને હું મારી નાખીશ. હંસાવલી આશ્ચર્ય ચકિત બની દેવી સામે જોવા લાગી અને બોલી:-હે દેવી ! મારા પર કોપાયમાન કેમ આવ છે ? મું મેં આપનો કંઈ અપરાધ કર્યો છે ?

પ્રધાન બોલ્યો:-હા, આટલા બધા માણસોની યતી હિંસાથી માઈ દુઃખ ચીરાઈ જાય છે. તું શા માટે માણસોની હિંસા કરે છે ? તને ખબર નથી કે હિંસાથી ઘોર નરકમાં જવું પડે છે !

હંસાવલી બોલી:-હે માતાજી, હિંસા કરવાનું એકજ કારણ છે, તે કૃપા કરી શાંત ચિત્તે શાંતજો. માતાજી, મોડા વખત પહેલાં મને જ્ઞાન થયેલું, તેમાં મેં મારા પૂર્વજન જોયો. પૂર્વજો હું એક પરીણી હતી એક જગતીયામાં બાડ પર હું મારા પતિદેવ પત્ની સાથે પ્રેમ મુખ જોગવની કેટલાક વખત પછી મેં બે દિવસ મુશ્કા, તેમાં અચાનક ને ત્રાડને દેવ લાગ્યો, જોટલે મેં મારા પતિને ગ્રેવરમાંથી પાડ્યો તરફ આવતા : ૧૫૦, કેમકે પાણીના ઝીંચનથી ને ૧૨૫ના પાંદડાં મુશ્કાં જાય, જોટલે અમે અગ્નિમાં જીવી જઈએ, તેથી

મારો પતિ પાણી લેવા માટે સરોવર પર ગયો, પણ તે ગયો તે ગયોજ. ફરી આવ્યોજ નહિ. તેવામાં દવ બગતો બગતો અમારી પાસે આવી પહોંચ્યો, એટલે હું અને મારાં બચ્ચાંઓ તેમાં બગીને બાળ થઈ ગયાં. મને મારા પતિ પ્રત્યે તે વખતે ખૂબ તિરસ્કાર થયો. મેં વિચાર્યું કે પુરુષ જાતિ હંમેશાં સ્વાર્થી છે. હે માતાજી, પૂર્વ ભવના મારા તે પુરુષ પતિ પરના ક્રોધને લીધે હું આ ભવમાં પુરુષ જાતિ પર દેવભાવવાળી બની છું, અને તેને લીધેજ હું જે જે પુરુષને દેખું છું, તેનો વિનાશ કરું છું.

આ સાંભળી દેવી (પ્રધાન) જોલી:-હંસાવલી, તારા પૂર્વના પતિએ જે કામ કર્યું છે, તે ભાગ્યેજ બીજા કોઈથી બની શકે. તેણે તો તારી પાછળ ચિતામાં પડી પોતાનો દેહ સળગાવો દીધો છે. સમજ ?

આ સાંભળતાંજ કુંવરી આશ્ચર્ય પામી અને નમ્ર થઈને જોલી:-હે જોગમાયા ! મને ખબર ન હતી. મારો અપરાધ માફ કરો. આજ પડીથી હું કોઈ પણ પુરુષનો વધ નહિ કરું. 'જા ત્યારે.' દેવી (પ્રધાન) જોલી.

હંસાવલી ફરી દેવીને નમસ્કાર કરી, નમ્ર બનીને આવી ઈ અને પોતાના રાજમહેલમાં આવી પ્રધાન દેવીનો પાછો બહાર નીકળ્યો અને તેની સામે બે હાથ જોડી ઉભો રહ્યો. પ્રધાનની તીવ્ર શુદ્ધિ જોઈ દેવી હમ્મી પડી પ્રધાન કહ્યો. હે માતા, મારો અપરાધ દામા કરજો. હે શિકૃતારો, સરસ્વતી, તારી પ્રમત્તગાથી સંસારનાં કાન સદૃશ થાય છે,

હું આ બધો પ્રપંચ મારા સ્વામી નરવાહન રાજા માટે કરું છું. આપ મારા પર કૃપા દર્શાવવા ઇચ્છતા હો તો મારી આપને વિનંતિ છે કે મને મનઃ કલ્પિત ચિત્રો દોરવાની શક્તિ આપો.

દેવીએ કહ્યું:—તમાસ્તુ. એટલે પ્રધાન દેવીને વંદન કરી ત્યાંથી નીકળી ગયો. અને નરવાહન રાજા પાસે આવી પહોંચ્યો. બનેલી સઘળી હકીકત તેણે રાજાને કહી. રાજા પ્રધાનની ખુશ્દિ જોઈ તાબુબ થયો અને તેને વારંવાર ધન્યવાદ આપવા લાગ્યો.

હવે પ્રધાન ભાતભાતનાં સુંદર ચિત્રો બનાવે છે. ઠોંઠાં વાધના, સિંહના, હાથીના, મનુષ્યના, પહાડ પર્વતનાં એમ અનેક ચિત્રો બનાવી શહેરમાં વેચે છે. સૌ ઠોંઠાં આ પ્રધાનની સુંદર ચિત્રકળા જોઈ છક થઈ જાય છે અને ખુશ્દા દામ આપી તે ચિત્રો ખરીદી લે છે. એમ કરતાં પ્રધાનની ચિત્રકળાની પ્રશંસા ઠેરઠેર મવા લાગી. એકવાર હંસાવલીની દાસીએ આ ચિત્રો જોયા. તેણે હંસાવલીને વાન કરી, એટલે હંસાવલીએ ચિત્રકારને પોતાના મહેલે લેડાવ્યો. કેટલાંક ચિત્રો ખરીદીને તેણે નવા ચિત્રકારને કહ્યું કે તમે એક પડદા પર એવા સરસ ચિત્રો બનાવી લાવો, કે જોઈ આ મારો આખો મહેલ ચિત્રોથી યોગ્ય હો પ્રધાને કબુલ કર્યું. હંસાવલીએ તે માટે તેને કેટલુંક દબ આપ્યું તે જાણ પ્રધાન ઘેર આવ્યો.

હવે જુદિયાન પ્રધાને એક રૂપેરી પડદા પર મનોહર ચિત્રો દોરવા શરૂ કર્યાં તેમજ તેણે હંસાવલીના પર્વતના

પક્ષીના ભવનું વિધવિધ દ્રશ્યોવાળું આભેદૂષ ચિત્ર બનાવ્યું. પક્ષી, પક્ષીણી, બે ઇંડાં, બગીચો, ઝાડ, બળતો દાવાનળ, સરોવર, બે ઇંડાંની સાથે પક્ષીણીનું અગ્નિમાં બળવું, અને પાછળથી પક્ષીનું અગ્નિમાં ઝંપલાવવું. ઇત્યાદિ તેના પૂર્વ-ભવનાં જુદા જુદા તમામ ચિત્રો દોર્યા. તે લઈ પ્રધાન. હંસાવલી પાસે ગયો અને ચિત્રો બતાવ્યાં. પોતાની પાછળ પોતાનો સ્વામી (પક્ષી) બગીચે ખાખ થઈ ગયો, એ પ્રેમ-દ્રશ્ય દેખતાંજ હંસાવલી મહેલમાં મૂર્છાગત બની ગઈ. આસપાસથી કેટલીક દાસીઓ ત્યાં દોડી આવી. કોઈ ચિત્ર-કારને ઠપકો આપવા લાગી, તો કોઈ દેવીને દોષ આપવા લાગી. તો કોઈ કહેવા લાગી કે હંસાવલીને ભૂત વળગ્યું છે. એમ સૌ કોઈ પોતપોતાને કાવે તેમ બોલવા લાગ્યું.

આખરે કેટલીક વારે ન્યારે તે સાવધ થઈ, ત્યારે ચિત્રકાર પ્રત્યે બોલી:-હે વીર ચિત્રકાર, તમે કોઈ અજ્ઞ. બુદ્ધિયાળી સન્નન જણાવ્યો છે, તો કૃપાકરી મારા પૂર્વ-ભવના પ્રેમીનો પત્તો મેળવી આપો. તમે કહેશો તેટલું હું તમને દ્રવ્ય આપીશ અને જીંદગીભર હું તમારો ઉપકાર નહિ ભૂલું.

વીરનર ! મારો પૂર્વભવનો પતિ મળશે, તોજ હું લગ્ન કરીશ. નહિ તો હું આપઘાત કરી આ દેહનો અંત આણીશ.

રાજકન્યા હંસાવલીનું ઉછા દયન સાંભળી પ્રધાન બોલ્યો:-હે બાળા ! જા હું તારો પૂર્વભવનો પતિ એક મહિ-નામાં મેળવી આપીશ. પેઢવપુર નગરીમાં નરવાહન નામે રાજા છે તે તારો પૂર્વભવનો પતિ છે. તેને ૩૬૦ રાણીયો.

છે અને તે સ્વર્ગ જેવું સુખ લોગવે છે. તું આજથી ૩૦ મે દિવસે સ્વયંવર મંડપ રચાવજે અને તે પહેલાં જરૂર હું અહિંયા આવી પહોંચીશ. તે નગરી અહીંથી ઘણે દૂર છે, એટલે જાન લઇને નહિ આવી શકાય. માત્ર અમે બેજ જણ અહિં આવીશું.

‘જરૂર પધારજો, હું મેઘની જેમ તમારી રાહ જોઈશ’ હંસાવલીએ કહ્યું.

‘બહુ સારું.’ એમ કહી પ્રધાન તેની રાત લઈ ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો અને સીધા માળણને ત્યાં આવી, રાત્રીને સર્વ-વાતથી વાકેફ થયો. અહીં બંને જણા ગુપ્ત રહેવા લાગ્યા. ૨૭ દિવસો પસાર થઈ ગયા, છતાં ચિત્રકારના દર્શન થયાં નહિ; તેથી હંસાવલીની ચિંતામાં વૃદ્ધિ થવા લાગી. ૨૮ મે દિવસે મધ્ય રાત્રે ગુપ્તપણે રાત્રી અને પ્રધાન હંસાવલીનાં મહેલમાં દાખલ થયા. ચિત્રકાર (પ્રધાન) ને જોઈ હંસાવલીને ખૂબ આનંદ થયો. પ્રધાને નરવાદન રાત્રીની જોગબાજ આપી. હંસાવલીના દૃઢ્યમાં પ્રેમના અંકુશો સ્પર્શિત થયાં.

સ્વયંવર મંડપ રચવામાં આવ્યો. અન્ય રાત્રીઓની જેમ નરવાદન રાત્રી અને ચિત્રકાર પ્રધાન સ્વયંવર મંડપમાં દાખલ થયા. હંસાવલી દામયમાં પુષ્પદાર બદલુ કરી રાત્રી સુત્રમાં આવી અને નરવાદન રાત્રીને જોગબાજી નેના કંઠમાં પુષ્પદાર પડેલાઓ. સમગ્રમાં જયજય ખેલિ રહી રહી નરવાદન અને હંસાવલીના લગ્ન કર્મમાં કેટલાક દિવસ સુધી રોકાયા. ત્યાં રોકાઈ કનકજય રાત્રીની રાત્રી લગ્ન પાંચ પુર નમ

આવી પહોંચ્યા. નરવાહન રાજા હંસાવતી રાણી સાથે
તે પ્રેમસુખ ભોગવવા લાગ્યો. પ્રધાનને ખૂબ ઇનામ મળ્યું
મહારાજનો તે ખાસ પ્રીતિપાત્ર બની રહ્યો.

સાંસારિક સુખ ભોગવતાં નરવાહન રાજાને હંસાવતી
પ્રીતી બે પુત્રો થયા. ૧ હંસરાજ અને ૨ વછરાજ. મોટો
૧૫ વછરાજ અને નાનો લાઈ હંસરાજ. બંને લાઈઓ
ત્યાં સાક્ષાત્ કામદેવ જોવા. ૧૫ વર્ષની ઉંમર થતાં સુધી,
જો ખૂબ લગ્યા, ગણ્યા અને ૭૨ કળામાં પ્રવીણ થયા.

એકવાર હંસરાજ અને વછરાજ રાજમંદિરના વિશાળ
ધોળમાં રત્નના દડે રમતા હતા. રમતા રમતા દડો પાસેના
લીલાવતી રાણીના મહેલમાં ગયો. હંસરાજ દડો લેવા માટે
પોતાની ઓરમાન માતા લીલાવતી પાસે આવ્યો અને
દડાની માગણી કરી. હંસરાજ કુમારનું ઈંદ્ર સરખું રૂપ દેખી
લીલાવતી તેના રૂપમાં મોહ પામી અને પોતાની શોકના
પુત્ર સાથે પ્રેમ સંબંધ કરવાની કામેચ્છા તેના હૃદયમાં જાગૃત
થઈ. હંસરાજે લીલાવતીને કહ્યું: માતાજી, મારો દડો આપોને !

લીલાવતી બોલી:—કુમાર, દડો આપું પણ તે એકજ શરતે.

‘શી શરત ? માતાજી ?’ હંસે કહ્યું.

‘હંસરાજ, મહેલે માતાજી તરીકે ન સંબોધો, અત્યારે
હું તમારી માતા નથી.’ લીલાવતી બોલી.

‘એટલે ? મું તમે મારી સાવત્રીમા નહિ? સાવત્રી અને
સગી મામાં હું કંઈ સેદ ગણતો નથી.’ હંસે જણાવ્યું.

‘જમે તેમ, પરંતુ કુમાર, આજે હું તારા રૂપ પર મોહ

પામી છું. તારી સાથે શયન કરી આજે મારે મારી કામરે દના થાંત કરવી છે, માટે કૃપા કરી મારી પાસે આવ. આવે પ્રેમસુખ લોગવીયે.

‘અરે ! માતાજી, તમે આ શું બોલો છો ? આવા અયોગ્ય શબ્દો તમારા મ્હોંમાં શોભતા નથી ? હું તો તમારો પુત્ર છું.’ હંસરાજ બોલ્યો.

‘તું મારો પુત્ર નહિ, પણ હંસાવલીનો. મારે અને તારે કશો સંબંધ ન દેખાય. સાવડી માતા સાથે વિવિધ મુખ લોગવતાં ધર્મહાનિ ન થાય.’ લીલાવતી મોહાંધ બની શિખામણુ આપવા લાગી. હંસરાજ બોલ્યો:—માતા, તારી હજી મારાથી તૃપ્ત નહિ થઈ શકે. હંસરાજ ત્રિકાળે પણ અપરમાણુ તો શું પણ જગતની કોઈપણ પરસ્ત્રી સાથે ગમન નહિ કરી શકે. સમજ્યા ?

એમ બોલી હંસરાજ એકદમ લીલાવતીની પાસે જઈ પહોંચ્યો અને તેના હાથમાંનો રત્નદટો ઝૂંટવી ચાલ્યો ગયો.

આથી લીલાવતીને ખૂબ ક્રોધ થયો. તેણે કોઈપણ રીતે શોકપુત્રોનું વેર લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. ફક્ત લીલાવતીને સ્ત્રી ચરિત્રનો વેશ બજાવવો શરૂ કર્યો. તેણે પોતાનું ચીર શાદી નાખ્યું. કંચુડીના કાઠા કર્યાં. પોતાના દાઢાગળી ઘરીના બાંને પર ડાઘા કર્યાં. અને લીલાવતીને તે એક પુત્રમાં ઉપેક્ષા કરી.

ગરિનો કનક થયો. નવ દન રાત્રી લીલાવતીના મહેલે આવ્યો. લીલાવતીનાં લીલાવતીને ન બેસી શક્યાં.

સીને પૂછ્યું: દાસીએ કહ્યું:-મહારાજ, ગમે તે દારણથી
પણ તેઓ ઉદાસ બની પેલા સામેના ખૂણામાં સૂઈ રહ્યાં છે.

નરવાહન રાજા લીલાવતીની પાસે ગયો અને તેને
આજના તેનું ચીર જોયવા લાગ્યો, એટલે લીલાવતી ગુસ્સા-
પૂર્વક બોલી ઉઠી:-સસરાજી, શા માટે માફ ચીર જોયો છે ?
તમે તો મારા સસરા થાવ અને હું હંસકુમારની રાણી થાઉં.

‘હે ?’ રાજા આશ્ચર્ય પામી બોલ્યો.

હા. હંસકુમાર આજ સાંજે મારી પાસે આવ્યો અને
તેણે પોતાની દુઃખ કામવાસના તૃપ્ત કરવાની મારી પાસે માગણી
કરી મેં તેનો અનાદર કર્યો, એટલે તેણે મારા પર બળા-
તાર કરવા માંડ્યો. પરિણામે માફ ચીર ચોરાઈ ગયું, હંસુ-
દીના કંકડા યયા, અને જુઓ, આ અંગ પર ઉઝરડા પડ્યા !

સ્રી ચરિત્રની લયંકર લીલા રાજા પારખી ચક્રેયો નહિ:
નરવાહન રાજાના આખા શરીરમાં આ સાંભળી ક્રોધ પ્રભવ-
હિત થઈ ગયો. તરત તેણે મનકેશરી પ્રધાનને બોલાવો સર્વ
પાત જણાવી કહી દીધું કે જાઓ, અત્યારે ને અત્યારે એ
બંને દુઃખ કુમારોને જંગલમાં લઈ જઈ મારી નાખો.

પ્રધાને રાજાને વગર વિચારે સાહસ ન કરવા ધણું
સમજાવ્યો, પરંતુ કાચા કાનના રાજાએ માન્યું નહિ. આખરે
પ્રધાન હંસરાજ અને વહરાજને લઈ મધ્ય જંગલમાં આવો
પહોંચ્યો. ત્રણે જણા પોતાપરથી નીચે ઉતર્યા. પ્રધાને બંને
કુમારોને નમનાથી કહ્યું:-હે કુમારો, ત્રણે કાગમાં ચંદ્રમાં
અગ્નિ સંભલે નહિ સમુદ્ર પોતાની મર્યાદા મૂકે નહિ તેમ

પામી છું. તારી સાથે શયન કરી આજે મારે મારી કામરે દના શાંત કરવી છે, માટે કૃપા કરી મારી પાસે આવ. આપણે પ્રેમસુખ લોગવીયે.

‘અરે! માતાજી, તમે આ શું બોલો છો? આવા અધે-અધે શબ્દો તમારા મોંમાં શોભતા નથી? હું તો તમારો પુત્ર છું.’ હંસરાજ બોલ્યો.

‘તું મારો પુત્ર નહિ, પણ હંસાવત્રીનો. મારે અને તારે કશો સંબંધ ન દહેવાય. સાવકી માતા સાથે વિષય મુખ લોગવતાં ધર્મહાનિ ન થાય.’ લીલાવતી મોહાંધ બની શિખામણ આપવા લાગી. હંસરાજ બોલ્યો:—માતા, તારી દુઃખ મારાથી તૂટ નહિ થઈ શકે હંસરાજ ત્રિકાળે પણ અપરમાણ તો શું પણ જગતની કોઈપણ પરત્ની સાથે ગમન નહિ કરી શકે. સમજ્યા?

એમ બોલી હંસરાજ એકદમ લીલાવતીની પામે જઈ પહોંચ્યો અને તેના હાથમાંનો રત્નદંડો ઝૂંટવી ચાલ્યો ગયો.

આમી લીલાવતીને ખૂબ ક્રોધ થયો. તેણે કાર્પણ રીતે શ્રોકપુત્રોનું ઘેર લેવાનો નિશ્ચય કર્યો. દુષ્ટ લીલાવતીને સ્ત્રી ચરિત્રને યેથ બજાવ્યો શરૂ કર્યો. તેણે પાનાનું ચીર કાઢી નાખ્યું. કંચુકીના કકડા કર્યા પાનાના હાથથી ચીરી નાખ્યાં. પર ઉડ્યાં કર્યાં, અને રીમાળને ને એક પુત્રામાં ઉપે મળ્યો લેવપર મૂકી દી.

ચરિત્રનો સ્વભાવ કોઈ નજીકનું જાણીતું નહોતું. એણે એક દિવસનામાં લીલાવતીને ન બોલાવી શક્યાં.

દાસીને પૂછ્યું: દાસીએ કહ્યું:—મહારાજ, ગમે તે કારણથી આજે તેઓ ઉદાસ બની પેલા સામેના ખૂલામાં સૂઈ રહ્યાં છે.

નરવાહન રાજા લીલાવતીની પાસે ગયો અને તેને જગાડવા તેનું ચીર ખેંચવા લાગ્યો, જ્યેષ્ઠ લીલાવતી ગુસ્સા-પૂર્વક બોલી ઉઠી:—સસરાજી, શા માટે માફ ચીર ખેંચો છો? તમે તો મારા સસરા થાવ અને હું હંસકુમારની રાણી થાઉં.

‘હે?’ રાજા આશ્ચર્ય પામી બોલ્યો.

હા. હંસકુમાર આજ સાંજે મારી પાસે આવ્યો અને તેણે પોતાની દુષ્ટ કામવાસના તૃપ્ત કરવાની મારી પાસે માગણી કરી. મેં તેનો અનાદર કર્યો, જ્યેષ્ઠ તેણે મારા પર બળાત્કાર કરવા માંડ્યો. પરિણામે માફ ચીર ચોરાઈ ગયું, હંસુ-ત્રીના કંકડા થયા, અને જીવ્યો, આ અંગ પર ઉત્તરડા પડ્યા!

સૌ ચરિત્રની ભયંકર લીલા રાજા પારખી ચક્ર્યો નહિ. નરવાહન રાજાના આખા શરીરમાં આ સાંભળી ક્રોધ પ્રજ્વલિત થઈ ગયો. તરત તેણે મનકેશરી પ્રધાનને બોલાવી સર્વ પાત જણાવી કહી દીધું કે જાઓ, અત્યારે ને અત્યારે જો બને દુષ્ટ કુમારોને જંગલમાં લઈ જઈ મારી નાખો.

પ્રધાને રાજાને વગર વિચારે સાહસ ન કરવા ઘણું સમજાવ્યો, પરંતુ કાચા કાનના રાજાએ માન્યું નહિ. આખરે પ્રધાન હંસરાજ અને વહરાજને લઈ મધ્ય જંગલમાં આવો પહોંચ્યો ત્યે જણા પોતાપરથી નીચે ઉતર્યા. પ્રધાને બને કુમારોને નમ્રતાથી કહ્યું:—હે કુમારો, ત્યે કાગમાં ચંદ્રમાં અગ્નિ સંભવે નહિ. સમુદ્ર પોતાની મર્યાદા મૂકે નહિ. તેમ

તમે ધર્મ અને નીતિને ચૂકો નહિ. એવી મને સંપૂર્ણ ખાતરી છે. આ બધું કારસ્તાન હુદ્દ રાણો લીલાવતીનું છે. અને તેથી જ મહારાજાએ તમારા પર ક્રોધાયમાન થઈ તમને મારી નાખવાનો હુકમ કર્યો છે. પરંતુ જાઓ, હું તમને આજે જીવનકાળ આપી છોડી મૂકું છું. હ્યો, આ બાર રત્નો, અને આ બે ઘોડાપર બેસી દૂર દેશાવર ચાલ્યા જાઓ. એમ કહી પ્રધાને પોતાની સાથે લાવેલા બાર રત્નો વહરાજને સોંપી દીધા બને ભાઈઓ દયાળુ પ્રધાનનો આભાર માની ત્યાંથી નિરાશ થઈ ગયા. પ્રધાન રાજા પાસે આવ્યો અને બંને કુમારોને અધવચ્ચ જંગલમાં મારી નાખ્યાની વાત કહી.

આ સાંભળી રાણી લીલાવતી ખૂબ આનંદ પામી તેને પ્રધાનને શુભ રીતે પોતાના મહેલમાં તેડાવ્યો અને પુછ્યું: પ્રધાનજી, બંને કુમારોને મારી નાખતી વખતે હંસરાજ કેમ જાણ્યો હતો?

બુદ્ધિમાની પ્રધાને જવાબ્યું:-હા, મહારાણી. તે વખતે હંસરાજે મને કહ્યું કે મેં લીલાવતીનું વચન માન્યું હોત, તો અમારી આ દયા ન થાત આ અજાણી લીલાવતીને મુખમુદા પર ભય અને શોકની છાયા છવાઈ ગઈ. ચતુઃ પ્રધાન સમજી મયો કે નહીં આ હુદ્દ કાર્ય લીલાવતીએ જ કહ્યું છે; પણ યાચો! પ્રધાન બોલ પાડ્યું કરી, રાણીની રત્ન લઈ સ્વસ્થાનકે આવ્યો.

હવે આ: તમને હંસરાજ અને વહરાજ અને આ: બંને: આ: બંને: આ: બંને: હવે હું, મેં: આ: હંસરાજને ખબર પડી:

તેથી તેણે વહરાજને કહ્યું:-મોટાભાઈ, મને ખુજ તૃપ્તિ થઈ છે. હવે મારાથી આગળ ચલાવ તેમ નથી, માટે મારામાં ક્યાંયથી તમે પાણી લાવી આપો તો સારું.

વહરાજ બોલ્યો:-ભાઈ, આ વડના ઝાડનીચે તું બેસ. હમણાં હું પાણી શોધી લાવી તને આપું છું. એમ કહી વહરાજ ઘોડાપર બેસી પાણી શોધવા માટે ગયો. હંસરાજ વડના ઝાડ સાથે પોતાના ઘોડાને બાંધી વિશ્રામ લેવા માટે બેઠો. અતિશય થાકને લીધે તે જરા આડો પડ્યો અને થોડીજ વારમાં નિંદ્રાદેવીને સ્વાધીન થઈ ગયો. તેવામાં કર્મ-સયોગે એક ભયંકર સર્પ ઝાડમાંથી ઝહાર નીકળી આવ્યો, અને ત્યાં હંસરાજ સૂતો છે, ત્યાં આગળ પહોંચ્યો. થોડી-વાર સર્પ હંસરાજની આસપાસ ફર્યો, અને બાણે તે તેનો પૂર્વભવનો વૈરી ન હોય ! તેમ તે સર્પ ક્રોધમાં આવીને, સુનેલા હંસરાજને ઠંખ દીધો. એકવાર, બેવાર, ત્રણવાર અને ચારવાર હંસરાજના શરીરના બુદ્ધા બુદ્ધા ભાગપર તે ડંડ્યો. એકજ દાણમાં હંસરાજના આખા શરીરમાં ઝેર બ્યાપી ગયું. તેણે આખું શરીર લીલા વર્ણનું થઈ ગયું. પરિણામે હંસ મૃત્યુ પામ્યો.

બીજી તરફ વહરાજે, ઠેકઠેક દૂર ગયા પછી એક સરો-વર બેઠું. તે દેખી તેના દૃઢ્યને શાંતિ થઈ, એક જળપાત્રમાં પાણી ભરી અધપર પૂરવેગે તે હંસરાજ પાસે આવી પહોંચ્યો, પણ હંસરાજનું લીલું કાચ જેવું શરીર બેઈ તે વહેમાયો. તેણે હંસને બોલાવવા માંડ્યો, પણ કાણ બોલે ! વહરાજે હંસની નાટીએ વધારી, પણ તે સ્થિર હતી. હંસ નિશ્ચે-

તન થઈ ગયો હતો. સામે દ્રષ્ટિ ફેંકતાં જ વજરાજે એ
 ભયંકર સર્પને ઝાડીમાં પ્રવેશતો જોયો, તે જોતાં જ વજરાજ
 ખૂબ પાડી ઉઠ્યો:—અરે હાય ! આજ ભયંકર
 સર્પે મારા પ્રેમાળ ભાઈને પ્રાણ લીધો ! હે ભાઈ
 જો તારે આમ કરવું હતું, તો શા માટે આટલા ઘણા
 વર્ષો સુધી તેં સ્નેહ જાળવી રાખ્યો ? ભાઈ, હવે હું નિરાશ
 ધાર બન્યો છું, તારા વિના હું ઝુરીઝુરીને મરણ પામીશ
 હે ભાઈ, જો મને આવી પગલ ડોલ, તો હું તને સાથે
 લઈને જ જાત.

આખરે ભાઈના મૃત્યુપર ખુબ આંસુ સાર્યા પડી, વજરાજ
 શાંત થયો. તેણે વિચાર્યું કે ઘાળીમાં વેળું પીગાળી તે
 નીકળતું નથી, તેમ ભાઈના મૃતદેહ પર મોહાધીન બનીને
 રહેવાથી કંઈ વળવાનું નથી. માટે હવે તો મૃત દેહને ચંદન
 દાહથી અગ્નિ સંસ્કાર કરવો જોઈએ. વળી શબને આજ આ
 રાખવાથી વાપ, વરૂનો ભય છે, માટે કોઈ નિર્વિઘ્ન જગત
 શબને મૂકી નું કોઈ નજીકના ગૃહેમાં ચંદનનાં દાહ લેવા લા

એવો વિચાર કરી વજરાજે હુંસરાજના શબને
 દેશ પર લીધું અને લીજા મોઘને માથે ઢોરીને તેમને
 પર આવ્યો. એક વડના ઝાડ માથે હુંસરાજના શબને
 લઈને દેશ પોતાની માથે લઈ વજરાજ કોઈ ગૃહેમાં
 પડે ગયાના કવો: કેવળ વજરાજ જ હશે પુત્રીનવરી નામ
 દેશ વિદ્યુત ગૃહેમાં અત્યંત પડેલો. કહેવનું મનનમું
 હવેનીએ દેશ દેશી જાણે, વિદ્યુત દેશ અને
 હવેનીએ દેશ દેશી જાણે, વિદ્યુત દેશ અને

માં તેની નજર એક મોટા શેઠની દુકાનમાં ગઈ. આ શેઠનું
 ૧ મુખમુ શેઠ. આ મુખમુ શેઠ કંબુસ હતો, લોભી હતો
 ૨ હરકોઈ માણસને ફસાવી પૈસા પડાવી લેવામાં પ્રવીણ
 ૩. અન્યાય, અનીતિ કરીને સેંકડો માણસોની યાપણો
 ૪. જીવીને તે ધનાઢય થયો હતો. મોટી ફાંદવાળા મુખમુ
 ૫. કોને ભામ્યશાળી અને વિશ્વાસુ ધારીને વહરાજ તેની દુકાન
 ૬. સે જઈ જોયો રહ્યો. મુખમુ શેઠની નજર આ પરદેશી
 ૭. સાફર તરફ ગઈ, એટલે તરત મુખમુ શેઠે કહ્યું:-પધારો,
 ૮. પધારો. ભાઈ ઉપર આવો.

બંને ઘોડાને દુકાન પાસેજ ઉભા રાખી, વહરાજ મુખમુ
 શેઠની પેઢીપર બેઠો. શેઠે મધુર વચનથી તેને આદર આપી
 માફીપર બેસાડ્યો અને કહ્યું:-ભાઈ, તમે કોણ છો ? અને
 ક્યાંથી આવો છો ? વળી તમારી પાસે બે ઘોડાઓ છે, એટલે
 બીજું કોઈ સાથે કોણ બેઠો.

શેઠના મધુર શબ્દો સાંભળી વહરાજે કહ્યું:-શેઠ સાહેબ,
 હું પરદેશી મુસાફર છું. મારું નામ વહરાજ છે. મારી સાથે
 મારો ભાઈ હંસરાજ હતો. પરંતુ રસ્તામાં તેને સર્પ કરડવાથી
 તેનું મૃત્યુ થયું છે. શેઠ સાહેબ, મારા ભાઈના મૃતદેહને
 અગ્નિ સંસ્કાર કરવા હું ચંદનના લાકડા લેવા માટે અહિં
 આવ્યો છું. મારી પાસે બે અશ્વો અને બાર રત્નો છે. આપ
 કીમત છો, મુખી છો, પુણ્યશાળી છો, તેથી આપ મારાં બે
 અશ્વો અને બાર રત્નો ચાપણ તરીકે રાખી, મને ઘોડા
 ચંદનનાં કાપો આપો. એવી આપને મારી નમ્ર વિનંતિ છે.

થોડા વખત બાદ તમારા ચંદનના લાકડા તમેને પાછા સોંપી,
અગર તેની ચોથ્ય કિંમત ભરી મારી વસ્તુઓ હું લઈ જાઉં.

આ સાંભળી મુમ્મળ શેઠ મનમાં ખૂબ મલકાયો. તેણે
વિચાર્યું: ઓહો! કાળું તો હાથમાં સારું આવ્યું. હું
કહેજે અને ગંભીરતાથી શેઠ બોલ્યો:—ઓહો, ભાઈશી. એમાં
તે શી મોટી વિસાત છે. ખુશીથી તમારી ચીજો મારે ત્યાં
મૂકી જાઓ અને ચંદનના લાકડા લઈ જાઓ.

વિદ્યાસુ વઘરાજે જે અધો અને બાર રત્નો કૃપણ મુમ્મળ
શેઠને સોંપી દીધા. મૃદ્યવાન રત્નને ડેળી શેઠ તો ત્યાંજ રાખી
ગયો. રત્નને જોતાંજ તેની બુદ્ધિ બગડી ગઈ. ત્યાંજ તેણે મનમાં
નિકાચ કરી લીધો કે હરકોઈ પ્રયત્ને આપણે તેના આ રત્નો
પચાવવા તો ખરાજ. વઘરાજ મુમ્મળશેઠને ત્યાંથી ચંદનના
લાકડા લઈને આવ્યો.

હવે આ તરફ હંસરાજના શબ્દો, જે વડના ગાંડ નીચે
બાંધ્યા હતા, તેજ ગાંડ પર એક ગમનવિહારી ગરુડ પડી
અડવેને બેઠો. કેટલીકવાર બેઠા પછી તેણે પાતાના મોંમાંથી
ગરુડ છાંટી ને ગરુડ મોંથી હંસરાજના શરીર પર પડી
અટલતા પ્રત્યે હંસરાજના શરીરનું નમાન જોઈ મુમાર્જ ગઈ.
કોઈકે હંસરાજ મોંની કાંઈ ગઈ. તેને નવું જીવન માત્ર મળ્યું
જાણ્યું કાંઈ દેને આ મુમ્મળ એવા મોંમાં, તો તેણે પાતાને
ગાંડ મોંની બાંધેલો એવો ન મોંની ત્યાં પડેલો મોંની, કે ન
મોંની કે નોંની. જોઈ હંસરાજ આ મુમ્મળને કાંઈ મોંની
દેખાતો. હંસરાજ પ્રયત્ન કર્યો ને દિન પછા ને મોંની કાંઈ

ને નીચે ઉતરી નજીકના સરોવર પર આવ્યો. ત્યાં તેણે
જળ પીધું, સ્નાન કર્યું અને હવે પોતાનો ભાઈ વહરાજ
મળશે, તેની શોધમાં તે નીકળી પડ્યો.

અથોર અરણ્યમાં ભટકતા ભટકતા, અને ભાઈ, 'ભાઈ
તેને પોંકાર કરતા હંસરાજને જંગલમાં એક મુનિ મહા-
નનો મેળાપ થયો. હંસરાજના શુદ્ધ જીવનમાં નવું ચેતન
ભટક્યું. તે મુનિ પાસે આવ્યો, તેમને જે હાથ ભેડી
ધ્યાન કર્યો. મુનિએ તેને બોધ આપ્યો. તે બોધ તેના
પોતાતર મગજમાં ઉતરી શક્યો નહિ. હંસરાજે મુનિને કહ્યું:-
મહાત્મન! કૃપા કરી મને મારો ભાઈ બતાવશો.

હંસરાજનું અસ્થિર મગજ જોઈ મુનિએ કહ્યું:-હો કુમાર.
મારો ભાઈ વહરાજ, તું મૃત્યુ પામ્યો હોવાથી તારા માટે
ચંદનના કાષ્ઠ લેવા ગયો છે, તે તને હવે છ મહીને કુંતીન-
ગરીમાં મળશે. મુનિના મુખે આ સમાચાર સાંભળી હંસરાજ
હ્રાસ થયો; પણ આખરે મેળાપ થશે, એમ જાણી આનંદ
પામ્યો. મુનિને વંદન કરી તે કુંતીનગરી તરફ ચાલ્યો.

હવે વહરાજ ચંદનના લાકડા લઈ સરોવર પાસેના પડ
પાસે આવી પહોંચ્યો. ત્યાં તેણે હંસરાજને જોયો નહિ. એટલે
તેના શોકનો પાર રહ્યો નહિ. તે કષ્ણસ્વરે બોલી ઉઠ્યો:
અરે હાથ ! કર્મ તારી ગતિ બદલે છે. મૃત્યુ પામેલા ભાઈનો
અગ્નિ સંસ્કાર કરી, ઋણમુક્ત થવાનો પ્રસંગ પણ મને ન
મળ્યો ! કે વિધિ, તારી ઘટના અજ્ઞ છે. શું મારા ભાઈના
મૃત શબને કોઈ ચિદારી બનવર બદલ કરી ગયું હશે ? ના,

ના. અહિં હિંસક જાનવરોનો લય નથી. એમ વિચારી ધરી કાઢથી જ્યાં વછરાજ આઠ તળે નજર કરે છે, ત્યાં તેણે હંસ-કુમારના પગલાં જોયાં. તે જોતાંજ તેના ચિંતાતુર હૃદયમાં આશાનું કિરણ સ્ફૂર્તું. તેણે વિચાર કર્યો કે જરૂર પુણ્યદેવે કોઈ સિદ્ધ પુરૂષે તેને સચેત કર્યો હશે. એમ ધારી તે પગલે પગલે ચાલ્યો અને સરોવર સુધી પહોંચ્યો. પછી પગલાં પત્તો ન લાગવાથી તે નિરાશ થયો. વછરાજ આખરે ચંદનનાં લાકડાં પાછા લઈ કુંતીનગરીમાં આવ્યો અને પેઢા મુઠ્ઠા શેઠની દુકાને ગયો.

મુઠ્ઠા શેઠનું મુખ વછરાજને જોઈને ગ્લાન બની ગયું. વછરાજે શેઠને કહ્યું:-શેઠ સાહેબ, મારા ભાઈનો પત્તો ન લાગ્યો. હવે તો ઈશ્વરેચ્છા હશે તોજ તેનો મેળાપ થઈ જશે, આ તમારા ચંદનનાં કાષ્ટ, અને આપો મને મારાં ને અમર અને ધાર રત્નો.

લોખી મુઠ્ઠા શેઠ મુક્તિ અજમાવી બોલ્યો:-ભાઈ, રત્નો તો ધર નીજેરીમાં મૂક્યાં છે, અત્યાદે તે નીકળે તેમ નથી. રાત્રે તું કાઠી રાખીશ. આવનીકાલે તમે આવશે પુરસ્કાર લઈ જાશે અને તમારા બે અમરો આ દુકાનની માથે તરિકામાં લાંબા છે, તે અત્યાદે લઈ આવ

ઉપરથી ઉજાડા અને જીનરથી ભરેલા આ દુકાન મુઠ્ઠા શેઠની દુકાન. જેના વચ્ચેજ તે પગ ન હતી પાગાના અમરો તેવા મૂર્તિ જામ્યા, જેના નેત્રોમાં જાણણી સ્વેદ અને જાતે અમરો હતાં એવો સ્વેદ. તેવામાં મુઠ્ઠા શેઠની આંખોમાં

જમ પાડી હાથો:-અરે, કોઈ દોઢો, દોટો આ ઘાર મારા હોયલો ચોરી લય છે. મુમ્મણુ શેઠના શબ્દો સાંભળી આશ્ચર્યથી હમરો માણસો દોહી આવ્યા. મુમ્મણુ શેઠે વચ્ચરાજને ચોર તરીકે ઓળખાવ્યો. પોલીસ, કોટવાળ પચ્ચત્યાં આમળાઓ પહોંચ્યા. ધનાટ્ય મુમ્મણુ શેઠે કોટવાળને લાંચ રૂચત પડુ આપી દીધી. કોટવાળે વચ્ચરાજને મુશ્કેટાટ ગાંધો અને રામદરબરમાં લાવી હાજર કર્યો.

રામદરબારમાં મુમ્મણુ શેઠનું માન જેવું તેવું ન હતું. મુમ્મણુ શેઠે મહારાજને ચરણે પુષ્કળ દ્રવ્ય મૂકી દીધું અને કહ્યું:-મહારાજ, ચોર લોકોનો તો વિનાશજ થવો જોઈએ, કેમકે ફરીવાર કોઈ અમારા જેવા ધનિકોના ધનભંડાર લૂંટવાની ખો ભૂલીજ નાય. માટે મારી આપને વિનંતિ છે કે મારા આ ચોરને દેહાંતદંડનીજ શિક્ષા મળવી જોઈએ. મુમ્મણુ શેઠના કહેવા પ્રમાણેજ થયું. મહારાજએ કોટવાળને હુકમ કર્યો કે લઇ જાઓ આ દુષ્ટ ચોરને અહિંથી જંગલમાં, અને તેને મારી તેની બંને આંખો કાઢી લાવી મારી પાસે હાજર કરો.

કોટવાળ વચ્ચરાજને લઈ ઘેર આવ્યો અને શસ્ત્રઅસ્ત્ર તૈયાર કરવામાં રોકાયો. તેવામાં કોટવાળની સ્ત્રીની નજર આ દિવ્ય અને તેજસ્વી બાળકુમાર પર પડી. કુમારને જોતાંજ તેનામાં દયાનો સંચાર થઇ ગયો. તેણે પોતાના પતિ કોટવાળને કહ્યું:-આવા દલેયા કુંવર જેવા બાળની હત્યા કરી, તમે ક્યે બંને છડો ? હું કહું છું કે આ કુમારની હત્યા કરવી રહેવા તો આપણે જોકે પુત્ર નથી, તો હું તેને પુત્ર તરીકે સ્વીકારીશ અને કોઈ ન જાણે તેમ તેને ગ્રામ રાખીશ. તમે હરકોઈ

સુક્રિતથી રાજાને સમજાવજો કે મેં તે કુમારને મારી નાખ્યો છે.

વહરાજના પુણ્ય બળે કોટવાળના કૂર હૃદયમાં ક્યોનો વાસ થઈ ગયો. તેણે હરકોઈ લોગે આ દિવ્ય કુમારનું રક્ષણ કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેણે વહરાજને એક ગુપ્ત ભોંયમાં રાખ્યો અને જંગલમાંથી એક મરેલાં હરણની આંખો કાઢી લાવી રાજાને બતાવી. રાજા અને મુખમંત્રી ચેડના છાને આથી સંતોષ થયો.

મુખમંત્રી ચેડને પુષ્પકંત નામે એક પુત્ર હતો. તે પણ ગાંધના જેવો દુષ્ટ અને વ્યભિચારી હતો. દરેક અનીતિમય ધર્માર્થ બાંધને મહદગાર બની લક્ષ્મી-ઉપાર્જન કરવામાં તે પાવરપી હતો. દેશાવરની સુસાહરીમાં હ મેથાં આ પુષ્પકંતજ હતો હતો. મુખમંત્રી ચેડ વ્યાપારનો લોભી હોવાથી તેણે પોતાના પુત્રને કરીયાળાના વડાણે બરી દરિયાઈ સફરે જવાનું કહ્યું. પુષ્પકંત તૈયાર થયો. મુખમંત્રી ચેડે કરીયાળાથી બરેલાં અદાર વડાણ તૈયાર કરાવ્યાં, માથે કેટલાક માળુગો આપ્યા. પુષ્પકંત પર દેશ જતા તૈયાર થઈ બંદર પર આપ્યો. તેણે વડાણમાં ભરી નાવિકોને વડાણ ચલાવવાનો દુકમ આપ્યો.

નાવિકોએ વડાણ ચલાવવા માટે પ્રયત્ન કર્યો. પરંતુ રેવડેએ પુષ્પકંતના વડાણ ચલાવ નહિ પાડાવીને તેની મરેલાં કરી, પગ ફાટા. આ બંને પુષ્પકંતે દેશ અર્જિયાને વાત કરી મુખમંત્રી ચેડને દેશ મુકેલે ર. અને ~~અને~~ ચેડને લ. અને અને વડાણ નહિ ન રાખું. ~~અને~~

નેશીએ વણાવ્યું:-હે શેક, તમે દોડીની ધાપણ જોજો
હમે છે. તેને લીધેજ તમારા વહાણો સ્થંભી ગયા છે. જો
તે ધાપણ, જેની હોય તેને પાછી સોંપવામાં આવે, અગર
ધાપણ મૂકનાર માણસ પુષ્પદંતની સાથે બંદર પર જાય અને
વહાણમાં બેસે, તોજ તમારાં વહાણો ચાલે તેમ છે.

મુમ્મલુશેક તો આ સાંભળી ઠંડોગાર થઈ ગયો. તે
મુંજવણમાં પડી ગયો કે હવે શું કરવું? નેશીએ નેશ તો
સાચાજ નેશા; પણ હવે મહારાથી ધાપણ પાછી કેમ અપાય?
જો તેને તો મારી નાખવામાં આવ્યો છે, તો તે બંદરપર
પણ શી રીતે આવી શકે? એમ વિચારી શેકે નેશીને કહ્યું:-
હે નેશીરાજ, વાત મનમાં રાખજો. હું તમને પુષ્પદા દ્રવ્ય
આપીશ. હકીકત એમ છે કે મેં જેની ધાપણ રાખી છે, તે
મૃત્યુ પામ્યો છે એટલે વહાણો ચલાવવા માટે બીજો કોઈ
સ્ત્રોત હોય તો કૃપા કરી જતાવો.

નેશી બોલ્યા:-હે શેક, બીજો એકે સ્ત્રોત નથી; પણ તમે
જેની ધાપણ રાખી છે, તે માણસ જીવતો છે. મુમ્મલુ શેક
આશ્ચર્ય પામી બોલી ઉઠ્યો:-હે? શું સાચી વાત છે?

હા. નેશીએ કહ્યું. દોડવાળે તેને મારી નહિ નાખતાં
ચોતાના ઘરમાં પુત્ર તરીકે રાખ્યો છે.

આ સાંભળી મુમ્મલુશેક મુંઝાયો અને હવે શું કરવું
તેના વિચારમાં પડ્યો. તેણે નેશીને કેટલુંક દ્રવ્ય આપીને
વિદાય કર્યો અને સીધા તે શબ્દરજારમાં મહારાજા પાસે
આવી પહોંચ્યો.

મુમ્મલુચેકને અચાનક આવેલો ભેઈ મહારાજને આગ-
મનનું કારણ પૂછ્યું. મુમ્મલુચેકે કહ્યું:-મહારાજ, આપે મારા
ચારને ગરદન મારવાનો જે હુકમ કરાવેલો, તેનો કોટવાલે
અનાદર કર્યો છે. અને તે ચારને તેણે પોતાના ઘરમાં પુત્ર
તરીકે રાખ્યો છે. મહારાજ, કૃપા કરી કોટવાજ પર આપશુએ
ન થયો; કેમકે તેની સાથે કડવાશ કરી, અમારે ક્યાં જઈને
વસવું! વળી વાત એમ છે, કે આજે જાંઘર પર મારાં
વહાણો સ્થળી ગયા છે, મને જોયીએ કાંઈ છે કે તે ચારની
સાથે મારો પુષ્પદંત કુમાર સમુદ્ર પર જાય, તોજ તે
વહાણો આજે તેમ છે. માટે કૃપા કરી કોટવાજ પામેલી મને
તે માણસ અપાયો. હું તેને મારા હાસ તરીકે રાખી તેનું
રક્ષણ કરીશ. જહાજમાં કોટવાજને હું એક દળતર મોનામોર
આપીશ. એમ કહી મુમ્મલુ ચેકે એક દળતર મોનામોર
ખીનું ફેટવુંકે દ્રવ્ય મહારાજને ચરવે ધનું.

મહારાજને તરત કોટવાજને ભાગ્યો અને ગુપ્ત
રાખેલો ધાર મુમ્મલુચેકને આપીદેવાનું હતું ત્રિચારા કોટ
વાજને મુત્રી વચ્ચે આપવી જેનું ધનું મહારાજની આજ્ઞાને
માન આવી આજર કોટવાજે મુમ્મલુ ચેકને વાજરાજ કુમાર
જાણે દેખા

જાણ જ કુમારજ મારું જહાજ પર આવ્યો અને
વહાણમાં ભેઈ કે તરતજ વાજરું આપ્યું. મુમ્મલુ
ચેકે કોટવાજને વેળા હતી કે. તેણે કુમળાં આપી, વાજરું
તેણે કોટવાજને વેળા હતી કે. તેણે કુમળાં આપી, વાજરું

મર્ગે મુસાફરી કરવા લાગ્યો. દેટલાક દિવસોની મુઝા-
રી બાદ વહાણો કનકાવતી નગરીમાં આવી પહોંચ્યા. પુષ્પદંત
વહરાજને સાથે લઈ કનકાવતીના રાજ્ય કનકસિંહ ખાસે ગયો.
તેણે કેટલુંકે મૃત્યુવાન નજરાણું લેટ મૂક્યું. રાજ્યએ તેનો દર
માફ કર્યો. પુષ્પદંત તેજ નગરીમાં મુકામ કરી પોતાનો માલ
વેચવા લાગ્યો.

આ કનકસિંહ રાજ્યને ચિત્રલેખા નામે એક કુંવરી
હતી. ચિત્રલેખા રૂપરૂપનો લંડાર હતી. તે યોગ્ય વયે પહોંચી
હતી. મહારાજાએ તેના લગ્ન માટે ખૂબ તપાસ કરેલી;
પરંતુ અદ્યાપિ તેને યોગ્ય કોઈ રાજકુમાર મળ્યો ન હતો.
વહરાજ રાજદરબારમાં વસ્તુઓ આપવા માટે અવારનવાર
ઘણી વાર જતો હતો. એકવાર વહરાજ અંધપર બેસી આ
ચિત્રલેખાના મહેલ આગળથી પસાર થતો હતો, તેવામાં
હિંદના ઝંખામાં બેઠેલી ચિત્રલેખાની નજર અચાનક
વહરાજ પર પડી. વહરાજનું મુંદર રૂપ, તેનું લબ્ય લલાટ
અને મનોહર મુખાકૃતિ જોઈ, ચિત્રલેખા તેના પર મોહ
પામી, અને હરકોઈ રીતે આ દિવ્યકુમાર સાથે લગ્ન કરી
છવન મુખનો આનંદ મેળવવાની ચિંતા કરવા લાગી.
તેણે દાસી મારફત વહરાજને પોતાના મહેલમાં બોલાવ્યો
અને તેનો યોગ્ય સંસ્કાર કરી કહ્યું-દિવ્યકુમાર, તમારું
તેજસ્વી સ્વરૂપ અને અંધ બેલાવવાની મુંદર કળા જોઈને
હું તમારા પર મોહિત થઈ છું. કૃપાકરી મારી સાથે લગ્ન
કરવાનું વચન આપો.

વહરાજ બોલ્યો-કુમારી હું પુષ્પદંત ચોકનો દાસ છું

અને તમે મહાર્દિક રાજાની પુત્રી છો. એક રાજાના ધર્મ
ને દાસપુત્ર સાથે લગ્ન કરવાની કેવી યેત્રી વાત કરો છો !

કુમાર, જે પુરુષને જોઈ હૃદયમાંથી તીવ્ર પ્રેમનો
વિશ્લેષ થાય, તેજ પુરુષ મારે પતિ સમાન છે. કુમાર, હું
તમારા સિવાય બીજા કોઈ પુરુષની સાથે લગ્ન કરનાર નથી.
જે તમે મારા પ્રેમ નહિ સ્વીકારો તો હું આપઘાત કરીને
મરીશ. તમારા સિવાય જગતના દરકોઈ પુરુષ મારે પિતા અને
બ્રાતા સમાન છે. રાજકુમારીએ મક્કમતાથી જણાવ્યું. ચિત્ર
લેખાનો મક્કમ નિર્દય જાણી વહરાજ લગ્ન કરવા માટે
કમ્પુલ થયો. ચિત્રલેખાએ પોતાની માતાને કહી, સ્વયંવર
મંડપ સ્થાપ્યો. કનકસિંહ રાજાએ સ્વયંવર મંડપમાં
અનેક રાજાઓને આમંત્રણ કર્યું તમને દિવસે પુષ્પદંત દેવ
ને પણ આમંત્રણ મળ્યું, એટલે પુષ્પદંત એક વાગરાજને
સાથે લઈ સ્વયંવર મંડપમાં આવી પહોંચ્યો.

ચિત્રલેખા દાસમા પુષ્પને દારૂ લઈ સ્વયંવર મંડપમાં
આવી. અનેક રાજાઓને નિમીત્તે પુષ્પદંત પાસે આવી પહોંચી.
આમગી ગતી રાજાઓને દેખી પુષ્પદંત રાજા રાજા થઈ
ઢલ્યો અને વિચાર્યો. લગ્ન એટલો, આ રાજાઓ અને પુ
રુષો અને પુષ્પને દેખી કેવો જાણ્યો. ચિત્રલેખા ચિત્ર
લેખા પુષ્પને પુષ્પદંત પાસે પહોંચી પુષ્પદંત પુષ્પને
પુષ્પને પુષ્પને

કેન ક્રિયા કરાવી દીધી. પુષ્પદંત તો અદેખાઈની આગમાં
જળવા લાગ્યો. અન્ય રાજાઓ પણ મેઢા ઘેઢા
પત્રવાગાને રાજકુંવરી પરણી, એ બાણી ખૂબ દિલગીર થયા.
અને કનકસિંહ રાજાને ઠપકો આપવા લાગ્યા. તેમાંય વળી
પુષ્પદંતે મહારાજાને જણાવ્યું કે તે તો મારો દાસ છે.
એટલે રાજાની દિલગીરીનો પાર રહ્યો નહિ. લોકોએ જ્યારે
આ વાત જાણી ત્યારે સૌ કોઈ ચિત્રલેખાને ધિક્કારવા લાગ્યા.
અને મહારાજાને ઠપકો આપવા લાગ્યા.

પ્રજાજનોનો તિરસ્કાર કનકસિંહથી સહન થયો નહિ.
એટલે તેણે ચિત્રલેખાને બોલાવી, ફરીથી વરમાળ બીજા
કોઈ રાજાના ગળામાં પહેરાવવાનું કહ્યું; પણ ચિત્રલેખાએ
જણાવી દીધું, કે પિતાજી મારે તો તેજ પતિ પ્રજુતુષ્ય છે,
અન્ય કોઈની સાથે હું વરવાને ઇચ્છતી નથી. આ સાંભળી રાજા
તેના ઉપર ખુબ ક્રોધાયમાન થયો અને કહી દીધું કે તમે
જાને જણા મારી નગરીની બહાર જઈ નહી કિનારે રહો. હું
તમારું મુખ જોવા ઇચ્છતો નથી.

ચિત્રલેખા અને વહરાજ રાજાના દુકમને માન આપી
શહેર બહાર એક ન્હાનું મકાન રાખીને રહ્યા. ચિત્રલેખાની
પતા તેમને અનાજ, દ્રવ્ય, ઇત્યાદિ વસ્તુઓ સુખ
રીતે મોકલવા લાગી. વહરાજે એકવાર ચિત્રલેખાને કહ્યું:-
પ્રિયા, મારી સાથે રહી નાહક દુઃખ જોગવવા કરતાં, તમે
તમારા પિયરમાં જઈને રહો; અને અન્ય કોઈ રાજકુમારને
, એવી તેની સાથે લગ્ન કરી મુખ લોજવો.

કાચ મારી નસો ખેંચાવવા માટેજ આમ કર્યું હતું. માટે
મારે તેમને ચમત્કાર જવાવે જોઈએ. એમ ધારી બ્યારે
મદ્દેએ મર્દન કરતાં જરા જોર દરવા માંડ્યું એટલે વહરાજે
માથે બેઠેલા બે મહુની છાતીમાં ખૂબ જોરથી લાત મારી,
પરિણામે બંને મદ્દે ચાર ગલોટીઆં ખાઈને ઉધે મસ્તકે
ફર જઈને પડ્યા. પોતાના હાથનું મર્દન કરનાર બે મદ્દેને
વહરાજે પોતાના બાહુપાસમાં લઈને જઈડયા અને ખૂબ
જોરપૂર્વક બંનેની નસ ખેંચી લઈને તેમને લોહી લોહાણ
હરી દીધા. ચારે મદ્દે ત્રાસ પામી રડતા હકળતા રાંત પાસે
જઈ પહોંચ્યા અને સઘળી વાત કહી.

પોતાની યુક્તિમાં રાજા ફાળ્યો નહિ, એટલે તેણે ખીલ
યુક્તિ અજમાવી. વહરાજને તેણે માનપૂર્વક મહેમાન તરીકે
પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યું. ચાલો આપણે બગીચામાં
ફરવા જઈએ તમે આ ઘોડા પર બેસી જાવ. એમ કહી
રાજાએ તેને વહગતિવાળો તોફાની ઘોડો આપ્યો. રાજાએ
વિચાર્યું કે વહરાજ આ ઘોડા પર બેસશે કે તરત ઘોડો ચારે
પગે ઉછાગશે, અને બેસનારને પોતાના પગ તળે ચગદીને
મારી નાખશે, પણ વહરાજ અધવિધામાં પ્રવીણ હતો, એટલે
નિશ્ચિંતપણે તે ઘોડાપર બેસી ગયો. તરત તે ઘોડો ચારે
પગે ઉછાગ્યો, એટલે કુમારે લગામ દીલી મૂકી કે તરતજ
ઘોડો સીધા દોર જેવો ધર્મ ખતમવેને દોડવા લાગ્યો. રાજા
આ જોઈ તાલુજ થયો. ઘોડેક ફર મુખી ફરીને વહરાજ પાછો
આવ્યો. જમાણની બહાદુરી જોઈ રાજા પ્રસન્ન થયો અને
આ વસ્તી મહાંદગી ધર્મ કે, એમ ધારી રાજાએ ચિત્રલે-

તેની બુદ્ધિ બ્રહ્મ થએલી જણાય છે, અને તે મારે
જાણી હિંમત કરે છે. તેણે પોતાનો આ વિચાર
ને જણાવ્યો; પરંતુ વહરાજના ભોગ્ય દુઃસ્વપ્ન જોઈને
તે હતું. તેણે ચિત્રલેખાને કહ્યું, પુણ્યકંઠ તો મારો
છે.

સુમાશ્રીમાં પાંચ દિવસ થઈ ગયા હતા, છતાં દિવસને
પુણ્યકંઠે વિચાર કર્યો કે હવે જલદીથી મારે મારા
બી મિત્રિ કરવી જોઈએ, એમ વિચારી તે વદાવના ઉટે
ને ઉત્તો રહ્યો, અને વહરાજને જાણ પાડી દેવા લાગ્યો:
મંજ, વહરાજ, અહિં આવો. લુગ્ગો, આ દરિયામાં આક
કાંધવાળો મગર કેવો સુંદર દેખાય છે।

વહરાજને પુણ્યકંઠના કપટની ખબર નહતી. તે એક
મ પુણ્યકંઠ પાસે દોડી ગયો અને દરિયામાં જોવા લાગ્યો,
મામાં દુષ્ટ પુણ્યકંઠે તેને પાછળથી ધકકો મારી દરિયામાં
દાખેલી દીધો। અહા! નીચ માણસો પોતાની અધમ વાસના
દુષ્ટ કરવા આ આ અનર્થો નથી કરતા?

વહરાજ સમુદ્રના અગ્રાધ જળમાં પડ્યો, પડતાંજ
તેણે પરમપવિત્ર નવકાર મંત્રનું સ્મરણ કર્યું. જે વખતે વહ-
રાજ સમુદ્રમાં પડ્યો, તેજ વખતે એક માછલું તે જગ્યાએ
જેકું હતું. વહરાજ તેની પીઠ પર જઈને પડ્યો. એટલે
માછલું તરતજ સમુદ્રમાં આવવા લાગ્યું. પરમાત્માનો ઉપકાર
માની વહરાજ માછલાની પીઠ પર સ્થાય થઈને તે જ્યાં લઈ
જાય ત્યાં જવા લાગ્યો.

સમુદ્રમાં કયેલા એકાએક અવાજથી ચિત્રલેખા ચમકી.

હું. જો હું તેની સાથે થઈશ તો તે મારા પર બળાત્કાર કરી મારું શિયળ ખંડિત કરશે; માટે હરકોઈ યુક્તિ વડે મહારે અત્યારે તેનું મન મનાવી લેવું જોઈએ. એવો વિચાર કરી ચિત્રલેખા બોલી:-ખરી વાત છે શેઠ, તેઓ ગયા, તે હવે ફરીને ક્યાં પાછા આવવાના છે? વળી તમે કંઈ તેમનાથી જાવ તેવા નથી. તમારી પાસે ખૂબ પૈસા છે, વળી રૂપમાં પણ તમે સુંદર છો, તો હું જરૂર તમારી સાથે લગ્ન કરીશ. પ... ધુ "શુ" ? ' પુષ્પદંતે આતુરતાથી પૂછ્યું.

ચિત્રલેખા બોલી:-શેઠ, હું તમારી સાથે આજથી ખરાબર છ મહિને લગ્ન કરીશ. કારણકે એક પતિના મૃત્યુ બાદ જો આપણે તરતમાં લગ્ન કરીએ, તો તે મૃતાત્મા પ્રેત, ભૂત થઈને આપણને પીડે.

પુષ્પદંતે કહ્યું:-બહુ સાફ. છ મહિના પછી. છ મહિના તો આંખના પલકારામાં આલ્યા જશે. એમ કહી તે સ્વસ્થાનકે આવ્યો. ચિત્રલેખા શાંતિથી પતિસ્મરણ કરતી ધર્મધ્યાનમાં વખત વ્યતિત કરવા લાગી. વહાણો કુંતીનગરી બહી આલ્યા જાય છે.

હવે આપણે હંસરાજને યાદ કરીએ. મુનિના કહેવાથી હંસરાજ કુંતીનગરીમાં આવી પહોંચ્યો અને શહેરમાં ફરવા લાગ્યો, તેવામાં સન્નનસિંહ નામના એક સત્રિય પુરૂષે તેને જોયો. હંસરાજનું તેજસ્વી લગ્ન અને મનોહર આકૃતિ જોઈ તેને હંસરાજ પર સ્વાભાવિક પ્રેમ જ્વલત થયો. તેણે હંસરાજનો પરિચય પૂછ્યો. હંસરાજે પોતાની દુઃખદ સ્થિતિનું સંક્ષેપ્ત સંજ્ઞાનસિંહને દર્શાવી, એટલે તે હંસરાજને

વછરાજના પુરુષથાલી પગલાંથી, આ મુકાર્થ ગયેલો. બગીચો નવપદ્મવિત થઈ ગયો. આ બગીચાનો માલીક એક માગી હતો. તેને એક સ્ત્રી અને પાંચ પુત્રો હતા. પરંતુ તે અને તેના પાંચે પુત્રો મૃત્યુ પામી ગયા હતા. માત્ર તેની એક જ સ્ત્રી સ્વપ્ન નામની માલણ હયાત હતી. આસપાસ ફરતા લોકોએ જ્યારે આ બગીચાને નવપદ્મવિત થયેલો જોયો ત્યારે તેઓ હર્ષભેર માળણ પાસે દોડી ગયા અને બગીચો લીધોછમ થઈ ગયાની વાત જણાવી.

માળણે તેો આશ્ચર્ય પામીને બગીચામાં દોડી આવી અને અહિં તહીં જોવા લાગી. તેવામાં તેણે વછરાજને સૂતેલો જોયો. તેનું અનુપમ તેજ જોઈ માળણ આનંદ પામી અને ધીરેથી તે સૂતેલા કુમારને જગાડવા લાગી. વછરાજ થોડી વારે જાગૃત થયો. માળણે વછરાજનો ઇતિહાસ પૂછ્યો. વછરાજે માળણને સઘળી વાત જણાવી. માળણે પોતાની આપવીતી કહી અને પુત્ર તરીકે વછરાજને પોતાને ઘેર આવવાનું આગ્રહાન કર્યું. વછરાજ કબુલ થયો અને માળણને ઘેર જઈ સુખપૂર્વક ત્યાં રહેવા લાગ્યો. થોડાજ વખતમાં વછરાજ પુષ્પની માળાઓ બનાવતા શીખી ગયો. માળણ વછરાજની બનાવેલી પુષ્પની સામગ્રીઓ લઈ બજારમાં વેચવા જતી અને તેના જે પૈસા આવે, તે વડે બંને પોતાનો છત્રન-નિર્વાહ ચલાવતા.

માળણને કદી રાખેલું કે અહિંના મુખ્ય મુખપદાંત જ્યારે આવે, ત્યારે મને ખબર આપવી. તે દુષ્ટ યોદ્ધાની સાથે છે. આથી

પોતાને ત્યાં લઈ ગયો. સજ્જનસિંહને ખાંચ પુત્રો હતા.
તેમની સાથે હંસરાજ સુખપૂર્વક રહેવા લાગ્યો.

હવે એવું બન્યું કે તેજ કુંતી નગરીનો રાજા અપુત્રિયો
 મરણ પામ્યો. રાજ્ય માટે કુટુંબી જનો માહિમાતે લગા
 લાગ્યા. એટલે પ્રજાજનોએ કહ્યું કે હાથપીને શણગારો અને
 તે જેના પર કળય દોળે તે આ નગરીનો રાજા. સૌએ કહ્યું
 કહ્યું. હાથપી શણગારવામાં આવી. તેની મૂંઢમાં કળય મૂક્યો
 હાથપી મંદમંદ ગતિએ શહેરમાં ફરવા લાગી. ફરતી ફરતી
 તે સજ્જનસિંહ હાથિયના મકાને આવી, અને જ્યાં હ સરાજ
 બેઠો હતો ત્યાં જઈને તેના પર કળય દોળ્યો. પ્રજાજનોએ
 જય વિજય શબ્દોનો ખનિ કરી હ સપુત્રને ઉચી લીધો,
 અને રાજદરબારમાં લાવી તેને પાતાનો રાજા કીર્તિને સ્થાપ્યો
 હ મહારાજ કુંતીનગરીનું રાજ્ય યોગ્યતા લાગ્યો.

[illegible]

વછરાજના પુત્રપ્રાણી પગલાંથી, આ મુકામ જોતો
જયે નવપદ્મવિત થઈ ગયો. આ જગીયાનો માલીક એ
માની હતો. તેને એક સો અને પાંચ પુત્રો હતા. પરંતુ તે
અને તેના પાંચે પુત્રો મૃત્યુ પામી ગયા હતા. માત્ર તેની
સી સહધુ નામની માણસ હયાત હતી. આમપામ
લોકોએ ત્યારે આ જગીયાને નવપદ્મવિત ધયેલો જોયો.
તેણે હર્ષભેર માણસ પાસે દોડી ગયા અને જાગીયા
જમ થઈ ગયાની વાત જણાવી.

માણસ તો આશ્ચર્ય પામીને જગીયામાં દોડી આવી
અહિં તહીં જોવા લાગી. તેવામાં તેણે વછરાજને સૂતેલો
તેનું અનુપમ તેજ જોઈ માણસ આનંદ પામી અને
તેથી તે સૂતેલા કુમારને જાગાડવા લાગી. વછરાજ થોડી વારે
મૃત થયો. માણસે વછરાજનો ઇતિહાસ પૂછ્યો. વછરાજે
જણાવ્યું કે સહધી વાત જણાવી. માણસે પોતાની આપવીતી
હી અને પુત્ર તરીકે વછરાજને પોતાને ઘેર આવવાનું
ખાન્દાન કર્યું. વછરાજ કબુલ થયો અને માણસને ઘેર જઈ
મુખપૂર્વક ત્યાં રહેવા લાગ્યો. થોડાજ વખતમાં વછરાજ
પુત્રની માળાઓ બનાવતા શીખી ગયો. માણસ વછરાજની
બનાવેલી પુત્રની સામગ્રીઓ લઈ બજારમાં વેચવા જતો
અને તેના જે પૈસા આવે, તે વડે બને પોતાનો છવન-
નિર્વાહ ચલાવતા.

વછરાજે માણસને કહી રાખેલું કે અહિંના મુખ્ય
ગ્રેહનો પુત્ર પુત્રવંત ત્યારે આવે, ત્યારે મને ખબર આપવી.
ક્રમકે મારી પત્ની ચિત્રલેખા તે દુષ્ટ ગ્રેહની સાથે છે. આથી
માણસ પુત્રવંતની બગબગ ખબર રાખવા લાગી.

ચિત્રલેખાના આવાસે આવી પહોંચી. યોગાંક પુષ્પો નીચે
મૂંઠી તેમાંથી બેરખા, હાર, પોશાક વગેરે તેણે ચિત્રલેખાના
હાથમાં આપ્યાં. પુષ્પની મુંદર વસ્તુઓ જોઈ ચિત્રલેખા આનંદ
પામી. પછી તે પહેરવાનો પોશાક લઈને તેની મુંદર સુંદર-
કળા આમ તેમ નિરખવા લાગી. તેવામાં તેની નજર તે પર
લખેલા અક્ષર તરફ ગઈ. તેણે આશ્ચર્યપૂર્વક નીચે પ્રમાણે
લખેલું વાંચ્યું.

સ્વસ્તિ શ્રી કુંતિ થકી, સિખિત શ્રી હંસરાજ,
કુશાળ હેમ હું આવીયા, શાય ધરીશ ન લગાર.
સસણુ માગણુને ઘરે, રહું છું સદા ઉદાસ;
યુક્તિથી મળશું હવે, એક બીજાને ખાસ.

ઉપર પ્રમાણે વાંચતાજ, ચિત્રલેખા એકદમ મુછી પામી
જમીન પર ઢળી પડી. સુયોગે તે વળતે ત્યાં કોઈ ન હતું.
માગણુ લયજાંત થઈ તેને પવન ટોળવા લાગી. થોડીવારે
ચિત્રલેખા સાવધ થઈ અને હર્ષચેલી જની તેણે માગણુને
પૂછ્યું—વહાલી માગણુ, તું કહે કે આ પુષ્પો કેણે ગૂંથ્યા ?
માગણે ચિત્રલેખાને સવિસ્તર કહીકત કહી. ચિત્રલેખા ખૂબ
આનંદ પામી. પછી તેણે એક ચીડી લખી, તે ચીડી પાનનું
બીડું વાળી તેમાં મૂકી અને માગણુને કહ્યું: તમે ઘેર જઈ
આ પાન તમારા પુત્રને આપજો. માગણુ તે લઈ વહરાજ
પાને આવી પહોંચી અને સર્વ સુમાચાર કહી પાનનું બીડું
આપ્યું, તેમાંથી વહરાજે ચીડી કાઢી અને વાંચવા માંડી.

રે. કથ તારે દારણે, છાતી શરીરની સાર.
લુખે મન દું ઈદાં રદ, સુની નિઃસ આદાર.

સુમધુરાનની સાથે દુઓ, મુમ્મત્ર દેવ દેવ: સર્વિંચ,
 હેં હેં હેં હેં હેં પાન, મનમાં હેં જૂન અભિમાન. ૧
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, પાતળી પાતળી હેં હેં હેં
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, ગાંઠા, ગાંઠા ને મર્મશી. ૨
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, સાકર, મુદા ને મુમ્મત્રી;
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, મુદા પેસા ને પાતળી. ૩
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી.
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી. ૪
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી.
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી. ૫
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી.
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી. ૬
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી.
 હેં હેં હેં હેં હેં હેં, નાદા વાદા ને વીમશી. ૭

એવા એવા તો અનેક શેઠીયાઓ તેણે પોતાની સાથે
 હીંધા હતા. સૌ મહાજન રાજદરબારમાં આવી પહોંચ્યા.
 રાજાએ સૌ અને પુરૂષ વર્ગ વચ્ચે એક પડદો રાખ્યો હતો,
 અને વહરાજના ત્રમાચાર અંલગાવતી વખતે કોણે વચ્ચે
 એક પક્ષ શબ્દ નહિ બોલવાનો સખ્ત પ્રતિબંધ કર્યો હતો.

પરદા પાછળ, સૌ વર્તેમાંથી ઉભા થઈ ચિત્રલેખાએ
 હંસરાજ વહરાજનું શરૂઆતથી વર્ણન કરવા માંડ્યું. તેમાં
 હંસરાજનું જન્મકાળ મૃત્યુ થયું, અને તેના અગ્નિસંસ્કાર
 માટે અંદાજના ૬:૫ લેવા જતાં, વહરાજને મુમ્મત્ર શેઠે હુપ્ત
 પુદિથી હસાવ્યા, તેની થાપણ જોગવી, એટલું જ નહિ પણ
 તેને દેરાંત દેરાંતી શિક્ષા અપાવી. આ વાત આવતાં મુમ્મત્ર

માળ્યો; પરંતુ વીર વછરાજે અપકાર પર ઉપકાર દર્શાવી તેમને ધનમાલ સહિત પરદેશમાં ચાલ્યા જવાનું કહ્યું, એટલે મુન્નભલુચોક પોતાનો ઉચાળો લઈ પરદેશમાં જઈ વસ્યો.

કેટલાક વખત પછી બંને ભાઈઓ સ્વદેશ જવા માટે તૈયાર થયા. કુંતીનગરીનું રાજ્ય તેમણે પેલા સનનસિંહ ક્ષત્રિયને સોંપ્યું. હંસરાજ વછરાજ ચિત્રલેખા સાથે પૈકળપુરમાં આવી પહોંચ્યા. તેઓ પોતાના માતા પિતાને મળ્યા અને સઘળી વાત કહી. હંસાવડીના હર્ષનો આ વખતે પારજ ન રહ્યો. નરવાહન રાજા દુષ્ટ રાણો લીલાવતી પર ખૂબ ક્રોધાચ્છાન થયો તેણે લીલાવતીને બોલાવી, તેના પર તત્તવાર ચલાવવા માંડી, પરંતુ બંને વીરકુમારોએ વચ્ચે પડી તેને બચાવો અને માફી અપાવી તેના પિયરમાં મોકલી દીધી. નરવાહન રાજા બંને પુત્રોને રાજ્ય સોંપી દીશા લઈ ચાલી નીકળ્યો.

હંસરાજ વછરાજે બહુજ નીતિ પૂર્વક રાજ્ય ચલાવ્યું. કેટલોક સમય વીત્યા પછી તેઓ પલ્લ સંસારથી ઉદ્ધેગ પામ્યા અને દીશા લઈ ચાલી નીકળ્યા. ચિત્રલેખાએ પણ દીશા લીધી. ત્રણે જણા ખુબ તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા. અંતિમ સમયે અનશન કરી તેઓ મૃત્યુ પામી દેવલોકમાં ગયા અને ત્યાંથી નહાવિદેહમાં જન્મ લઈ મોક્ષમાં જશે.

ધન્ય છે હંસરાજ અને વછરાજની વીરતાને, સૌ કોણ તેમની જેમ નીતિ ધર્મનું પાલન કરી આત્મકલ્યાણ સાથે જીવ પ્રાર્થના.

૪ સહીતાંગ કુમાર

શ્રીગામ નામનું એક મોટું શહેર હતું. ત્યાં નરવાદન રાજા ગત્ય કર્યો. તેને એક પુત્ર નામ લક્ષ્મીનામપ્રભાર. રાજાની તેના પર ધર્મી જ પ્રીતિ તેને યુગ બજાવ્યો, ગજાવ્યો અને બોલોનું રક્ષામાં પ્રવેશ બનાવ્યો.

તલિંગામકુમાર બાલપુત્રી જ સંસ્કારી દેવો. તેણે
 મર્મનું આટલું જન મંપાદન કર્યું હતું તેથી તેનું અંગારણ
 કેમકે અને દયગુ હતું કેટલું પણ દુષ્ટી માન્યમને તે જુએ
 કે નમનજ તેનું હૃદય દયાથી ખીમતી જતું અને પાતાની
 પામે જે કદ જોય, તે દુષ્ટી માન્યમને આપી દે આપી
 પણ, દુષ્ટી માન્યમને તેને આપી આપવા લાગ્યા તલિંગામ
 કુમાર કેટલો જન, કે ને વચ્ચે, કે ને રોગ ગા, એમ
 કાલિ કદ આપેજ કેટલું પણ લગભગ માન્યમ, મરેજન પાસે
 પા. જે પાપા જનને પા. જે. કદે, નોજ કેટલું પણ માન્ય
 કુમારની પાસે કદ પણ જનુ સીધા પા. જે પા. જે
 આપી કુમારની પાસે કેટલું પણ માન્ય તે પા. જે પા. જે

[illegible]

એકવાર રાજદરબારમાં લલિતાંગ કુમારનો જન્મોત્સવ ઉજવાયો. તેની ખુશાલીમાં મહારાજાએ કુમારને એક રત્ન જડિત સુવર્ણનો હાર ભેટ આપ્યો. તે પહેરી કુમાર પોતાના મહેલે આવ્યો. તેવામાં તેણે મહેલ પાસે એક અપંગ લિખારીને દુઃખથી રડતો જોયો. લિખારીનું દુઃખ જોઈને કુમારનું હૃદય ભરાઈ આવ્યું. તેને ઇનામમાં મળેલો રત્ન-જડિત હાર પેલા લિખારીને આપી દીધો.

આ દ્રશ્ય પાસે ઉભેલા તેના મિત્ર સન્નજને જોયું. તે જોતાં જ તેની આંખમાં ઝેર ભરાયું. તેણે કોઈ પણ રીતે લલિતાંગકુમારને ઉતારી પાડવાનો નિશ્ચય કર્યો. તેથી તે એકદમ મહારાજા પાસે આવ્યો અને મૃત્યુવાન હાર કુમારે એક લિખારીને આપી દીધાની વાત કહી. આથી રાજાને લલિતાંગ કુમાર પર શુસ્સો આવ્યો. કુમારને રાજાએ ખાનગી રીતે પોતાની પાસે બોલાવ્યો અને કહ્યું:—કુમાર, દાનને કંઈક હદ હોવી જોઈએ. આ રીતે છુટથી તું દાન કરે, તો આપણે રાજ્યભંગાર પણ ખાલી થઈ જાય. આપણે તો સંસારમાં રહેવું છે, રાજ્ય ચલાવવું છે અને પ્રજાનું રક્ષણ કરવું છે. માટે હવેથી દાન જેમ બને તેમ સંકેચથી તું દેને. મને ખાતરી છે કે તું મારી આજ્ઞાનું ઉદ્વેગન નહિ કરે.

“જાતુ સાફ પિનાણ.” એમ કહી કુમાર પિતાને વંદન કરી સ્વસ્થાનકે આવ્યો. બીજેજ દિવસથી તેણે દાન દેવામાં સંકેચ કરવા માંડ્યો. દયા લિખારી તેને આંગળે આપ્યા હોય, તો તેમાંના પાંચને તે દાન આપે અને બાકીનાને પાછા કાઢે. આમ યથાથી ઘણા યાચકો નિરાશ ગળી તેને ત્યાંથી પાછા જવા લાગ્યા.

એકવાર એક બહુ બોલો બિચુક ચાચના કરતા માટે કુમાર પાસે આવ્યો. દેવયોગે આજે તેને કંઈપણ દાન ન મળ્યું. તેથી તેણે લડીનાંગ કુમારને કહ્યું:-કુમાર, તું પારસા-મણી રાઈને આ માટે કંઈસાઈ કરે છે? દાનધર્મ જગતમાં સૌથી છે. દાન દેવાથી લડીની મરતી નથી, પણ વધે છે. જરૂર અને જુવાની માત્ર ચાર દિવસની આંદરડી છે તે સમજ, અને તારી અસરની ઉદારતા જાણ. એકવાર સચ્ચના રાંડે ચર્યાં પછી, પાપું દડવું તે દીક નથી. જો આંખન—

મલીયા મ્હા નવ દારીયે, રાજ દારે પત જાવ,
દાની કુજરુ ના ખેતો રાંડી અપણ જાણ.
ખાદી દારી આવીયા, જુગ ખાદી દારી,
પરમય જાનાં જાવને, પૂજ પાપ જે માપ

વળી-તારો કોઈને વળી મળા, મળે વાવળ, મળે વિદિ,

મળા તે પાંચે પાંચા રાંડી જાણ લાગી પ્રાણિ,
નવે નવે રાંડી દુવા, ખવે કાંઈ નામ,
રોડી પત કપડે મુળા, મુ માળાં તેડે રામ

મળે—દાન પતે દાનન રાંડી, આપે, અર્પે દાર,

મુખ અપાવત પત જાવન કરે ન તે જાણ

દાર મ્હા ને મ્હાન, દારોડે જાવન, મ્હાને કુમાર
દેખા દુદાળ, અપણ દારી તપ તેજ દિવાળે કુમાર
આપણે જોય જુગ દાન દેડુ રાંડે રાંડે

મ્હા ને મ્હાને મ્હાને મ્હાને જાવન પાંચ
તેડું રાંડે દુદાળ દારી, મ્હાને દુદાળ તે જાણ
રાંડે જાવ દાન પાંચે, અર્પે કુમાર દાર, કુમારે રાંડે

સમજાવેા તો ઠીક; કારણ કે તેણે પાછું પહેલાની જેમ ખૂબ દાન આપવા માંડ્યું છે, અને રાજભંડાર તો હવે ખાલી થવા આવ્યો.

આ સાંજનાં મહારાજાનાં ક્રોધનો પાર ન રહ્યો. તેણે તરત લલિતાંગ કુમારને પોતાની પાસે બોલાવીને કહ્યું:—કુમાર, તું મારા હુકમનો અનાદર કરી પહેલાની જેમ ખૂબ દાન આપે છે, માટે હું તને આજે સખ્ત હુકમ કરું છું કે તારે આવવી કાલની સવાર થતાં પહેલાં મારું શહેર છોડીને ચાલ્યા જવું. અગર જો તારે મુખપૂર્વક અહિં રહેવું હોય, તો સદંતર દાન દેવું છોડી દેજે.

આ પ્રમાણે સાંજની કુમાર પોતાના મહેલે આવ્યો. એક પછી એક અનેક વિચારો તેના મગજમાંથી પસાર થઈ ગયા. વિચારોને અંતે તે બોલ્યો:—ભલે, મારે દેશ પરદેશ બટકવું પડે, સંકટો સહન કરવા પડે, પણ હું મારો ધર્મ ચુકીશ નહિ. એવો મક્કમ વિચાર કરી લલિતાંગ કુમાર પરદેશ જવા માટે તૈયાર થયો. અલંકાર ભૂવનમાંથી તેણે દેટલાક દાગીના લીધા. સાથે થોડુંક બાતું લીધું અને એક અશ્વપર બેસી, સવાર થતાં પહેલાં તો તે શ્રીવાસ શહેરની હદ છોડી ચાલ્યો ગયો.

મહારાજાએ લલિતાંગને દેશત્રાનો હુકમ કરમાવ્યો, તે વાતની સંજ્ઞાને તરતજ ખજર પડી હતી. એટલે તે લલિતાંગ કુમારની ખાનગી તપાસ રાખવા, તેજ રાત્રે શહેર બહારના એક બગીચામાં આવી બેસી ગયો. જેવો જ કુમાર તે વસ્તેથી પસાર થયો, કે તરત જ સંજ્ઞાન તેની પછાડે પડવાડે ચાલ્યો.

આગળ જતાં એક સરોવર આવ્યું. હવિતાંગ કુમાર
વેધાંતિ લેવા માટે થોડાં પરથી નીચે ઉતર્યો. તરતજ તેણે
સંજ્ઞાતને લેયો. હવિતાંગકુમાર આશ્ચર્ય પામી લોટી ઉઠ્યો:-
અરે મિત્ર સંજ્ઞાત, તું અહિં ક્યાંથી ?

સજ્જનને લેયો. સ્વિનાંગકુમાર
અરે મિત્ર સજ્જન, તું અર્ધિ ક્યાંગી ?
સજ્જન બોલ્યો. મિત્ર, મને ખજર પત્રી કે પિનાડીને
તને દેશવટાનો હુકમ આપ્યો છે. ચોટ્ટે તને મદદ કરવા.
અને મારો મિત્ર ધર્મ જાળવવા તારી પાછળ પાછળ હું
અર્ધિ સુધી આવ્યો
સજ્જન. આપણે જને મારી દઈ
તે માર્ગે તું ચાલ્યો દરમિયાન

" બહુ સારું હતું સહજન. આપણે જને માગી દર્શાવે.
 તો મુઆફરીમાં મગ પછો બાઈ. તું યાકો દાઢ, તો તે
 આ બાજુ ખા અને પરી આજુ આગર ચાલીશ " એમ
 દર્શાવવામાં આવે તેને બાજુની પાંદડી ઉઘાડી

[illegible][illegible]

“ નહિ ભાઈ, અધર્મનો જય હું દહી કહી શકું નહિ.”
લલિતાંગે કહ્યું.

તો આપણે બીજા કોઈને પૂછીએ. જો કોઈ એમ કહે
કે ધર્મનો જય. તો હું તારો ગુલામ થઈને રહું અને કોઈ
કહે કે અધર્મનો જય તો તારે મને તારો ઘોડો અને
દાગીના આપી દેવા. બોલ કબુલ ? દુષ્ટ સજ્જને કહ્યું.

“ કબુલ.” લલિતાંગે મક્કમતાથી જણાવ્યું.

આ પ્રમાણે ચરત કરી બંને મિત્રો આગળ આલ્યા.
રસ્તે જતાં તેમને એક ડોસો મળ્યો. લલિતાંગે વિચાર્યું કે
આ ડોસો વૃદ્ધ છે, વળી ઠરેલ અને અનુભવી છે. તો તેને
પૂછી જોઈએ. એમ ધારી લલિતાંગે તે ડોસાને કહ્યું:-કાકા,
ધર્મનો જય કે અધર્મનો ?

ડોસો બોલ્યો:-ભાઈ, અત્યારે તો અધર્મનો જય છે.
ધર્મનો નહિ. ભાઈ, તુંજ જોને કે અત્યારે પાપી માણસો
જગતપર કેવું સુખ લોગવે છે, અને મારા જેવા ધર્મીનો
તો કોઈ ભાવજ પૂછતું નથી. આજકાલ પૈસાની જ્યાં દેલમ-
હેલ જોવામાં આવે છે, તે શું બધી નીતિ અને ધર્મથીજ
હશે ? નહિ ભાઈ, અનીતિ, અધર્મ, દગો, પ્રપંચ, વિદ્વાસપાત,
ચોરી અને પ્રતિકૂળ ધંધાથીજ એટલે ભાગે લક્ષ્મીનો વાસ
થયેલો જોવામાં આવે છે. ધર્મીને ત્યાં ધાડ અને અધર્મીને
ત્યાં લાઈ (કુશળ) એજ સર્વત્ર દ્રષ્ટિગોચર થાય છે. માટે
અધર્મનોજ જય છે, અને ધર્મનો તો દાય છે. આ પ્રમાણે
દહી ડોસો ત્યાંથી વિદાય થઈ ગયો.

લલિતાંગ કુમાર આ ઝાંઝની દિગમૃદ બની ગયો, અને

માણી પામર મનોદયા પર વિચાર કરવા લાગ્યો. તરત જ તેનો મિત્ર સમજાવતો બોલ્યો:-કેમ લાઈ, યશ્નિ પાત્રી ! હું કહેતો હતો તે ખરું કે નહિ ! લાવો, હવે રસ્તે મુજબ તમારા દાગીના અને ઘોડા.

નો મિત્ર સમજાવે છે કે નીલકંઠે જોયેલા
 હોતો હતો તે જાણે કે નીલકંઠે જોયેલા
 તમારા દાગીના અને ઘોડા.
 લલિતાંગે તેને ઘોડા અને દાગીના આપી દીધાં અને
 ધનુઃ-જાત સંસ્કાર, યાચાને કળિયુગનો વા વાયો છે, જોયે
 તે જિવારાને કંઈ ખબર નથી.
 આવી જોઈએ છીએ, વીલે કોઈ જાં એમ કહે
 "હાઈ" "સંસ્કારને કંઈ"

[illegible]

હોય, પણ આખરે ધર્મનોજ વિજય છે. સાકર સ્વાદિષ્ટ છે ખરી, પરંતુ ગધેડાને તે ઝેર સમાન છે. દ્રાક્ષ મીઠી છે, પણ કાગડાને વિષ સમાન છે. તેમાં સાકર કે દ્રાક્ષનો દોષ નથી, પણ ખાનારનોજ દોષ છે. જેવા સંસ્કાર પડ્યા હોય તેવાજ વિચારો આવે. માટે હમેશાં ધર્મનોજ જય છે.

■ લલિતાંગ, તારી બંને આંખ મને કાઢી આપ; એટલે પથ્યું.” દુષ્ટ સજ્જનને કહ્યું.

લલિતાંગ ધર્મિષ્ઠ હતો, સત્યનિષ્ઠ હતો અને એક વચની હતો, તેથી તેણે કહ્યું—સાઈ સજ્જન, ચાલ આ સામેના વડ નીચે. ત્યાં હું તને મારી આંખો કાઢી આપું.

બંને મિત્રો ત્યાં ગયા. લલિતાંગ વડ નીચે બેઠો અને બોલ્યો:—હે વન દેવતાઓ અને વનદેવીઓ ! તમે સાક્ષી છો. હું કહું છું કે ધર્મનો સદા જય છે અને એ જયવંત ધર્મનું મને શરણ હોજો, એમ કહી તેણે પરમ પવિત્ર નવ-દારમંત્રનું સ્મરણ કર્યું. પછી તેણે એક હાથમાં છરી લઈ પોતાની બંને આંખો કાપી અને સજ્જનને આપી. દુષ્ટ સજ્જન તેની સ્વયંથી માત્રામિત્તક અને ઘોટો તબને ત્યાંથી પલાયન થઈ ગયો. લલિતાંગ કુમારચક્રુની વેદનાને શ્રમજાવે સહન કરતો અને પવિત્ર નવદાર મંત્રનો જાપ કરતો વડના ઝાડ નીચે મુતો.

તેનામાં રાત્રિ થઈ. આખા જગતપર અંધારું પથરાઈ ગયું. સર્વ પક્ષીઓ ઝાડ પર પોતપોતાના માળામાં બેસી ગયા. લલિતાંગ કુમાર જે વડના ઝાડ નીચે મુતો હતો, તેજ વડના ઝાડ પર ફેટવાક બારંડ પક્ષીઓ બેસી હતા. તેઓ

પાડ માન્યો. પછી કેટલીક વેલ અને હુગાર લૂધ એક પોટ-લીમાં બાંધી તે પૂર્વ દિશા તરફ ચાલ્યો.

ચાલતાં ચાલતાં તે ચંપાનગરીમાં પહોંચ્યો. રાજા તરફથી ફેરવાતો ઢંઢેરા તેણે ઝીલ્યો અને રાજદરબારમાં જઈ પુષ્પાવતીને દેખતી કરી. એટલે જીતશત્રુ રાજાએ ધામધુમ પૂર્વક પોતાની પુષ્પાવતી કન્યા લલિતાંગ કુમારને પરણાવી, અને અર્ધ રાજ આપ્યું. લલિતાંગકુમાર ચંપાનગરીના જળ્ય મહેલમાં પુષ્પાવતી સાથે સુખ લોગવવા લાગ્યો.

એકવાર લલિતાંગ પોતાના મહેલના ગરૂખામાં બેઠો હતો. તેવામાં મહેલની નીચેથી ભિખારી વેશમાં પસાર થતાં સંજ્ઞનને તેણે જોયો. જોતાં જ તે ચમક્યો અને મનમાં બોલી ઉઠ્યો:—અરે! સંજ્ઞનની આ દશા! તરતજ તેણે જમ મારી સંજ્ઞનને હિપર બોલાવ્યો. ચંપાનગરીના જળ્ય મહેલમાં લલિતાંગને જોતાંજ સંજ્ઞન આશ્ચર્ય પામ્યો અને બોલી ઉઠ્યો:—ભાઈ લલિતાંગ, ત્હમે અહિં ક્યાંથી? લલિતાંગે સર્વ વાત તેને જણાવી અને કહ્યું:—પણ સંજ્ઞન, તારી આ દશા ક્યાંથી થઈ?

સંજ્ઞન બોલ્યો:—અરે ભાઈ, આ તારો દુર્ભાગી મિત્ર ત્હને દુઃખ આપીને પોણપર બેસી જતો હતો, તેવામાં મને કેટલાક ચોર મળ્યા. તેમણે મારી પાસેનો ખપો માલ ઝુટવી લીધો અને મને મારીને દાદી મુક્યો. હું બીખારી વેશે દેશ પરદેશ બટકતો બટકતો અહિં આવ્યો છું અને ઘેર ઘેર હુકડા માગીને માફ પેટ ભરું છું. ભાઈ, મેં તમને બહુ દુઃખ દીધું. મારો શુનો માફ કરે.

પાડ માન્યો. પછી કેટલીક વેલ અને હુગાર લૂંટ એક પોટ-લીમાં બાંધી તે પૂર્વ દિશા તરફ ચાલ્યો.

ચાલતાં ચાલતાં તે ચંપાનગરીમાં પહોંચ્યો. રાજા તરફથી ફેરવાતો ઢંઢેરો તેણે જીલ્યો અને રાજદરબારમાં જઈ પુષ્પાવતીને દેખાતી કરી. એટલે છત્રશત્રુ રાજાએ ધામધુમ પૂર્વક પોતાની પુષ્પાવતી કન્યા લલિતાંગ કુમારને પરણાવી, અને અર્ધ રાજ આપ્યું. લલિતાંગકુમાર ચંપાનગરીના લબ્ધ મહેલમાં પુષ્પાવતી સાથે સુખ લોગવવા લાગ્યો.

એકવાર લલિતાંગ પોતાના મહેલના ગરબામાં બેઠો હતો. તેવામાં મહેલની નીચેથી બિખારી વેશમાં પસાર થતાં સજ્જનને તેણે જોયો. જોતાં જ તે ચમક્યો અને મનમાં બોલી ઉઠ્યો:-અરે! સજ્જનની આ દશા! તરતજ તેણે ખૂબ મારી સજ્જનને ઉપર બોલાવ્યો. ચંપાનગરીના લબ્ધ મહેલમાં લલિતાંગને જોતાંજ સજ્જન આશ્ચર્ય પામ્યો અને બોલી ઉઠ્યો:-ભાઈ લલિતાંગ, ત્હમે અહિં ક્યાંથી? લલિતાંગે સર્વ વાત તેને જણાવી અને કહ્યું:-પણ સજ્જન, તારી આ દશા શાથી થઈ?

સજ્જન બોલ્યો:-અરે ભાઈ, આ તારો દુર્ભાગી મિત્ર ત્હને દુઃખ આપીને ઘોડપર બેસી જતો હતો, તેવામાં મને કેટલાક દોર મળ્યા. તેમણે મારી પાસેનો ગધા માત્ર ઝૂંટવી લીધો અને મને મારીને કાઢી મુક્યો. હું બીખારી વેશે દેશ પરદેશ ભટકતો ભટકતો અહિં આવ્યો છું અને ઘેર ઘેર દુકલ માગીને માફ પેટ ભરું છું. ભાઈ, મેં તમને બહુ દુઃખ દીધું. મારો ગુનો માફ કરો.

ચર્યો. તેણે વિચાર કર્યો કે આવી નીચ જાતિનો માણસ મારો જમાઈ થયો, માટે તેને મારી નાખવો તેજ દીક છે. એમ ધારી તેણે પોતાના બે જાનગી નોકરને બોલાવીને કહી દીધું કે આજે રાતના જરાજર દશ વાગતાં આ સામેના મહેલમાંથી જે કોઈ પુરૂષ જહાર નીકળી મારા મહેલ તરફ આવે, તેને તમારે તરવારથી મારી નાખવો.

રાજાના સંકેત મુજબ જંધું વ્યવસ્થિત થઈ ગયું. રાજાએ અગાઉથી લલિતાંગને એક ચીઠી મોકલી જણાવ્યું, કે મારે તમારું ખાસ જરૂરી કામ છે, માટે જરાજર દશના દોકોરે તમારે મને મારા મહેલમાં મળવા આવવું.

રાજાનો અને લલિતાંગનો મહેલ સામસામે હતો. લલિતાંગના મહેલની પછવાડે બે તરવારધારી નોકરો ધ્રુપાર્ધ રહ્યા હતા, અને જરાજર વખતની રાહ ભેટા હતા. રાજાની ચીઠી મુજબ લલિતાંગ તેને મળવા માટે વસ્ત્ર ખેડી તૈયાર થયો. ઘોર અંધકારમયી રાત્રી હતી. લલિતાંગને જહાર જવા માટે તૈયાર થયેલો ભોળ પુખ્તાવલીએ કહ્યું. નાથ, અત્યારે ક્યાં જાવ છો ?

“ મહારાજાની ચીઠી આવી છે, તેથી તેમને મળવા. ” લલિતાંગે કહ્યું.

“ આવી અંધકારમયી રાત્રીમાં નથી જવું. કાલે સવારે જામે. ” પુખ્તાવલીએ કહ્યું.

“ પણ મહારાજાને જરૂરી કામ છે. ”

“ જરૂરી કામ હોય તો મોકલોને તમારા મિત્ર સન્ન-નને. ” પુખ્તાવલીએ જણાવ્યું. ‘ તે જરાજર છે. ’ એમ કહી

સારી ટેક અને પરાક્રમ પર તે પ્રસન્ન થયો. શ્રીવાસ શહે-
રનું રાજ્ય લલિતાંગને સોંપી તે પછુ દીક્ષા લઈ ચાલી નીક-
ળ્યો. લલિતાંગે ખુબ દાન દેવા માંડ્યું. સન્માર્ગે પુષ્કળ પૈસા
વાપર્યા. નીતિપૂર્વક રાજ્ય ચત્રાવી પ્રજાને ખુબ સુખ આપ્યું.

સમય આવતાં લલિતાંગે પછુ દીક્ષા લીધી ખુબ તપ
કરી, આત્માની ઉચ્ચ લાવના લાવતાં તે મૃત્યુ પામી દેવ-
લોકમાં ગયો અને ત્યાંથી મહાવિદેહમાં જન્મ લઈ મોક્ષમાં જશે.

ધન્ય છે લલિતાંગ કુમારની ધર્મ દ્રઢતાને, સૌ કોઈ
ધર્મમાં શ્રદ્ધા રાખે, અને દુન્યવી મોહથી દૂર રહી આત્મ
કત્યાણુ સાધવાનો પ્રયત્ન કરે, એજ ઇચ્છા અને યાચના!

શ્રીકૃષ્ણે ઢંઢણ કુમારનો વૈરાગ્ય જોઈ દીક્ષાની અનુ-
મતિ આપી. માતા પિતાની રબા મેળવી ઢંઢણ કુમાર દીક્ષિત
થયા અને ખૂબ તપશ્ચર્યા કરવા લાગ્યા.

એકવાર અઠમના પારણે ઢંઢણમુનિ દારિકા નગરીમાં
લિશાર્થે નિકળ્યા. ફરતા ફરતા તેઓ એક ગૃહસ્થના ઘરમાં
દાખલ થયા અને ધર્મ લાલ કઢીને ઉભા રહ્યા. એક
ઘાઇએ ઘરમાંથી સંભળાવ્યું. ‘મહારાજ, હું અમુઝતી છું.’
ઢંઢણ મુનિ ચાલતા થયા અને ધીજી એક ઘરમાં પેડા. તે
ઘરમાંથી એક ઘાઇએ કહ્યું. મહારાજ, આજ તો અમારે
નાતમાં જન્મવા જવાનું છે, એટલે રસોઈ ઠરી નથી. એ
સંભળી ઢંઢણમુનિ ચાલ્યા ગયા અને ગોચરી માટે ફરવા
લાગ્યા. આજળ જતાં એક વિશાળ, ગગનચુંબી હવેલી
આવી. તે જોઈ ઢંઢણ મુનિએ ધાર્યું કે જરૂર મને આ
ઘરમાં ભાત પાણીનો જોગ મળશે, એમ વિચારી તેઓ તેમાં
દાખલ થયા. ત્યાં તેમણે ચાર માણસો જોયા. તે સઘળાં
દામમાં પરોવાયેલા હતા. એક જણ પાણી પીતું હતું, એક
રસોડામાં રાંધતું હતું અને બાજન અગ્નિને રૂપરેંહું હતું.

જે માણસો લીધું શાક સમારતા હતા આ સઘળું
દ્રવ્ય જોઈ ઢંઢણ મુનિએ વિચાર્યું કે અમુઝતો આદાર સાધુને
દ્રવ્ય નહિ, તેથી તેઓ તરત ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. આમ
તેઓ ઠેલકાએક ઘરો આધડયા, પરંતુ કોઈ જગ્યાએયો
આજે તેમને મુઝતો અને નિર્દોષ આદાર મળી શક્યો નહિ.
મુનિ ઉપાદ્રમમાં પાછા આવ્યા. એ રીતે આજનો પણ એક
વધુ ઉપવાસ તેમને થયો.

લીજે દિવસે નિયમ મુજબ ઢંઢણમુનિ ગોચરી અર્હ

૫૬૪

કેમ કરી શકે! ગુલામી દશાજ એવી છે કે પ્રત્યેક વ્યક્તિને પોતાનું સ્વમાન ગુમાવીને પણ માલીકની મરજીને આધીન થવું પડે છે. સ્વમાન પ્રિય માણસો જવલ્લેજ હોય છે, પણ તેઓને ઘણું સહન કરવું પડે છે. ગરીબ જેડુતોએ નિરાશ થઈને જાળદના જોતર ફરી જાંધ્યા અને હળનો આંટો આખા જોતરમાં લીધો. આ રીતે ૬૦૦ માણસો અને ૧૨૦૦ જાળદો એમ ૧૮૦૦ જીવોને તેં આહાર પાણીનો અંતરાય પાડ્યો તેનો નિકાશિત બંધ આ વખતે તને ઉદયમાં આવ્યો છે. અને તેથીજ હાલ તને આહાર પાણીનો અંતરાય પડે છે.

આ સાંભળી દંડણ મુનિને પારાવાર ખેદ થયો. તેઓ પોતાનાં પૂર્વ કર્મોનો પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યા. કર્મક્ષય કરવા માટે કંઈક કરવું જોઈએ એમ વિચારી દંડણ મુનિએ કહ્યું:— હે પ્રભુ, મેં પૂર્વ જીવમાં ઘણાં જીવોને દુઃખ દીધું છે, તો તેના પ્રાયાશ્વત રૂપે હું અભિશ્વલ લઉં છું કે જ્યાં સુધી મને મારી પોતાની લબ્ધિથી આહાર પાણી ન મળે ત્યાં સુધી મારે આહાર લેવો નહિ. પ્રભુએ કહ્યું. જેમ મુખ ઉપજે તેમ કરો.

આ પ્રમાણે અભિશ્વલ લઈ દંડણ મુનિ ગોચરી અર્થે શહેરમાં ફરે છે; પણ ક્યાંક તેમને આહાર પાણીનો યોગ મળતો નથી. એમ કરતા કરતા છ માસ વીતી ગયા. દંડણ ઋષિનું શરીર દુર્બળ થઈ ગયું શરીરમાંનાં હાડકાંઓ દેખાવા લાગ્યાં જેમ મૃત માણસનું હાડપિંજર હોય, તેવી સ્થિતિ તેમની થઈ ગઈ.

એકવાર શ્રીકૃષ્ણ નેમનાથ પ્રભુને વંદન કરવા આગ્યા. પ્રભુને વાંદી થી કૃષ્ણે પૂછ્યું:—અહો લગવાન! આ તમારા અહાર હવેર આપુઓમાં ફૂકર ક્રિયા કરનાર કયા વીર મુનિ છે?

[illegible]

તે કેવી રીતે પ્રભુ ! દંડણ મુનિએ આશ્ચર્યથી પૂછ્યું.

‘રસ્તામાં ઘી કૃણે તમને વંદન કર્યું’. મોટા પુરૂષના વંદનથી આકર્ષાઈને એક ગૃહસ્થે તમને પ્રભાવચાળી માનીને ભિક્ષા આપી.’ પ્રભુએ ખુલાસો કર્યો.

પોતાની લગ્નિધનો આહાર મળ્યો નથી, અને હજુએ અંતરાય કર્મ બાકી છે, એમ માની દંડણમુનિ તે આહારને પરહવા માટે નગરની બહાર નીકળ્યા અને વિશુદ્ધ જગ્યાએ તે આહાર પકવીને મન સાથે બોલ્યા:-અહો દાનાંતરાય, લોગાંતરાય કર્મનું કેટલું વિષમ પરિણામ છે ! ખરેખર હવે કરેલું કર્મ કોઈનેય છોડતું નથી. આ હવે જગતના મોહ, માયા અને રાગ દ્વેષમાં લુપ્ત બની મહાદુઃખ પામે છે. ‘આત્મવત્ સર્વ ભૂતાનિ’ સર્વ હવેાને પોતાના આત્મા સમાન ગણી વર્તવું જોઈએ અને દરેક પ્રાણી પ્રત્યે કયા અને માનની નજરે જોવું જોઈએ. મેં ક્ષણિક લોભને ખાતર ૧૮૦૦ હવેાનું મન દુઃખાવ્યું, તેથી મ્હારે કેવું કષ્ટ લોભવલું પડ્યું ! હજુપણ હું તે કષ્ટ વધુને વધુ ઉત્સાહ પૂર્વક લોભવોશ. આ પ્રમાણે આત્મચિંતન અને પશ્ચાત્તાપ કરતાં દંડણ મુનિ શુકલધ્યાનની ઉચ્ચ એળિમાં ચલ્યા અને ત્યાંજ તેમને દેવસ્ય-જ્ઞાન-કૈવલ્યદર્શન પ્રાપ્ત થયું.

દેવલોક વળત દેવસ્ય પ્રવર્ત્યામાં રહી દંડણ મુનિ નિર્વાણ પામ્યા અને મોક્ષગતિએ પહોંચ્યા.

ધન્ય છે મદાન તપસ્વી ધી દંડણ રાજર્ષિને ! તેમને આપણા ત્રિકાળ વંદન હો !

મેઘરથ રાજા બોલ્યા:—હે બાજ, આ પારેવું મારે શરણે આવેલું છે. માટે હું તને તે નહિ આપી શકું.

માયાધારી બાજે કહ્યું:—મહારાજ, હું બહુ બૂખ્યો છું. મારા શિકારમાંથી આ પક્ષી છટકી ગયું છે. માટે મહારાજ ભક્ષ મળવો જોઈએ.

મેઘરથ—શરણાગતને રક્ષણ આપવું તે મહારાજ ધર્મ છે. મહારાજ પાસેથી તું પારેવું મેળવવાની આશા કરતો હોય, તો તે સદંતર છાડી દેજે. તેના બદલે બીજું જે કંઈ તારે જોઈતું હોય તે માગી લે.

બાજે કહ્યું:—મહારાજ, કાંતો મને પારેવું આપો, અથવા તો તેના બારોબાર તમારા શરીરનું માંસ આપો. કેમકે હું બુખ્યો છું. વળી માંસ સિવાય અમારો બીજો ખોરાક નથી. જો તમે હવે ત્યાં પ્રતિપાળ કહેવાતા હો તો મારી માગણી કમુઘ રાખો.

“બલે કમુઘ છે. લાવ ત્રાજવા અને તોળી લે પારેવાના બારોબાર મહારાજ શરીરનું માંસ.” મેઘરથ રાજાએ હિંમત-પૂર્વક જણાવ્યું.

બાજ કહે:—મહારાજ, તમે જ મંગાવી આપો ત્રાજવા, જો માંસ આપવા ખુશી હો તો.

મેઘરથ રાજાએ એક સેવક પાસે ત્રાજવા મંગાવ્યા. એક પદ્મમાં પારેવાને મૂક્યું. બીજા પદ્મમાં રાજાએ દારી વતી પોતાના પગનું ચોડુંક માંસ દાખીને મૂક્યું. પણ દેવની

મેઘરથ રાજા જોડ્યા:-હે જાજ, આ પારેવું મારે ચરણે આવેલું છે. માટે હું તને તે નહિ આપી શકું.

માયાધારી જાજે કહ્યું:-મહારાજ, હું જાહું જીજ્યો છું. મારા શિકારમાંથી આ પક્ષી છટકી ગયું છે. માટે મ્હને મ્હારો ભક્ષ મળવો જોઈએ.

મેઘરથ-શરણાગતને રક્ષણ આપવું તે મ્હારો ધર્મ છે. મ્હારી પાસેથી તું પારેવું મેળવવાની આશા કરતો હોય, તો તે સદંતર છાડી દેજે. તેના જાલે જીમ્મું જે કંઈ તારે જોઈતું હોય તે માગી લે.

જાજે કહ્યું:-મહારાજ, કાંતો મને પારેવું આપો, અથવા તો તેના ભારોભાર તમારા શરીરનું માંસ આપો. કેમકે હું જીજ્યો છું. વગી માંસ સિવાય અમારો જીજો ખોરાક નથી. જો તમે છવદયા પ્રતિપાળ કહેવાતા હો તો મારી માગણી કબુલ રાખો.

“ભલે કબુલ છે. લાવ ત્રાજવા અને તોળી લે પારેવાના ભારોભાર મ્હારા શરીરનું માંસ.” મેઘરથ રાજાએ હિંમત-પૂર્વક જણાવ્યું.

જાજ કહે:-મહારાજ, તમે જ મંગાવી આપો ત્રાજવા, જો માંસ આપવા પ્રુથી હો તો.

મેઘરથ રાજાએ એક સેવક પાસે ત્રાજવા મંગાવ્યા. એક પક્ષમાં પારેવાને મૂક્યું. બીજા પક્ષમાં રાજાએ દ્વરી વતી પોતાના પગનું થોડુંક માંસ ઠાપીને મૂક્યું. પણ દેવની

માયા શરીરને પડવામાં મૂકું છું. આપ ભાવે તેટલું
મારા શરીરના માંસનું ભક્ષણ કરો. એમ કહી મેઘરથરાજાએ
પોતાનું આખું શરીર બાજના ચરણે મૂકી દીધું.

માયાધારી દેવ આ જોઇ દિગ્મૂઢ બની ગયો. તેણે
ઉપયોગ મૂકીને જોયું તો મેઘરથ રાજાના અધ્યવસાય કયાથી
ભરપૂર દેખાયા. તત્કાળ તેણે બાજ અને પારેવાના રૂપોને
અદ્રશ્ય કર્યા. દેવ પોતાના અસલ સ્વરૂપે મેઘરથ રાજા સામે
હાથ જોડીને ઉભો રહ્યો અને જોડ્યો:-ધન્ય છે મહારાજા,
આપની અત્યુત્તમ દયાને! દેવસભામાં ઈંદ્ર મહારાજાના મુખે
મેં આપની જે પ્રશંસા સાંભળી તે બરાબર છે. આપની
પરીક્ષા કરી મેં આપને જે ઉપસર્ગ આપ્યો, તેને માટે હું
આપની ક્ષમા માગું છું. કૃપા કરીને મ્હને માફ કરશો.

મેઘરથ જોડ્યો:-દેવ, તેમાં મેં કશા મારો ધર્મ બતાવ્યો
છે તેથી વિશેષ કંઈ કર્યું નથી. ધર્મ બતાવતા શરીરનો
નાશ થાય તો બહેતર છે, કારણકે શરીર તો ક્ષણિક
છે, નાશવંત છે, અને ધર્મ શાશ્વત સુખદર્તા છે. માટે
નાશવંત શરીરનો મોહ ઊઠી, ધર્મમાર્ગમાં સ્થિર રહેવું,
તેમાંજ શ્રેય છે.

મેઘરથ રાજાની ધર્મ સમજણથી દેવ વધારે પ્રમુખ
થયો, અને તેને વંદન કરી સ્વસ્થાનકે ગયો.

દેવલાક સમય પડી મેઘરથ રાજાએ દીપ્તા લીધી. અખન
તપ તપ સંવર ક્રિયાઓ કરીને તે સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાનમાં
ઉપવ્રજ થયા. ત્યાંથી ચલોને તેઓ હસ્તિનાપુર નગરમાં
અશ્વસેન રાજાને ત્યાં અચીરા રાણીની કુશીએ પુત્રપત્ને આવ

